

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specializacija: dailės terapija) magistrantūros ištęstinių studijų programa, V kursas

Eglė Lubienė

**DAILĖS TERAPIJOS REIKŠMĖ MAŽINANT MOKINIŲ
HIPERAKTYVUMĄ**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovas-
prof. habil. dr. V. Gudonis*

2014

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta *teorinė* dailės terapijos reikšmės mažinant mokinių hiperaktyvumą analizė. *Interviu metodu* buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas - įvertinti dailės terapijos reikšmę mažinant hiperaktyvumą. Atlikta hiperaktyvių mokinių atvejų analizė.

Tyrime dalyvavo septynios dailės terapijos užsiėmimus vedančios darbuotojos iš keturių tipų įstaigų ir skirtingų miestų bei trys hiperaktyvūs mokiniai.

Empirinėje dalyje įvertinta dailės terapijos reikšmė hiperaktyvumui mažinti bei dailės terapijos taikymo mažinant vaikų aktyvumą atvejų analizė.

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. Dailės terapijos užsiėmimų metu mokiniai išmoksta bendrauti, didėja dėmesingumas, mažėja per didelis aktyvumas ir judrumas. Dailės terapija skatina jausmų raišką, padeda labiau pasitikėti savo jėgomis.
2. Specialistai, dirbantys su mokiniais, turinčiais hiperaktyvumo sutrikimą, pirmiausiai linkę įžvelgti neigiamus šių vaikų bruožus: išsiblaškymą, nekantrumą, didelį judrumą, dėmesio sutelktumo stoką, negebėjimą vertinti savo elgesio.
3. Geriau pažinus mokinius, išsiaiškinus jų elgesio priežastis, nuosekliai ir pastoviai dirbant, skiriant ypatingą dėmesį, taikant individualų priėjimą ir asmeninį motyvavimą, atsiskleidžia ugdytinių pozityvūs bruožai: kūrybiškumas, imlumas naujovėms, gebėjimas jausti pasitenkinimą.
4. Atvejų analizės rezultatai atskleidžia pozityvią dailės terapijos reikšmę vaikų hiperaktyvumo mažinimui. Vaikai išmoksta kontroliuoti instinktyvius troškimus, sulaikyti per didelę energiją, mokosi suvokti save suaugusiųjų sukurtoje aplinkoje. Gebėjimas valdytis formuoja vaiko charakterio bruožus, kurie padeda apsisaugoti nuo netinkamo elgesio padarinių. Dailės terapijos užsiėmimų metu vaikai mokosi valdyti emocijas, sukaupti dėmesį, darosi ramesni, draugiškesni. Kiekvieno dailės terapijos užsiėmimo rezultatai siejami ne tiek su menine kūryba, kiek su poveikiu per kitus potyrius: mokantis bendrauti, tinkamai elgtis tarp kitų, išlaikyti emocinę pusiausvyrą.

Esminiai žodžiai: hiperaktyvumas, terapija, dailės terapija.

Turinys

Magistro darbo santrauka.....	3
Įvadas.....	4
1 skyrius. HIPERAKTYVUMO, HIPERAKTYVIŲ VAIKŲ IR DAILĖS TERAPIJOS	
TEORINIS ASPEKTAS.....	8
1.1. Hiperaktyvumo ir hiperaktyvių vaikų charakteristikos.....	8
1.2. Dalės terapija – pagalbos būdas hiperaktyviems mokiniams mažinant	
aktyvumą.....	14
2 skyrius. DAILĖS TERAPIJOS PANAUDOJIMO MAŽINANT MOKINIŲ	
HIPERAKTYVUMĄ, PRAKTINIS ASPEKTAS.....	21
2.1. Tyrimo metodika.....	21
2.2. Tyrimo dalyviai.....	22
2.3. Tyrimo rezultatų analizė.....	23
2.4. Dailės terapijos taikymo mažinant vaikų aktyvumą atvejų analizė.....	35
2.4.1. Hiperaktyvaus mokinio savikontrolės palaikymas.....	35
2.4.2. Hiperaktyvaus mokinio elgesio stiprinimas.....	38
2.4.3. Hiperaktyvaus mokinio užimtumo paieškos.....	41
Išvados.....	44
Literatūra.....	45
Summary.....	48
Priedai.....	49

Įvadas

Dailės terapija yra nemedikamentinis gydymas, kuris padeda atskleisti neatpažintas galimybes, talentus, surasti naujus problemų sprendimo būdus, pasisemti stiprybės. Dailės terapija yra vienas iš būdų dirbant su hiperaktyviais vaikais. Pasak Maksimaitytės (2006), vis dar nenorima pripažinti, kad judrus, neklusnus vaikas nėra tiesiog blogai išauklėtas, todėl pirmiausiai reikia išsiaiškinti elgesio problemą ir spręsti, ar vaikui reikalinga pagalba. Išsiaiškinus, kad vaikas yra hiperaktyvus, reikia taikyti kompleksinę pagalbą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierių įstaigos (VTAKI) tyrimo duomenimis, nuo 2001 metų hiperaktyvių vaikų Lietuvoje padaugėjo 26 proc. (prisideda maždaug po 5 proc. kasmet). Nors intelektualiniai hiperaktyvių mokinių gebėjimai dažnai būna pakankami, bet sutrikusi savireguliacija trukdo jiems produktyviai dirbti ir pasiekti ženklesnių mokymosi rezultatų. Tyrimai rodo, kad ugdant hiperaktyvius mokinius svarbu siekti, kad mokymosi, bendravimo ar elgesio nesėkmės mokiniui būtų ne tokios dažnos ir ne tokios griauinančios. Specialistų manymu, reikia ieškoti būdų, kurie sušvelnintų hiperaktyvumo negatyvią raišką (Ramanauskienė, 2011).

Lietuvos švietimo koncepcijoje (2012) akcentuojami humanistiniai ugdymo principai: užtikrinama mokinio teisė būti tokiu, koks yra ir siekiama tenkinti plačius mokinio poreikius, atliepiant ne tik pažintinius, bet ir emocinius bei socialinius mokinio raidos aspektus. Todėl šalia ugdymo metodų, dirbant su hiperaktyviais mokiniiais, pravartu būtų taikyti įvairias terapijas ir saviraiškos formas. Pats kūrybinis procesas duoda teigiamas emocijas – sudaro palankias sąlygas vystyti hiperaktyvių mokinių fantazijai, kūrybiškumui, ugdo bendravimo ir savireguliacijos įgūdžius. Vaikystės, su visais joje kylančiais sunkumais, pripažinimas (Juodaitytė, 2003, Sherratt, 2005; Walsh, 1998 ir kt.) rodo, kad suaugusieji atsakingai žiūri į tai, kaip vaikas auga, vystosi, kokia jo psichinė sveikata bei fizinė gerovė, o pastebėjus vaikų elgesio pokyčius, imamasi tinkamų pagalbos priemonių.

Vaikystėje išryškėjančius elgesio ypatumus aprašė įvairūs autoriai: Andriekienė (2001); Kabašinskaitė (2006), Monkevičienė (2011), Gražienė (2010), Neifachas (2010), Martišauskienė (2010) ir kt. Pasikeitęs vaikų elgesys aiškinamas įvairiai: vaikas per daug lepinamas, jam viskas leidžiama, tėvai skirtingai žiūri į vaiko auklėjimą, vaikas turi sveikatos problemų, pasikeitė gyvenamoji aplinka ar ugdymo įstaiga ir kt. Tačiau pastaraisiais dešimtmečiais vis garsiau kalbama apie ypatingų vaikų kartą, kurių išskirtinis elgesys (ir gebėjimai) jau yra nulemti, t. y. įgimti. Pažinti visus vaikus, kokie jie bebūtų, ragina užsienio specialistai, mokslininkai: Tougu ir Soans (2009) domisi naujos kartos vaikais, kuriems tenka susidurti su realybe ir priimti daugybę iššūkių, Snyder (2001) akcentuoja vaiko tapimą asmenybe ir pabrėžia lygybę bei skirtumų toleravimą, Hardt ir Negri (2002) rekomenduoja ugdymą orientuoti į vaiką, nes

vaikui reikia prisitaikyti prie aplinkos, nors kartais tą aplinką dėl tam tikrų priežasčių vaikas ima ignoruoti, Winterhoff (2012) pabrėžia, kad nepakanka vien auklėti „sunkius“ vaikus, reikia kartu su jais išgyventi jų vaikystę. Neifacho (2010) manymu, visi vaikai siekia išlikti šiame pilname prieštaravimų pasaulyje, nori gyventi vaikystės džiaugsmiais ir rūpesčiais, įminti jos prasmes ir vertybes. Pripažindami vaiką tokį, koks jis yra, suaugusieji turi išsiaiškinti ir tai, ko dar apie jį nežino.

Per didelis vaikų aktyvumas arba hiperaktyvumas yra sutrikimas, kurį inspiruoja įvairios priežastys – genetika, santykiai šeimoje, auklėjimo spragos, smegenų funkcijos sutrikimai ir kt. 2013 metų pradžioje Lietuvoje gyveno 544 tūkstančiai vaikų, iš kurių, įvairių tyrimų duomenimis, hiperaktyvių vaikų buvo 3 – 5%. Statistika rodo, kad hiperaktyvių vaikų Lietuvoje daugėja, tačiau apie šį sutrikimą žinoma dar nepakankamai, nes manoma, kad tai – tik labai judrūs ir neklusnūs vaikai. Hiperaktyvumas, kaip sutrikimas, nustatomas pagal tris pagrindinius kriterijus – dėmesio sutrikimą, impulsyvų elgesį ir didesnę, negu kitų vaikų, aktyvumą. Apie hiperaktyvius vaikus randama nemažai informacijos: kaip atpažinti hiperaktyvius vaikus ir kaip dėmesio sutelkimo sutrikimus galima įveikti kūrybiškumu aprašė Landsbergienė (2008, 2009), mėginimus hiperaktyvumą laikyti amžiaus ryškste griežtai kritikavo Miškinytė (2006), ikimokyklinio amžiaus vaikų elgesio problemas išsamiai aprašė Garckija ir Pilkauskaitė – Valickienė (2011), kaip sekasi aktyvumo ir dėmesio sutrikimą turinčiam vaikui grupėje domėjosi Monkevičienė (2011), pagalbos būdus hiperaktyviems vaikams siūlo Zambacevičienė (2012).

Mokslinė problema. Vaikystė, kaip ypatinga sociokultūrinė kategorija, su visais savo trūkumais ir privalumais, skatina plėsti tyrimus apie pagalbos būdus ir jų reikšmingumą: Lietuvos pedagogikos klasikai (Laužikas, 1993,1997; Šalkauskis, 1992) pateikė vaikystės laikotarpio charakteristikų, kuriomis, jų nuomone, turėtų būti grindžiamas vaikų ugdymas, pabrėžiant „natūralistinę“ ugdymo kryptį, atkreipiant dėmesį į ypatingą vaikystės prigimtį, jos raiškos diferencijavimą ugdymo procesuose. Piščalkienė, Merkys ir Bražienė (2007) tyrė socioedukacinio darbo su vaikais, turinčiais aktyvumo ir dėmesio sutrikimą, ypatumus, Bubnytė (2008) analizavo priešmokyklinio amžiaus vaikų pojūtinės patirties plėtotės galimybes, Koriznienė (2008) pateikė menų terapijos metodų specialiųjų poreikių turintiems vaikams analizę, Karalienė (2008) konstravo elgesio ir emocijų sutrikimų turinčių vaikų ugdymo pradinėje mokykloje modelį, Volodkovič (2009) tyrė vaikų, turinčių hiperkinezinį sindromą, socializacijos ypatumus.

Nors pateikiama nemažai informacijos apie hiperaktyvių vaikų elgesio modeliavimą, tačiau nepakanka įžvalgų, kokią reikšmę turi dailės terapijos metodas mažinant per didelį aktyvumą. Per didelis aktyvumas gali būti sėkmingai realizuojamas įvairiose meninėse veiklose, nes vaikas, kuris mato tai, ko nemato kiti, kuris turi lakią fantaziją, įsivaizdavimą ir daug energijos, gali

sėkmingai ugdyti savo gebėjimus, tik tam reikia pasitelkti tinkamą aplinką ir skatinti kūrybinę veiklą.

Tyrimo aktualumas. Tyrimo aktualumą atskleidžia **probleminiai klausimai:** kaip galima padėti hiperaktyviems vaikams?

kokiais būdais galima mažinti per didelį vaikų aktyvumą?

Tyrimo objektas – dailės terapijos reikšmė mažinant vaikų hiperaktyvumą.

Tyrimo tikslas – įvertinti dailės terapijos reikšmę mokinių hiperaktyvumo mažinimui.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizavus mokslinę literatūrą, apibūdinti vaikystėje išryškėjančius vaikų elgesio ypatumus bei hiperaktyvių vaikų elgesio problemas.
2. Nustatyti specialistų nuomonę apie dailės terapiją.
3. Nustatyti, kaip tyrimo dalyviai vertina, o atvejų analizė atskleidžia dailės terapijos reikšmę vaikų hiperaktyvumo mažinimui.

Tyrimo metodai. Teorinio ir empirinio pobūdžio tyrimas atliktas pasitelkus mokslinės literatūros analizės, interviu, vaikų atvejų analizės metodus.

Teoriniai: Pedagoginės ir psichologinės literatūros, mokslinių šaltinių pasirinkta tema analizė.

Empiriniai: Interviu metodas, atvejo analizė.

Tikslinė tyrimo dalyvių grupė ir tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo 7 asmenys, organizuojantys ir vedantys dailės terapijos užsiėmimus. Tyrimas vyko 2014 m. vasario mėnesį. Tyrimo dalyviai pasirinkti tikslinės atrankos būdu. Taikytas atrankos kriterijus: tyrimo dalyviai geba organizuoti dailės terapijos užsiėmimus. Atvejo analizei pasirinkti 3 per dideliu aktyvumu pasižymintys mokiniai, lankantys dailės terapijos užsiėmimus. Pokalbis su mokiniais vyko 2014 m. kovo mėnesį.

Pagrindinės sąvokos:

Hiperaktyvumas – tai padidėjęs vaikų sensorinis ir motorinis aktyvumas dėl kurių nors vystymosi ar laikinų sutrikimų (Ramanauskienė, 2008; Bončkutė-Patrauskienė, 2008; Carroll ir Tober, 2007; Herm, 2004).

Dailės terapija – jos esmę sudaro veiklos, kurios metu kas nors kuriama, gydomasis poveikis (Dailė kaip terapija, 2004); tai – laisvas dalyvavimas dailės kūrybos procese be išankstinių nuostatų (Balčiauskienė, 2014); dailės terapija veikla, kuriai priskiriamas gydomasis poveikis (Dalley, 2004); tai bendravimo būdas, įgalinantis reikšti savo mintis ir jausmus, vidinius išgyvenimus ir taip užmegzti dialogą ne tik su aplinkiniais, bet ir su pačiu savimi (Brazauskaitė, 2004).

Terapija – pedagoginių, psichologinių, medicininių priemonių ir veiksmų visuma, skirta padėti žmogui negalavimų, sunkumų atvejais (Jovaiša, 2007; Andrašiūnienė, 2007); tai – gydomasis poveikis, derinamas su kitomis reabilitacijos priemonėmis (Kriščiūnas, 2008).

Magistro darbo struktūra. Šį magistro darbą sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (58 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 6 lentelės. Prieduose pateikiama: 1 interviu klausimynas suaugusiems, 1 klausimynas pokalbiui su vaikais, 7 tyrimo dalyvių interviu protokolai, pokalbio su 3 vaikais protokolai. Darbo apimtis – 49 psl. (be priedų).

1 skyrius. HIPERAKTYVUMO, HIPERAKTYVIŲ VAIKŲ IR DAILĖS TERAPIJOS TEORINIS ASPEKTAS

1.1. Hiperaktyvumo ir hiperaktyvių vaikų charakteristikos

Žmogaus charakteris ir elgesys pradeda formuotis jau vaikystėje. Vaikystė turi daug gražių palyginimų: nerūpestingas amžius, žaidimų laikas, gražiausi metai, patirčių įgijimo laikotarpis ir pan. Dabartinės lietuvių kalbos žodyne (2012) rašoma, kad vaikas – tai žmogus, turintis kurios nors aplinkos ar kurio amžiaus bruožų arba vaikas – tai žmogus, esantis vaikystės fazėje. Šis raidos laikotarpis apibrėžiamas amžiaus ribomis: Pileckaitė-Markovienė ir kt. (2004) nurodo, kad vaikystės tarpsnis yra labai trumpas ir trunka nuo 2 iki 6 metų, po kurio prasideda pasiruošimas lankyti mokyklą. Jovaiša (2007) teigia, kad vaikystė – tai žmogaus amžiaus laikotarpis nuo 1 m. iki 11 (12) m. Žukauskienė (2012), remdamasi lietuviškos šeimos samprata, išskiria ankstyvosios vaikystės tarpsnį (apie 2–3 m.), žaidybinį amžių (apie 4–6 m.), jaunesnįjį mokyklinį amžių (apie 7–11 m.). Juodaitytė (2003) vaikystę laiko laikinu, tačiau itin vertingu socialinėmis – kultūrinėmis prasmėmis žmogaus savęs kūrimo periodu, kurio metu siekiama pažinti save. Matyti, kad vaikystės amžiaus ribos ir sampratos įvairių autorių nurodomos panašios, o vaikystė pereina į kitą etapą tada, kai vaikas pradeda lankyti mokyklą.

Staerfeldt ir Mathiasen (2000) manymu, žmogaus gyvenimo negalima įsprausti į amžiaus ribas, nes ir vaikas yra pilnateisis visuomenės dalis, formuojasi jo tiek intelekto, tiek ir fiziniai gebėjimai, elgesio normos. Juodaitytė (2003) kiekvieną vaiką laiko unikaliu, nes nėra dviejų panašių vaikų nei savo fizine išvaizda, nei savo elgesiu. Todėl apie vaikystę reikia kalbėti kaip apie žmogaus gyvenimo laikotarpį, kada reikia atrasti pasaulį, išmokti jame gyventi, bendrauti su kitais. Stebint vaikus matyti, kaip jie elgiasi vieni su kitais, kaip bendrauja su suaugusiais, kaip išmoksta orientuotis aplinkoje, kaip žaidžia, piešia, kaip panaudoja savo prigimtines galias.

Vaiko elgesio ypatumai išryškėja ne tik per vieną kurį laikotarpį, nes bet kurio amžiaus vaikas mokosi prisitaikyti prie jį supančios aplinkos. Lesinskienė ir Karalienė (2008), remdamosi psichoanalitiko S. Freudo aprašytais įgimtomis (Id) ir įgytomis (Ego bei Superego) psichikos struktūromis pabrėžia, kad vaikas gali išmokti kontroliuoti instinktyvius troškimus, sulaikyti instinktyvią energiją, ieškoti kompromisų tarp vidinių stimulų ir išorinės realybės. Kad vaikas išmoktų suvokti save, labai svarbi tiek vidinė aplinka, tiek išorinė aplinka, sukurta suaugusiųjų. Gebėjimas valdyti(s) stiprina vaiko charakterį, padeda ap(si)saugoti nuo netinkamo elgesio padarinių. Lesinskienės ir Karalienės (2008) manymu, kiekvienas vaikystėje įgytas patyrimas yra svarbus vėlesniam elgesiui, tolimesniam augimui ir brendimui.

Vaikystė įprasmina ne tik biologinius, bet ir sociokultūrinius gyvenimo pokyčius. Juodaitytė (2003) vaikystę, kaip amžiaus tarpsnį, apibrėžia dar ir kaip pasirengimą kitam, svarbesniam, t. y. pilnametystės, etapui, kuris turi ypatingą reikšmę visam likusiam žmogaus gyvenimui. Kuginytė – Arlauskienė (2011), tyrinėdama šiuolaikinę vaikystės sampratą nurodo, kad šiuo metu dominuoja vaiko ugdymo teorijos (pvz., holistinio ugdymo – T. McLaughlin ir kt.), branginančios vaikystę kaip unikalią vertybę, vertinančios vaiko gyvenimą čia ir dabar bei skatinančios ugdyti savarankišką, atsakingą, kūrybingą asmenybę. Autorės manymu, svarbu orientuotis į šiuolaikinę vaikystės sampratą: suprasti vaiko raidą ir ugdymą(si) kaip vieningą procesą, suprasti visų raidos procesų tarpusavio priklausomybę, į vaikystę žiūrėti kaip į sėkmingą viso gyvenimo ugdymo(si) pradžią, kurti naujas galimybes kiekvienam vaikui.

Gali kilti klausimas, *kodėl vaikystės periodui skiriamas toks didelis dėmesys?* Pasak Juodaitytės (2003), atsakingas požiūris į vaikystę leidžia vaikams jaustis visaverčiams jau dabar, o ne tik ateityje, duoda galimybę remtis vaikystės teikiamais prioritetais: socialiniais-pažintiniais pasiekimais tyrinėjant jį supančią aplinką ir patiriant tyrinėjimo džiaugsmą, kuris leidžia sėkmingai išgyventi vaikystę ir panaudoti joje įgytą patirtį. Žukauskienės (2012) manymu, vaikystę reikia suvokti kaip tam tikrą žmogaus vystymosi stadiją, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko individualias charakteristikas.

Vaikystėje pradeda ryškėti kai kurie vaiko elgesio bruožai. Pasak Davison, Neale, Kring (2004), Nasvytienės (2005), Prancėvičienės (2008), paprastai pirmosios elgesio problemos pastebimos jau ankstyvajame amžiuje. Kiti elgesio sutrikimai pasireiškia paauglystės laikotarpiu, nors anksčiau vaikas savo elgesiu neišsiskyrė. Manoma, kad tokius elgesio pokyčius sukelia neatitikimas tarp fizinės ir psichologinės brandos. Vaikystei būdingi elgesio ypatumai (arba sutrikimai) paprastai skirstomi į dvi grupes:

1. Eksternalizuoti ypatumai/sutrikimai – jiems būdingas į išorę nukreiptas sutrikęs elgesys, toks kaip agresyvumas, impulsyvumas, *hiperaktyvumas* ir kt. Apima dėmesio ir aktyvumo sutrikimą, elgesio sutrikimus, šie sutrikimai būdingesni berniukams.
2. Internalizuoti ypatumai/sutrikimai – būdingi į patį vaiką nukreipti išgyvenimai ir elgesys, pvz.: depresija ir kiti nuotaikos sutrikimai, socialinis atsiskyrimas, nerimas. Šie sutrikimai būdingesni mergaitėms.

Kuginytė – Arlauskienė (2011) pabrėžia, kad kiekvienas vaiko poelgis – nuspėjamas ar nenuspėjamas – turi tikslą, kurio dažnai pats vaikas nesugeba įvardinti, o ir suaugusieji ne visada gali įvardinti. Vaikų elgesį lemia įvairūs veiksniai. Kiekvienoje šeimoje išgyvenami laikotarpiai, kai su vaiku „neįmanoma susikalbėti“, jis neklauso, daro ką nori, prieštarauja, tampa agresyvus mažesnių brolių ir sesučių atžvilgiu, jo aktyvumas kelia susirūpinimą ir t.t. Tada sakoma, kad šeimoje auga „sunkus“ arba „išdykęs“ vaikas. Šį terminą vartoja užsienio autoriai – Herm (2004),

Mielke (1997) ir kt. – norėdami pabrėžti, kad „sunkumas“ slypi auginant ir auklėjant judresnius, veržlesnius, šnekesnius, veiklesnius, nepaisančius taisyklių vaikus, kurie yra linkę elgtis neatsargiai, yra mažiau subtilūs santykiuose su aplinkiniais, negalvoja apie padarinius, rečiau gailisi savo poelgių. Ir tol, kol suaugę neišsiaiškina tokios vaikų elgesio priežasties, tol negali jo suprasti ir rasti tinkamą problemos sprendimą, kadangi tokie vaikai dažniausiai laikomi paprasčiausiai „išdykusiais“. Nors vaikystė, pasak Juodaitytės (2007), yra normali žmogaus būseną, tačiau būtina atkreipti dėmesį į tuos vaiko elgesio pokyčius, kurie kelia susirūpinimą ir yra svarbūs vaiko ugdymo tęstinumui. Autorė pabrėžia, kad vaikai dažnai elgiasi išskirtinai, nes jie išorinio pasaulio vaizdą pertvarko pagal savo suvokimą, kas suaugusiems atrodo nepriimtina ir laikoma nukrypimu.

Iš vaikystės į mokyklinį etapą vaikai atsineša nemažai pozityvių bruožų, kurie išlieka ilgą laiką: tai – smalsumas, atvirumas aplinkai, noras pažinti, pasitikėjimas savimi ir kt. Tačiau vaikystėje išryškėja ir nerimą keliantys bruožai, kurie kartais vyrauja visą mokyklinį laikotarpį: per didelis aktyvumas, judrumas, negebėjimas susikaupti ir pan. Dėmesio trūkumas ir hiperaktyvumas (toliau – DTHS) – dažnai aptariamas sutrikimas.

1 lentelė

Hiperaktyvumo sampratos charakteristikų įvairovė

Charakteristikos	Autoriai
Hiperaktyvumas, tai padidėjęs vaikų sensorinis ir motorinis aktyvumas dėl kurių nors vystymosi ar laikinų sutrikimų.	Jovaiša, 2007; Bončkutė-Petronienė, 2008)
Hiperaktyvumas, tai sutrikimas dėl smegenyse randamų medžiagų apykaitos pokyčių bei smegenų pažeidimo.	Ramanauskienė, 2008
Hiperaktyvumas (arba hiperkinezinis, veiklos ir dėmesio) sutrikimas yra lėtinis ir gali išlikti visą gyvenimą.	Carroll ir Tober, 2007
Hiperaktyvumas – itin didelis asmens aktyvumas, didelis judrumas, nevaldomi judesiai.	Herm, 2004
Hiperaktyvumas pasižymi nedėmesingumu, impulsyvumu, padidintas judrumu, savireguliacijos sutrikimais	Harland, 2005

lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis informacijos šaltiniais

Šį sutrikimą turintys asmenys charakterizuojami kaip veiklūs, entuziastai, gyvenime daug ką atliekantys staigiai, ilgai nemąstant. Pasak Ramanauskienės (2008), minimas sutrikimas dažniausiai nustatomas vaikystėje. DTHS nulemti elgesio ypatumai kelia daug rūpesčių, todėl kuo anksčiau jis nustatomas, tuo daugiau tėvai, patys vaikai turi galimybių įveikti sutrikimo sukeltus sunkumus. Dažniausiai nurodomos šios hiperaktyvumo priežastys:

- ankstyvoje vaikystėje atsiradę smegenų funkcijos sutrikimai dėl nėštumo ar gimdymo patologijos (išankstinis gimdymas, nepakankama ar neteisinga motinos mityba, medikamentų, alkoholio, narkotikų vartojimas, rūkymas, sunkus gimdymas);
- genetinis faktorius (dažnai hiperaktyvių vaikų tėvai turėjo šį sutrikimą);
- blogi santykiai ir neteisingas auklėjimas šeimoje;

- mitybos ypatumai (per didelis maisto priedų, dažiklių, konservantų, saldiklių kiekis).

Kriaučiūnienė (2012), Ramanauskienė (2008), Jovaiša (2007) analizuoja požymius, rodančius kad vaikas turi sutrikimą. Autorių teigimu, būdingiausi požymiai yra judrumas ir išsiblaškymas, nepastovus dėmesys, paviršutiniškas mąstymas, neramumas, nenustygimas vietoje, pvz., vaikas neįstengia susikaupti žaisdamas, mokydamasis ar atlikdamas kitus veiksmus. Dažnai tokie vaikai išoriškai niekuo nesiskiria nuo kitų, jų fizinė sveikata gera, todėl nustatyti sutrikimą yra sunku. Teisingas sutrikimo įvardinimas gali padėti ieškoti pagalbos būdų vaiko aktyvumui mažinti. Kaip nurodo Monkevičienė (2011), ieškoma priežasčių, kurios lemia didelį vaiko judrumą, dėmesio problemas, savikontrolės stoką ir kt. Manoma, kad šis sutrikimas yra genetinis, tačiau tai kol kas mokliškai neįrodyta. Vaikų, kuriems įtariamas DTHS, elgesys nėra vienodas, todėl vaikas gali būti:

- neatidus, tačiau jis nėra impulsyvus ar hiperaktyvus;
- impulsyvus ir hiperaktyvus, tačiau dirbdamas geba susikaupti;
- neatidus, hiperaktyvus ir impulsyvus (labiausiai paplitusi DTHS forma).

Kai kurie autoriai (Kriaučiūnienė, 2012; Monkevičienė, 2011; Ramanauskienė, 2008) siūlo atkreipti dėmesį į tai, kad ne visi požymiai pasireiškia iš karto, o tik kai kuriose situacijose, pvz., namuose vaikas yra visiškai nevaldomas, neklauso, tačiau mokykloje jo elgesys normalus – tada negalima teigti, kad vaikas turi sutrikimą. Tačiau jeigu DTHS požymiai pasireiškia ir namuose, ir mokykloje, ir bendraujant su draugais – galima įtarti DTHS.

Carroll ir Tober (2007) nurodo, kad hiperaktyvumas (arba hiperkinezinis, veiklos ir dėmesio sutrikimas) neigiamai veikia vaiką, pedagogus, visus ugdymo įstaigos darbuotojus, kadangi tokie mokiniai yra impulsyvūs, įkyrūs, su jais sunku dirbti. Pasak Monkevičienės (2011), toks aktyvumas yra griaučiantis ir betikslis, nes mokykloje šie mokiniai nesugeba užbaigti pradėtų darbų, juos greitai patraukia kiti dalykai. Mokykloje ši problema dar labiau paastrėja, nes reikia sukaupti dėmesį mokymuisi, o jį išlaikyti vaikui yra sunku. Dažnai nesuvokdami, kodėl taip yra, kodėl visi juos bara ir tramdo, vaikai jaučiasi nelaimingi, jų žema savivertė. Autorių nuomone, hiperaktyvių mokinių negalima kaltinti, juo labiau bausti, dėl jų išsiblaškymo, per didelio judrumo, vėlavimo į pamokas, kalbėjimo jų metu, užsiėmimo pašaliniais darbais. Hiperaktyvūs mokiniai negali paaiškinti savo poelgių, ir jaučiasi įskaudinti, pasimetę, ypač jeigu yra nuolat baudžiami už netinkamą elgesį.

Hiperaktyvių vaikų charakteristikos

Charakteristikos		Autoriai
Pozityvios	Negatyvios	
Hiperaktyvūs vaikai geba netradiciškai mąstyti, geba rasti naujoviškus ir efektyvius meninius sprendimus bei jausti didžiulį pasitenkinimą.	Hiperaktyvūs vaikai yra neramūs, išsiblaškę, kelia daug rūpesčių pedagogams.	Carroll ir Tober, 2007 Landsbergienė, 2009
	Hiperaktyvūs vaikai negali paaiškinti savo elgesio, nesuvokia poelgių neigiamos reikšmės.	Rieman, 2010
	Hiperaktyvūs mokiniai pasižymi nekantrumu, dėl savo impulsyvumo neretai pasako ką nors bloga, netinkamo ir įžeidžia kito žmogaus jausmus.	Zambacevičienė, Stanaitienė, 2001
	Hiperaktyvūs mokiniai dažnai elgiasi neapgalvotai ir patenka į pavojingas ar kebias situacijas.	Monkevičienė, 2011

lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis informacijos šaltiniais

Hiperaktyvumo sutrikimą tyrinėję autoriai (Ramanauskienė, 2011, Harland, 2005 ir kt.) išskyrė pirminius ir antrinius sutrikimo simptomus bei pabrėžė, kad pirminiai sutrikimo simptomai – nedėmesingumas, impulsyvumas, padidintas judrumas, savireguliacijos sutrikimai, sukelia antrinius sutrikimo simptomus – elgesio, mokymosi, santykių su bendraamžiais bei emocines problemas. Tais atvejais, kai tėvai ir mokytojai (pagaliau ir patys vaikai) negali paaiškinti kodėl vaikas taip elgiasi, Carroll, Tober (2007) manymu, reikia kreiptis pagalbos į psichologus, kurie dažniausiai atlieka daug įvairių testų: intelekto, asmenybės, atminties ir kt. Dažnai paaiškėja, kad labai judrus, nepaklusnus, nemokytinu laikytas vaikas turi aukštą intelekto įvertinimą ir visai neblogai išmano mokykloje mokomus dalykus. Vadinasi, reikia tik gerai pažinti vaiką.

Sudėtinga hiperaktyvių mokinių ugdymo situacija susidaro tada, kai suaugusieji nežino, kas yra minimas sutrikimas arba jie neturi informacijos apie grupėje (klasėje) esantį hiperaktyvų vaiką. Pasak Ramanauskienės (2008), Herm (2004), pedagogai labai dažnai judrų ir negebantį susikaupti mokinį laiko užsispyrusiu, išdykusi, tingiu, nes mokymosi rezultatai yra nepastovūs, o elgesys – asmeniškai įžeidžiantis ir nervinantis. Rieman (2010) atkreipia dėmesį, kad mėginant drausminti ar bausti tokius mokinius, jie tik dar labiau jaučiasi pasimetę, išgyvena baimę, praranda motyvą mokytis, negali paaiškinti savo elgesio, todėl skaudina artimuosius.

Monkevičienės (2011) pastebėjimu, hiperaktyvių mokinių dažnai nemėgsta kiti vaikai, nes žaisdami, sportuodami jie yra nedėmesingi, nekantrūs, pažeidžia taisykles, greitai supyksta, užgauna (ne tik fiziškai, bet ir žodžiais) šalia esančius. Kadangi hiperaktyvūs mokiniai nepopuliarūs

tarp bendraamžių, jų draugais būna daug jaunesni vaikai ar tokie pat judrūs, kaip ir jie patys. Kuo labiau tokiems mokiniams nesiseka, tuo jie mažiau stengiasi. Anot Žičkuvienės (2011), tokie vaikai neigia reikalavimus, jų nevykdo, ant visų pyksta, o kartais ir kerštauja.

Pasak Harland (2005), Rigon (2008), Bišienės (2008), Gečienės (2008) mokinių hiperaktyvumas pasireiškia skirtingai, todėl negalima taikyti vienos apibrėžties visiems ir į visus per dideliu aktyvumu pasižyminčius vaikus žiūrėti iš vienos – dažniau neigiamos, nei teigiamos – pozicijos. Vieni labai gabūs, imlūs, kiti visai nesutelkiantys dėmesio, vieni judrūs ir švelnūs, kiti – agresyvūs ir uždaro būdo. Zambacevičienės ir Stanaitienės (2001) manymu, bendraujant su tokiais mokiniiais jaučiama įtampa, nes sunku rasti būdų, kaip jiems padėti. Žukauskienė (2012) siūlo iš hiperaktyvių mokinių grupės išskirti *gabius* mokinius, nors jie taip pat dažnai yra jautrūs, nekantrūs, intensyvūs, nemėgsta nusistovėjusios tvarkos, senų tradicijų, dažnai prieštarauja, jų santykiai su bendraamžiais yra problemiški. Taip yra ne todėl, kad vaikas turi sutrikimą, o todėl, kad gabiam vaikui dažnai neįdomu per pamokas, jis viską žino, nori naujos veiklos, užduočių, todėl nuobodžiauja, nekantrauja, pyksta. Gabaus vaiko problemas reikia spręsti kitais būdais ir kitais metodais.

Landsbergienės (2009) manymu, negalima pamiršti, kad hiperaktyvumas turi ir teigiamų savybių: į šiuos vaikus reikia žiūrėti su meile ir pagarba kaip į unikalias, savitas asmenybes, o jei jie kelia sunkumų, būtina individualiai, kiekvienam konkrečiam vaikui, ieškoti pagalbos priemonių. Dirbant su hiperaktyviais mokiniiais reikia nuoseklumo, nes tik taip vaikai geriau supranta siūlomą tvarką ir būna ramesni, tai juos drausmina ir keičia elgesį. Kai nuoseklumas derinamas su pastovumu bei tinkamai parinktais pagalbos būdais, tada galima tikėtis geresnių rezultatų.

Apibendrinant galima teigti, kad vaikystė plačiąja prasme – tai įvairaus amžiaus vaikų visuma, kurie sudaro visuomenėje socialinę iki suaugusiųjų grupę. Vaikystė apibrėžia žmogaus gyvenimo laikotarpį, kurio metu dominuoja specifinės vaiko savybės ir elgesio bruožai. Vaikystės suvokimas keičiasi priklausomai nuo visuomenės išsivystymo, vadinasi ir pati vaiko samprata susijusi su visuomenės kultūra, tradicijomis ir socialine struktūra. Vaikystės samprata negali būti atskirta nuo bendrosios suaugusio žmogaus gyvenimo sampratos. Nors egzistuoja akivaizdūs skirtumai, susiję su psichologinėmis, sociologinėmis, biologinėmis bei teisinėmis aplinkybėmis, vaikystę reikia suvokti kaip tam tikrą žmogaus vystymosi stadiją, atsižvelgiant į kiekvieno vaiko individualias charakteristikas.

Apžvelgus hiperaktyvių mokinių požymius ir priežastis galima teigti, kad hiperaktyvumas yra neurologinis sutrikimas. Pagrindinės hiperaktyvumo priežastys yra: paveldimumas, netinkama mityba, gimdymo traumos, tėvų amžius, motinos nėštumo metu vartoti medikamentai ir žalingi įpročiai. Pagrindiniai požymiai, kuriais pasižymi hiperaktyvumo sutrikimą

turintys mokiniai: impulsyvumas, savireguliacijos nepakankamumas, sunkumai sukaupiant bei išlaikant dėmesį, tai sąlygoja elgesio ir bendravimo problemas, sutrikdo jų ugdymosi pasiekimus. Pastebima, jog yra nemažai skirtingų šio sutrikimo rūšių, apibūdinamų viena sąvoka - „per didelis judrumas“. Šį sutrikimą turintys mokiniai apibūdinami kaip nedėmesingi, judrūs, impulsyvūs, išsiblaškę, negalintys susikaupti, nekantrūs. Tokie mokiniai nepopuliarūs tarp bendraamžių ir tik teikiant pagalbą, galima sumažinti hiperaktyvaus mokinio problemas, pagerinti jo mokymosi ir bendravimo galimybes. Hiperaktyvumui mažinti naudojami medikamentai, kurie padeda suvaldyti impulsyvumą ir išsiblaškymą, tačiau specialistai rekomenduoja naudoti psichoterapinius bei edukologinius šio sutrikimo sukiamų problemų sprendimo būdus, t. y. nemedikamentinius: psichologinę terapiją, žaidimų, dailės, muzikos terapiją ir kt.

1.2. Dailės terapija – pagalbos būdas hiperaktyviems mokiniams mažinant aktyvumą

Hiperaktyvūs mokiniai nesugeba pastebėti ryšio tarp savo poelgių ir pasekmių, be suaugusiųjų pagalbos negali išmokyti suvaldyti savo elgesio, todėl hiperaktyvumui mažinti siūloma pasitelkti įvairias edukologines krypties priemones, iš kurių efektyviomis laikomos įvairios terapijos: spalvų, muzikos, kino terapijos (apskritai meno terapija), ir t. t., ypač *dailės terapija*. Kučinskienė (2006), Lebedeva (2013) pabrėžia dailės terapijos reikšmę asmeniui. Dailės terapija - meninės raiškos būdas asmens emocinei savijautai ir psichinei sveikatai gerinti, hiperaktyvumui mažinti. Per didelį aktyvumą turintiems vaikams reikia padėti stiprinti savo vertės pojūtį. Brazauskaitės (2004), Monkevičienės (2003) nuomone, dailės terapija moko išgyventi emocinę raišką ir jausmus. Dailės užsiėmimų metu mokiniai išmoksta drąsiau bendrauti su aplinkiniais, labiau atsiveria, išmoksta susikoncentruoti, išsilaisvinti iš įvairių baimių ir pan., tampa daug drąsesni ir kitose veiklose. Autorės pabrėžia, kad dalyvaudami dailės terapijos užsiėmimuose mokiniai išmoksta keistis emocine, socialine, pažintine informacija, atpažįsta savo vidinius išgyvenimus.

Terapijos sąvoka apibrėžiama keliais aspektais – medicininiu, psichologiniu, pedagoginiu, socialiniu ir kt. *Terapija* – tai veiksmų visuma, skirta padėti žmogui ar jo asmenybei negalavimų, sunkumų atvejais (Andrašiūnienė, 2007; Jovaiša, 2007). Kriščiūnas (2008) pabrėžia terapijos gydomąjį poveikį, nes sąvoka *terapija* tradiciškai suprantama kaip gydymas, gydantis poveikis (*therapeia* graik. k.) – dalyvauti, padėti, pagelbėti arba gydyti. Iš esmės terapija yra medicinos terminas, kuris reiškia nechirurginį gydymą ir yra palyginti naujas psichoterapijos metodas. Terapija medicinoje suprantama kaip gydymo metodas. Kognityvinė terapija (žodis kognityvinis yra kilęs iš lotynų kalbos žodžio *cognitio* ir reiškia *pažinimą*)- tai psichoterapijos metodas, kurį taikant, žmonės yra mokomi naujų, tinkamesnių mąstymo ir veiklos būdų.

Kognityvinės terapijos šalininkai kelia prielaidą, kad mąstymas paveikia jausmus. Jie teigia, jog žmogaus emocines reakcijas sukelia ne tiesiogiai pats reiškinys, bet mintys reaguojant į tą reiškinį. Dabartiniu metu yra taikoma labai daug įvairių terapijų, kurios gali teigiamai veikti asmenų fizinę sveikatą bei emocines būsenas. Corsini, Wedding (2011) skiria dėmesį terapiniams santykiams, kaip bendradarbiavimui, kuris padeda išsiaiškinti asmens mintis, vaizdinius, įsitikinimus ir nustatyti terapijos tikslus. Šiuo metu išskiriama daug terapijų rūšių: pedagoginė psichoterapija, biblioterapija (psichikos gydymas knygų skaitymu), socioterapija (psichoterapija sprendžiant socialinių santykių problemas), muzikos terapija, elgesio terapija, verbalinė terapija ir kt. (Jovaiša, 2007).

3 lentelė

Dailės terapijos sampratų įvairovė

Kategorijos	Sampratos	Autoriai
Vertybinis potencialas	Dailės terapija – tai didelis vertybinis potencialas, nes dailės poveikis svarbus tuo, kad prasiskverbia į visas žmogaus dvasinio gyvenimo kerteles.	Vismantienė, 2007
Ugdymas	Dailės terapija – ugdymas, kuris remiasi meninės kūrybos praktika, tai būdas padėti klientams reikšti savo mintis, jausmus ir potyrius piešiant, tapant ar taikant kitas dailės technikas.	Kučinskienė, 2006
Gydymas	Dailės terapija – tai gydymas vizualiniu menu. Dailės terapija skatina saviraišką, savęs įtvirtinimą.	Kučinskienė, 2006
Galimybė	Dailės terapija suteikia galimybę pamatyti hiperaktyvių vaikų problemas, kurias nebūtinai reikia gydyti medikamentais.	Dapkutė, 2004; Plerpienė, 2010; Almonaitienė, 2011
Metodas	Dailės terapija yra ugdomosios veiklos metodas, tinkantis ypač judriems ir dažnai neklusniems mokiniams.	Maksimaitytė, 2006
Procesas	Dailės terapija yra gydymasis, ir kūrybinis procesas, į kurį įsitraukus galima patirti daug teigiamų emocijų.	Furst, 1999
Veikla	Dailės terapija – gydomąjį poveikį turinti veikla; ji padeda palengvinti daug sutrikimų.	Dalley, 2004; Goldstein, 1998
Psichoterapijos forma	Dailės terapija – tai psichoterapijos forma, kur klientai ar pacientai skatinami reikšti savo jausmus ir vidinius konfliktus padedami dailės.	Dictionary of Psychology, 2001
Saviraiškos priemonė	Dailės terapija yra laisvos saviraiškos ir savižinos (savęs pažinimo) priemonė.	Kopytinis, 2001

lentelė sudaryta darbo autorės, remiantis informacijos šaltiniais

Iš pateiktos dailės terapijos sampratų įvairovės matyti, kad jai priskiriamas gydomasis poveikis, paremtas meninės kūrybos praktika. Pasak Kučinskienės (2006), reikia prisiminti, kad dailės terapija ne visada yra griežtai susijusi su gydymu medicinos prasme. Dailės terapija savomis priemonėmis skatina asmenis „išsakyti sumišusius, ne iki galo suprastus jausmus, siekiant suteikti jiems aiškumo ir tvarkos“ (Dalley, 2004, p. 13), nes kartais savo mintis ir emocijas yra lengviau išreikšti vaizdais, o ne žodžiais. Dailės terapija yra vienas iš būdų, taikomų įveikti aktyvumo ir

dėmesio sutrikimo požymius (S. Goldstein, M. Goldstein, 1998). Pasak šių autorių, vaikai yra nuolat susijaudinę, greitai praranda pusiausvyrą, todėl dailės terapijos užsiėmimai ramioje, jaukioje aplinkoje juos nuramina, leidžia netrukdomiems pasinerti į spalvų ir linijų pasaulį.

Informacijos šaltiniuose nurodoma, kada dailės terapija pradėta taikyti Lietuvoje. Pirmieji dailės terapijos metodą 1990 m. ėmėsi taikyti psichologai-psichoterapeutai. 1992 m. Respublikinėje Vilniaus psichiatrijos klinikoje buvo įkurta I-oji Lietuvoje meno terapijos studija. 1993 m. Vilniuje įvyko I-oji tarptautinė International Networking Group of Art Therapists konferencija, o 1997 m. įsikūrė Lietuvos dailės terapijos taikymo asociacija LDTTA, kurios tikslas – suvienyti šioje srityje dirbančius žmones ir siekti, kad dailės terapijos specialybė atsirastų ir Lietuvoje. Per savo veiklos metus LDTTA užmezgė bendradarbiavimo ryšius su specialistais iš D.Britanijos, JAV, Rusijos, Čekijos. Konsultuojasi ir bendradarbiauja su Hertfordšyro, Roehampton universitetais Londone, Peterburgo meno terapijos asociacija, Adlerio psichologijos aukštąja mokykla Čikagoje ir kt. LDTTA nuolatos organizuoja teorinius praktinius seminarus, kurių vadovai žymūs pasaulyje specialistai – Janek Dubowski, Nancy Slater ir kt. (Kas yra dailės terapija? <http://www.kurybosterapija.lt/index.php/lt/sventes-vaikams>, žiūrėta 2014 02 27).

Pasak Liutkevičiūtės (2010), vaikams būdinga jausti pasitenkinimą, kai jie yra užsiėmę įdomia veikla. Tačiau pastebima, kad hiperaktyvūs vaikai dažniausiai nejaučia didelio malonumo tam, ką daro, jie greitai meta pradėtą darbą, koks jis bebūtų patrauklus. Tokiais atvejais labai svarbus suaugusiųjų palaikymas, pagyrimas, paskatinimas. Autorės nuomone, kuo palankesnė aplinka, kurioje vaikas užsiima, tuo ramesnis jis darosi, jo elgesys keičiasi teigiama linkme. Vadinasi, pradėjus taikyti dailės terapiją reikia stengtis, kad labai aktyviems vaikams būtų sudarytos kuo tinkamesnės sąlygos. Monkevičienė (2011), Gečienė (2008), Rigon (2008), Mielke (1997) primena, kad šie vaikai negali bent kiek ilgiau išsėdėti susikaupę, visą laiką juda, neišlaiko dėmesio nei skaitydami, nei piešdami, emocijas reiškia impulsyviai, jiems trūksta savikontrolės. Vaikai dažniausiai neužbaigia pradėto piešinio, trukdo kitiems, įsivelia į konfliktus, elgiasi rizikingai. Kai toks vaikas (ar keli vaikai) yra klasėje, tenka ieškoti būdų, kaip ramesne veikla sumažinti hiperaktyvių vaikų energiją. Pasirodo, svarbi net tinkamai parinkta hiperaktyvaus vaiko sėdėjimo vieta klasėje, bendra klasės kolektyvo atmosfera ir pedagogo geranoriškumas. Hiperaktyviam vaikui geriausiai būti tokioje aplinkoje, kurioje jam nesinorėtų netinkamai elgtis. Pedagogams patariama vengti viešo mokinių elgesio aptarinėjimo, geriau su tokiu mokiniu kalbėtis be pašalinių, kad būtų mažiau įtampos.

Nepaisant gana negatyvių hiperaktyvių vaikų elgesio vertinimų, specialistai įžvelgia ir pozityvių bruožų (Herm, 2004):

- hiperaktyvūs vaikai domisi viskuo, kas vyksta jų aplinkoje;
- jie dažnai nesutinka su neteisybe, stengiasi nepasiduoti ir apsiginti;

- yra paslaugūs, rūpinasi mažesniais už save;
- turi daug idėjų, nors ir ne visada tinkamų;
- jiems patinka pagyrimai ir asmeninis dėmesys;
- labai domisi gamta, mėgsta būti lauke.

Pasak Brazauskaitės (2004), jau psichoterapijos atstovai Maslow, Rogers, Erikson pastebėjo, kokia svarbi yra asmens saviaktualizacija, ir atkreipė dėmesį į tai, kad vaiko elgesys siejasi su pažintine vaiko raida bei menine išraiška – taip pradėta domėtis vaikų piešiniais, kaip vaiko elgesio keitimo būdu. Viena iš paprasčiausių veiklos formų, siejamų su daile, yra piešimas. Net neturėdamas ypatingų gabumų vaikas gali piešti. Kaip nurodo Furst (1999), daikto forma ar pavaizdavimo sudėtingumas nėra svarbūs, svarbu, kad šis užsiėmimas veikia raminamai. Geriau, kai piešimas vyksta natūraliai, be prievartos. Jei šis veiksmas yra „primetamas“ suaugusiųjų, jis gali veikti neigiamai. Tik jei pats vaikas bus nusiteikęs užsiimti siūloma veikla, tada jis piešdamas išreikš savo mintis ir jausmus, mokysis prisitaikyti prie aplinkos.

Į dailės terapijos užsiėmimų procesą įsitraukę mokiniai gali patirti daug teigiamų emocijų, nes dailė susijusi su spalvomis, kurios gali pakelti nuotaiką ar ją sugadinti, gali suteikti energijos arba ją nuslopinti. Teigiamas kai kurių spalvų poveikis jau yra savotiška terapija (Balčiauskienė, Vaitkevičienė, 2011). Landsbergienė (2009) atkreipia dėmesį į tai, kad nemažai hiperaktyvių vaikų lanko menų mokyklas. Hiperaktyvių vaikų gebėjimas netradiciškai mąstyti, gebėjimas rasti įdomius sprendimus jiems gali būti didžiulio pasitenkinimo šaltinis. Autorė pastebi, kad yra atskleistas hiperaktyvumo ir kūrybiškumo ryšys. Kaip pasireiškia šių vaikų kūrybingumas? Pasak Landsbergienės, hiperaktyvių vaikų galvose gimsta daug daugiau originalių minčių, todėl jie sukuria įdomių darbų. Hiperaktyvumo ir kūrybiškumo ryšio negalima ignoruoti, nes vaikas žino, kur gali išlieti savo energiją ir emocijas, o pedagogai supranta, kaip geriau bendrauti su tokiu vaiku. Pasak Dapkutės (2004), Plerpienės (2010), Almonaitienės (2011), Vaitkevičienės (2008) pripažįstama, kad netgi turėdami įvairių sutrikimų žmonės nepraranda kūrybiškumo. Hiperaktyviems vaikams kūrybiškumas yra svarbus kaip būdas, teigiamai veikiantis asmenį. Dailės terapija pedagogams leidžia pamatyti hiperaktyvių vaikų problemas ir, kaip teigia Brazauskaitė (2004), patiems vaikams padeda pažinti ir įveikti daug sunkumų:

- išreikšti nerimą, baimę, sumažinti stresą;
- išgyventi traumas, palengvinti fizinį ar dvasinį skausmą;
- išreikšti jausmus, valdyti ir kontroliuoti emocijų raišką;
- geriau pažinti save ir priimti tinkamus sprendimus;
- sustiprinti atmintį, dėmesį, pažintinius gebėjimus;
- plėtoti ir tobulinti bendravimo gebėjimus;
- aktyvinti ir (arba) skatinti fizinę ir psichosocialinę raidą;

- plėtoti kūrybinius gebėjimus;
- plėtoti bendruosius ir specialiuosius meninius gebėjimus, įgūdžius.

Užsiėmimų metu kuriama saugi ir rami aplinka suteikia pasitikėjimo, mokiniams patinka, kad suaugusieji geranoriškai priima jų kūrybą: nekritikuoja, nevertina, neviešina. Gerai, jei mokiniai patys gali pasirinkti priemones, nebijo patirti nesėkmę, moka išgyventi džiaugsmą ir pasitenkinimą. Brazauskaitė (2004) dirbant su hiperaktyviais vaikais siūlo taikyti šiuos veiklos principus:

1. Rasti hiperaktyvių vaikų meninės raiškos pozityvių galimybių bei akcentuoti jas.
2. Sukurti palankią aplinką meninei raiškai, kad vaikas pajustų malonumą ir džiaugsmą, saugumą.
3. Kūrybinės veiklos uždaviniai turi atitikti vaiko poreikius. Vaikas turi būti pajėgus atlikti jam skirtą užduotį. Galima taikyti tiek grupinius, tiek ir individualius užsiėmimus.

Kaip teigia Miškinytė (2006), dailės terapija, kaip būdas hiperaktyvių vaikų elgesiui keisti, negali būti prievartinė priemonė. Ji turi padėti formuoti pagrindines vertybines nuostatas – rūpinimąsi kitais, savigarbą bei pagarbą, atsakomybę, atvirumą. Nors dailės terapija jau taikoma, vis dar kyla abejonių dėl paties hiperaktyvumo ir jį sukeliančių priežasčių traktavimo. Autorė pabrėžia, kad užsienio psichologai per didelį vaikų aktyvumą laiko tiesiog šio amžiaus realybe, nes iš rankų nepaleidžiami mobilieji telefonai, vaikai naudojami kompiuteriais ir daug bendrauja socialiniuose tinkluose, elektroniniu paštu, klausosi garsios muzikos, ilgai žiūri televizijos laidas. Vaikų psichika yra ypatingai jautri naujausioms technologijoms, kaip stimulatoriams.

Monkevičienė (2011) taip pat pastebi, kad nesutariama dėl to, ar reikia hiperaktyvumą laikyti liga ir jį gydyti, nes vieni šį reiškinį laiko sutrikimu, keliančiu didelių problemų ne tik pačiam vaikui, bet ir jo tėvams, mokytojams, visuomenei, kiti teigia, kad tai – tiesiog emocinį diskomfortą išgyvenantys vaikai. Nėra vieningo sutarimo, kaip reikia dirbti su tokiais vaikais, o norint sėkmingai dirbti, reikia išsiaiškinti, kas yra hiperaktyvumas ir ar tikrai vaikas yra hiperaktyvus. Pasak autorės, tiek užsienio, tiek lietuvių specialistai sutinka su tuo, kad negalima nekreipti dėmesio į hiperaktyvumo simptomus.

Lietuvos švietimo koncepcijoje (2012) pabrėžiami humanistiniai ugdymo principai: užtikrinama mokinio teisė būti tokiu, koks yra ir siekiama tenkinti plačius mokinio poreikius, atliepiant ne tik pažintinius, bet ir emocinius bei socialinius mokinio raidos aspektus. Dokumente nurodoma, kad asmens ugdymas – tai būtinų sąlygų individo prigimtyje glūdintiems gebėjimams kūrybiškai reikštis, perimant ir plėtojant kultūrą, visumą. Pastaruoju metu galvojama, kaip gerinti hiperaktyvių mokinių ugdymosi procesą. Apie meno (dailės) poveikį ugdant prigimtines galias, kalbėjo žymūs edukologai Vydūnas, A. Maceina, S. Šalkauskis. Jie pabrėžė, kad dailės pamokų tikslas ne menininkų ugdymas, o mokymas lavinti jauną žmogų, kad jis gebėtų gėrėtis. Pasak Dalley (2004), Brazauskaitės (2004), nereikia galvoti, kad dailė gali išgydyti sutrikimus, tačiau ji

daro stiprų terapinį poveikį per kitus potyrius: vaikams labai svarbus bendravimas su tais, kurie jį supranta ir palaiko, svarbu, kad gali savo mintis išreikšti „simbolių kalba“ (piešiniais). Taip dailė tampa bendravimo būdu, įgalinančiu reikšti savo mintis ir jausmus, vidinius išgyvenimus. Dailės terapijos metodas yra skirtas:

- savęs ir tarpasmeninių santykių pažinimui;
- saviraiškos ugdymui;
- elgesio valdymui;
- relaksacijai;
- emocijų atpažinimui;
- socialinių įgūdžių ugdymui ir kt.

Dailės terapijos metodas padeda pažinti galimybes, talentus ir yra vienas iš būdų dirbant su hiperaktyviais vaikais, siekiant atkurti jų emocinę pusiausvyrą, atsikratyti neigiamų minčių, blogos nuotaikos. Kaip teigia Maksimaitytė (2006), Leliūgienė (2003), Lebedeva (2013), šis metodas, kaip ugdomoji veikla, labai tinka ypač judriems ir dažnai neklusniems mokiniams, nes tai yra dailės ir psichologijos sąveika, nukreipta į bendravimą ir pagalbos teikimą.

Anot Plerpienės (2010), Kriukelienės (2009), Tamulienės (2001), dailės terapija padeda mažinti vaikų aktyvumą, skatina realizuoti savo galimybes, išlaisvina jausmus ir mintis, vaikai geriau koncentruoja savo energiją ir jėgas, įveikia sunkumus. Autorės teigia, kad dailės terapija nuo kitų išsiskiria specifiniais bruožais: teigiamu kūrybinio proceso poveikiu, kūrybine saviraiška, individualiu kūrybingumo ir savarankiškumo ugdymu, elgesio sunkumų įveika. Galima pasirinkti skirtingas dailės terapijos formas dirbti su vaikais.

Dailės terapijos užsiėmimais nesiekama išskirtinių rezultatų, o susikoncentruojama į patį procesą, kurio metu hiperaktyvūs vaikai tiesiog praplečia bendravimo galimybes, o piešiniai ir piešimas padeda vaikams keisti elgesį saugioje aplinkoje naudojant įvairias dailės priemones (Lebedeva, 2013). Galima teigti, kad dailės terapija padeda hiperaktyviems vaikams, kuriems sunku sutelkti mintis ir veiksmus, nes šis metodas skirtas nu(si)raminti, skatina bendrauti, geriau pažinti aplinkinį pasaulį ir save. Kriukelienė (2009) akcentuoja pagrindinę dailės terapijos funkciją – suteikti galimybes emocinei saviraiškai. Užsiėmimų metu vaikai atsikrato neigiamų minčių, nemalonių prisiminimų, atsiranda noras veikti. Ir psichologai, ir pedagogai vieningai teigia, kad dailės terapija yra unikali priemonė, padedanti sužinoti tiesą apie save ir supančią aplinką. Pasak Anglickio (2006), Brazauskaitės (2004), vaikai, nesibaimindami kritikos, išmoka laisvai reikšti savo mintis, emocijas. Vaikus motyvuoja tai, kad užsiėmimų pabaigoje vyksta piešinių aptarimai, pokalbiai su pedagogais. Pastebima, kad kai vaikai dailės terapijos užsiėmimų metu jaučiasi ramūs ir patenkinti, jie ir toliau savanoriškai įsitraukia į šią veiklą, nes pajunta geros aplinkos poveikį.

Dailės terapijos užsiėmimų metu išbandomos įvairios priemonės, netradicinės medžiagos. Gečienės (2008), Harland (2005) teigimu, mokiniams suteikiama kuo daugiau galimybių patirti sėkmę, skiriamos įdomios užduotys, kad mokiniai be raginimo norėtų jas atlikti. Vaikai mokomi susikaupti, reikšti emocijas, skatinama drąsa, kūrybiškumas, ugdomas pasitikėjimas savo jėgomis, stiprinamas savivertės jausmas. Tais atvejais, kai mokinys nenori dirbti grupėje, pedagogai rengia individualius užsiėmimus, tačiau pataria ir paskatina vaiką, kad jis dirbtų grupėje, nes grupės draugai gali padėti įtraukiant mokinį į veiklą, ugdant atsakomybės ir draugiškumo jausmą. Tiek individualūs, tiek grupiniai dailės terapijos užsiėmimai hiperaktyviems mokiniams paprastai suteikia pasitenkinimą, jie lengviau susikaupia, mažėja per didelis aktyvumas.

Pasak Dovidonytės (2011), pedagogai nevertina mokinių sukurtų darbų nei meniniu, nei diagnostiniu požiūriu, o tiesiog aptaria darbą, kaip sekėsi jį atlikti, akcentuoja pozityvius veiklos momentus. Bendraudami su hiperaktyviais vaikais, pedagogai gali kalbėti net ne apie atliktą darbą, o visai kitomis temomis: apie dienos įvykius, matytą filmą, skaitytą knygą, apie mokinio emocijas ir jausmus ir t. t. Kučinskienės (2006) manymu, dailės terapija suteikia galimybę mokiniui keistis ir tobulėti saugioje aplinkoje naudojant dailės priemones, lengviau išreikšti savo mintis ir jausmus tada, kai trūksta žodžių. Tai – geras būdas bendrauti, kai mokinys nenori kalbėti, kai jam sunku pasakoti apie savo išgyvenimus. Užsiėmimų metu sunkiai susikaupiantys mokiniai piešdami nurimsta, atsipalaiduoja, išmoksta sutelkti dėmesį, užbaigti pradėtą darbą, pajunta visišką laisvę – piešia ką nori ir kaip nori, naudoja įvairią techniką: kreideles, anglį, pastelę, akvarelę, guašą, spalvotus pieštukus, naudoja teptukus, pagaliukus, savo pirštus, daro atspaudus ir t. t. Pasak Dovidonytės (2011), Kievišo (2007), priemonių gausa leidžia dirbti tiek individualiai, tiek grupėje, todėl dailės terapijos užsiėmimai tampa svarbia bendravimo forma, vaikai išmoksta derintis prie bendros veiklos, tenkinti individualius savo poreikius. Organizuojant dailės terapijos užsiėmimus didelę reikšmę turi aplinka. Brazauskaitės (2004) manymu, tinkamai parinkta aplinka suteikia saugumo ir pasitikėjimo, rodo suaugusiųjų geranoriškumą.

Apibendrinant galima teigti, kad dailės terapija yra vienas iš psichoterapijos būdų, ugdymo ir saviraiškos forma, kuri padeda išreikšti jausmus, nes kartais žodžiais sunku perteikti vidines būsenas. Dailės terapija sudaro sąlygas mokiniams atrasti, suprasti, pažinti emocijas, išreikšti savo vidinį pasaulį, siekiant atkurti emocinę pusiausvyrą, atsikratyti neigiamų minčių, prislėgtos nuotaikos. Dailės terapijos metodo taikymas padeda mokiniams suvokti save supančioje aplinkoje, lavina kūrybines galias, bendravimo įgūdžius, išlaisvina jausmus, padeda ugdyti kūrybingumą. Dailės terapijos reikšmė mažinant hiperaktyvumą akivaizdi, nes užsiėmimų metu mokiniai išmoksta savireguliacijos, dėmesingumo, išmoksta valdyti emocijas ir nepageidaujamą elgesį, ugdomi jausmai, intelektas, savimonė, estetinė bei kultūrinė nuovoka, vaikai atsikrato neigiamų minčių, prisiminimų, atsiranda noras veikti ir pajusti pasitenkinimą veikla.

2 skyrius. DAILĖS TERAPIJOS PANAUDOJIMO MAŽINANT MOKINIŲ HIPERAKTYVUMĄ, PRAKTINIS ASPEKTAS

2.1. Tyrimo metodika

Siekiant išsiaiškinti dailės terapijos ir hiperaktyvių vaikų aktyvumo sąsajas, pasirinktas kokybinis tyrimas, nes jis leidžia giliau pažvelgti ir apibūdinti vaikystėje išryškėjančius vaikų elgesio ypatumus bei hiperaktyvių vaikų ugdymo problemas, pateikti specialistų nuomones apie dailės terapiją, kaip vieną iš pagalbos būdų hiperaktyviems vaikams, įvertinti dailės terapijos metodo reikšmę hiperaktyvumui mažinti. Manoma, kad pasirinkta fenomenologinė tyrimo strategija padės aprašyti dailės terapijos užsiėmimus vedančiųjų patirtį, atskleisti jų požiūrį į atliekamą veiklą ir tos veiklos reikšmę hiperaktyvumui mažinti. Fenomenologinė strategija akcentuoja vykdomos veiklos raišką, gilinasi į šios veiklos prasmę, jos subtilybių atskleidimą (Bitinas ir kt., 2008). Dėmesys sutelkiamas į tyrimo dalyvį, siekiant, kad jis „atsakytų į klausimus, ką reiškia patirti ką nors, ir kokie egzistuoja reikšmingi ar aktualūs skirtumai tarp to paties reiškinio patyrimo būdų“ (p. 133).

Tyrimo metu siekta gauti kuo įdomesnių ir išsamesnių kokybinių duomenų apie būdus ir metodus, terapijos formas, taikomus hiperaktyvumo mažinimui, apie vaikų ir specialistų savijautas, emocijas ir jausmus užsiėmimų metu, apie pasiekimus ir pasitenkinimą atliekama veikla.

Tyrimo instrumentas – pusiau struktūruotas interviu. Interviu padeda suvokti tyrimo dalyvių požiūrius, nuomones, įsitikinimus (Bitinas ir kt. 2008). Buvo iš anksto paruošti pagrindiniai klausimai (žiūrėti 1 priedą). Pusiau struktūruotas interviu tai toks metodas, kai tyrėjas iš anksto numato klausimus, į kuriuos nori gauti atsakymą, o skales (kategorijas ir subkategorijas) konstruoja po to, kai tyrimo dalyviai atsako į klausimus. Interviu metu tikimasi, kad dailės terapijos užsiėmimus organizuojančios ir vedančios tyrimo dalyvės kritiškai įvertins esamą padėtį ir pateiks išsamų požiūrį į dailės terapijos reikšmę mažinant hiperaktyvių vaikų aktyvumą.

Siekiant išsiaiškinti labai aktyvių mokinių elgesio problemas ir kokie aktyvumui mažinti taikomi veiksmingi būdai, atlikta atvejo analizė. Atvejo analizė yra toks tyrimo būdas, kai pasirenkamas vieno ar kelių subjektų stebėjimas. Šis būdas taikomas įvairiems elgesio pokyčiams tirti, pavyzdžiui, tyrėjo siekis išsiaiškinti, kokie pagalbos būdai reikšmingi mažinant mokinių per didelį aktyvumą. Atvejo analizė plačiai naudojama mokyklose, kitose institucijose, kurias lanko mokiniai, nes padeda spręsti įvairias praktines situacijas.

Tyrimo proceso pagrindinės dalys: interviu teksto perkėlimas į protokolus (vėliau protokolus perrašant kompiuteriu); interviu turinio pirminė bei antrinė analizė, nustatant apibendrintas kategorijas ir subkategorijas; tyrimo rezultatų interpretavimas, apibendrinimas,

išvadų formulavimas. Su tyrimo dalyviais bendrauta „akis į akį“, buvo sukurta neformali atmosfera, kuri leido laisviau ir atviriau bendrauti, todėl gauta išsamesnė informacija. Kiekvienam interviu ruošiasi iš anksto. Telefonu ar elektroniniu paštu su pasirinktais tyrimo dalyviais buvo suderintas laikas ir vieta. Su tyrimo dalyviais buvo susitikta jų darbo vietoje. Visi tyrimo dalyviai buvo supažindinti su tyrimo tikslu, pobūdžiu bei organizavimu. Vykdamas tyrimą, laikytasi pagrindinių etinių principų: savanoriškumo, geranoriškumo, privatumo ir pagarbos, teisingumo, informacijos tikslumo ir kt., patikinta, kad bus išlaikytas konfidencialumas bei anonimiškumas (Žydzžiūnaitė, 2007). Buvo tikimasi pokalbius užfiksuoti diktofono pagalba. Tačiau tyrimo dalyviai atsisakė pokalbį įrašinėti, todėl interviu metu jų atsakymai buvo fiksuojami raštu, vėliau perrašyti kompiuteriu, suredaguoti ir pateikiami prieduose protokolų forma (3-9 priedai).

Pokalbiui su vaikais buvo parengtas klausimynas, neatmetant galimybės pokalbio metu užduoti ir papildomų klausimų (2 priedas). Vaikų atsakymai užfiksuoti raštu ir surašyti protokoluose (10 – 12 priedai). Susitikti su vaikais buvo tariamasi toje institucijoje, kurioje jie lanko dailės terapijos užsiėmimus. Buvo atsiklausta vaikų artimųjų dėl galimybės pasikalbėti su vaikais. Informaciją apie vaikus suteikė užsiėmimų vadovės ir tėvai. Buvo planuota į tyrimą įtraukti vaikų tėvus, kalbėtasi su mamomis, tačiau jos atsisakė dalyvauti tyrime, motyvuodamos tuo, kad jos nenori kalbėti apie savo vaikų problemas.

Tyrimas buvo atliekamas 2014 m. vasario mėnesį. Kiekvieno tyrimo dalyvio buvo prašoma kiek galima išsamiau atsakinėti į interviu klausimus. Pokalbis su vaikais vyko 2014 m. kovo mėnesį. Atvejų analizės atliktos darbo autorės.

2.2. Tyrimo dalyviai

Buvo apklaustos 7 dailės terapijos užsiėmimus organizuojančios ir vedančios darbuotojos iš keturių tipų įstaigų ir skirtingų miestų (Telšių, Klaipėdos, Plungės ir Palangos):

- Vaikų su negalia centras, mokytoja;
- Dienos centras, socialinė darbuotoja ir socialinė pedagogė;
- Socialinės paramos centras, socialinė darbuotoja;
- Kultūros centras, metodininkė;
- Kūrybos namai, savininkė ir dėstytoja.

Visos tyrimo dalyvės yra moterys. Jų amžius – nuo 38 iki 62 metų. Taikyta tikslinė imties vienetų atranka: kriterinė atranka, kada pats tyrėjas nusprendžia, su kuriais tyrimo dalyviais norėtų atlikti tyrimą bei galimybė kuo išsamiau ir tiksliau apibūdinti tiriamąjį reiškinį. Tyrimui atrinktos darbuotojos, einančios skirtingas pareigas, tačiau turinčios specialų dailės ir technologijų pedagogių

išsilavinimą bei meninės krypties išsilavinimą ir savo gebėjimus bei patirtį taiko organizuodamos ir vesdamos dailės terapijos užsiėmimus, kadangi:

- turi ne vienerių metų praktinio darbo patirtį meno raiškos srityje;
- savo darbe taiko kūrybiškus, alternatyvius metodus, organizuoja dailės terapijos užsiėmimus;
- geba teikti ir kitas paslaugas, taikyti pedagoginės veiklos metodus.

Pagrindinis vaikų atrinkimo kriterijus – mokiniai lanko dienos centrą, kūrybos namus ir dalyvauja dailės terapijos užsiėmimuose. Atliktos 3 vaikų atvejų analizės: pirmu atveju mokinys dailės terapijos užsiėmimus lanko 9 mėnesius, kitais dviem atvejais - 6 mėnesius. Tyrimo dalyviai užkoduoti: vaikų vardai pakeisti, kitų tyrimo dalyvių vardai žymimi raidėmis.

2.3. Tyrimo rezultatų analizė

Visų tyrimo dalyvių pasisakymai yra apibendrinami ir pagal temas išskiriamos kategorijos. Kiekviena kategorija dar suskaidoma į subkategorijas. Aprašymas pateikiamas sudarytoje lentelėje, o tyrimo dalyvių mintys lyginamos tarpusavyje, analizuojami jų panašumai ir skirtumai, daromos įžvalgos. Visos interpretacijos ir įžvalgos grindžiamos tyrimo dalyvių teiginiais, paimtais iš interviu protokolų.

Interviu pradžioje buvo norima sužinoti, *kaip tyrimo dalyvės pradėjo dirbti su hiperaktyvumo sindromą turinčiais vaikais, ar jos pačios pasirinko tokią grupę, ar jas paskyrė dirbti su šiais vaikais* (1 lentelė). Išskirta viena kategorija – *darbo pasirinkimo pobūdis* ir trys subkategorijos.

1 lentelė

Darbo su hiperaktyviais vaikais pasirinkimas

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Darbo pasirinkimo pobūdis	Paskirtos į šią darbo vietą	<i>Žinoma, mane paskyrė dirbti šiame centre, kadangi esu šios srities specialistė, taip pat esu įgijusi dailės ir technologijų pedagogikos profesinį bakalauro (A); Įstaigos administracija paskyrė mane dirbti mūsų centro padalinyje su vaikais, tarp kurių būna ir hiperaktyvių vaikų (C)</i>
	Pačios pasirinktas darbas	<i>Į kultūros centrą atėjau dirbti savo noru, kadangi man visada patiko būti tarp žmonių. Vadinasi, ir su vaikais dirbu savo noru, o ne kieno paskirta (D); ...įkūriau Kūrybos namus ir esu šių namų savininkė. Vadinasi, manęs niekas nepaskyrė (F)</i>
	Pasiūlytos pareigos	<i>...kai pastatė dienos centrą, direktorė man pasiūlė, ar nenorėčiau eiti dirbti su vaikais, nes turiu meninių gabumų, taip pat išmanau ir socialinį darbą (B); Galima sakyti, aš į šią veiklą įsitraukiau pakviesta padirbėti (G)</i>

Analizuojant tyrimo dalyvių pasakojimus išskirtos trys subkategorijos, kurių analizė paaiškina darbo pasirinkimo pobūdį: **paskyrimas į šią darbo vietą** išryškino, jog dvi tyrimo dalyvės buvo paskirtos į šį darbą. Dar viena tyrimo dalyvė tikslaus atsakymo nepateikė, tačiau galima numanyti, kad dirbti Dienos centre ji taip pat buvo paskirta (*Centre pradėjau dirbti prieš šešis metus...*). **Pačių pasirinkimas** rodo, kad dvi tyrimo dalyvės ieškojo širdžiai mielo, ir išsilavinimą atitinkančio darbo ir surado, kur gali save realizuoti.. **Pasiūlymas dirbti** atskleidė, kad susiklostė tokia situacija, jog tyrimo dalyvėms darbas buvo pasiūlytas (*man pasiūlė ateiti padirbėti*).

Galima daryti prielaidą, kad trys tyrimo dalyvės iš septynių darbinę veiklą, būtent dabartinėje institucijoje, pradėjo paskirtos **užimti šias pareigas**. Dvi tyrimo dalyvės pačios rinkosi darbo vietą, nes jų **pasirinkimo motyvas – galimybė dirbti kūrybinį darbą**, apie kurį jau anksčiau pačios galvojo, dar dviem pasiūlytas darbas **pagal turimą profesinį pasirengimą**. Pačių pasirinkimą dirbti dailės terapijos srityje galima laikyti sėkmingiausiu variantu, nes tik toks darbas teikia patį didžiausią pasitenkinimą (*Tačiau vieną kartą atėjo supratimas, kad aš dirbu visai ne tuos darbus, kuriuos galėčiau daryti. Radau bendraminčių, todėl įkūriau Kūrybos namus ir esu šių namų savininkė*

Visų tyrimo dalyvių darbo pasirinkimą iš dalies nulėmė ir **įstaigos tipas**, kuriame pradėti vesti (arba galima pradėti organizuoti) dailės terapijos užsiėmimai: dienos centras, vaikų su negalia centras, socialinių paslaugų centras, kultūros centras, kūrybos namai. Patraukliausiomis įstaigomis galima laikyti kultūros centrą ir kūrybos namus, nes šiose įstaigose kuriama neįpareigojanti, rami ir vizualiai įdomi aplinka (*Noriu kurti tikrus namus ir savo klientus (ar kaip kitaip juos beavadintume) noriu vadinti namiškiais, o ne svečiais*).

Papildomai išskirti trys darbo su hiperaktyviais vaikais **kriterijai**, pagal **pačių vaikų nusiteikimą** dalyvauti užsiėmimuose:

- **vaikai iš anksto paskiriami į grupę**, kurioje vyksta dailės terapijos užsiėmimai: *Hiperaktyvumo sindromą turintys vaikai į mano grupę ateina paskirti. Aš jau žinau, kad bus tokių vaikų, nes sąrašai sudaromi pavasarį, vasaros pabaigoje...*
- **vaikai nukreipiami** (rekomenduojama) lankytis dailės terapijos užsiėmimuose: *...vaikai į dailės terapijos užsiėmimus yra nukreipiami iš bendrojo lavinimo mokyklų, ikimokyklinių įstaigų; Į šiuos užsiėmimus vaikai yra nukreipiami.*
- **vaikai ateina savo noru**: *...ateina patys; atveda mamos...*

Matyti, kad hiperaktyvūs vaikai į tas institucijas, kur dirba tyrimo dalyvės ir į jų vedamus užsiėmimus patenka trimis būdais: būna iš anksto sudaromos grupės ir sąrašai (vadinasi, jie yra pa(pri)skiriami), vaikams rekomenduojama lankytis užsiėmimus (ir tai dažniausiai daro bendrojo lavinimo mokyklų mokytojai, socialiniai pedagogai) arba vaikai ateina patys, specialiai nesidomėdami, kokia veikla jie užsiims (čia kalbama apie vaikus, kurie lankosi dienos centruose)

arba juos atveda tėvai, norėdami padėti vaikams įveikti per didelio aktyvumo keliamas problemas. Vienos tyrimo dalyvės mintys rodo, kad, palyginus, nedaug hiperaktyvių vaikų ateina į užsiėmimus, gal būt todėl, kad tai nėra vien iš hiperaktyvių vaikų sudaryta grupė, prie jos dažnai prijungiami ir kiti vaikai: *...beveik kasmet pasitaiko maždaug po 3-5 hiperaktyvius vaikus. Jų nebūna labai daug, o gal niekas ir nepasirūpina, kad jie galėtų dalyvauti terapiniuose užsiėmimuose.*

Vertinant ir lyginant tyrimo dalyvių pasisakymus apie tai, kaip jos pradėjo dirbti su hiperaktyviais vaikais, išryškėjo dominuojantis atsakymas, jog darbo būtent su šiais vaikais jos nesirinko, ir tik pradėjus dirbti išaiškėjo, su kokiais vaikais gali tekti dirbti. Dabar tyrimo dalyvėms tenka dirbti ir su hiperaktyviais vaikais. Viena tyrimo dalyvė konkretizavo atsakymą teigdama: *...aš pati savo iniciatyva organizuoju dailės terapijos užsiėmimus <...> vaikams.*

Žinant, kad hiperaktyvių vaikų (mokyklose – hiperaktyvių mokinių) yra nemažas skaičius, kyla klausimas, kodėl jie dar nepakankamai plačiai įtraukiami į tokias veiklas, kaip dailės terapijos užsiėmimai, kurios yra svarbios asmenybės ugdymui, vidinės harmonijos siekimui, hiperaktyvumui mažinti.

Galima daryti prielaidą, kad sudėtinga situacija atsiranda tada, kai pedagogai, o dažnai ir patys tėvai, yra nepakankamai susipažinę su šiuo sutrikimu arba jie neturi informacijos apie grupėje (klasėje) esantį hiperaktyvų vaiką. Pastebėti požymius, leidžiančius įtarti, kad vaikas turi hiperaktyvumo sindromą, turi gebėti kiekvienas jam artimas asmuo. Tyrimo dalyvės papasakojo, kokie požymiai rodo, kad vaikas yra hiperaktyvus ir ką vaikai patys mano apie savo elgesio bruožus (2 lentelė). Atsižvelgiant į tyrimo dalyvių atsakymus, išskirtos dvi kategorijos: *požymiai (penkios subkategorijos)* ir *savivertė (keturios subkategorijos)*.

2 lentelė

Hiperaktyvumo požymiai

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Požymiai	Labai judrūs	<i>Dažnai yra nekantrūs, negali sulaukti savo eilės, nekreipia dėmesio į kitus, nesilaiko taisyklių ir trukdo žaisti (A)</i>
	Išdykę ir užsispyrę	<i>...išdykę, dar labai užsispyrę... jų temperamentas liejasi per kraštus (E)</i>
	Sunkiai susikaupia	<i>...būna pikti, irzlūs, pasireiškia nerimas, nuotaikų kaita (B)</i>
	Nesilaiko taisyklių	<i>Iš šono žiūrint atrodo, kad hiperaktyvus vaikas viską daro tyčia ir tam, kad supykdytų, įskaudintų, suerzintų kitus (C)</i>
	Neadekvatus elgesys	<i>Nežino kada ir ką galima sakyti suaugusiam žmogui, „rėžia“ ką galvoja tiesiai į akis, bendraamžius ignoruoja, laiko juos „žemesniais“ už save (D)</i>
	Teigiamas savęs vertinimas	<i>Jiems atrodo, kad jie gerai elgiasi, tik kiti jų nesupranta (A)</i>

Savivertė	Savo elgesio visai nevertina	<i>...žino, kad elgiasi blogai, bet priežasties neįvardija (B)</i>
	Nesuvokia savo elgesio	<i>Dažnai apgailestauja, kad netinkamai elgiasi, tačiau negali pasakyti, kodėl taip daro (C); Sunkiai jie susitvarko su savo elgesiu (E)</i>
	Neturi nuomonės apie savo elgesį	<i>Kiek aš pati matau, jie tik trauko pečiais.. (D); ...vaikas nuleido galvą ir nieko nesakė (F)</i>

Tyrimo dalyvės, kalbėdamos apie vaikų hiperaktyvumą rodančius požymius, vienareikšmiškai pareiškė, kad pagrindiniai požymiai yra susiję su labai padidėjusiu vaikų aktyvumu. Pasakymu **labai judrūs** apjungiamą visą eilę požymių, tai - didelis judrumas (*... turi ką nors liesti, judinti kojas, sukinėtis; laipiojo ant kėdžių, šokinėjo ant sofų, viską lietė, kilnojo*), staigūs, greiti judesiai (*Negali ramiai žengti nė žingsnio*), nenustygsta vietoje (*... negali ramiai pabūti....*). Atkreiptinas dėmesys į **išdykusius ir užsispyrusius**, nes šie vaikai išsiskiria labai veržliu temperamentu (*...visai nesiklauso ką jam sakau, toliau daro tai, ką nori*), **negebėjimas susikaupti** blaško vaikų dėmesį (*Nesukaupia dėmesio ilgesniam laikui ar vienai veiklai.; ...nususėdi ramiai vietoje, negirdi kas sakoma...*), **taisyklių nesilaikymas** sukelia įspūdį, kad vaikai specialiai elgiasi netinkamai, o **neadekvatus elgesys** tyrimo dalyvėms sukelia daug rūpesčių, nes vaikai bet kada gali pasielgti netinkamai, neprognozuojamai, įžeidžiančiai (*Bėga nuo kitų vaikų <...> iš užsiėmimų; gali bet ką pasakyti...*).

Tyrimo dalyvių nuomonės sutampa su specialistų (Bončkutė-Petronienė, 2008; Ramanauskienė, 2008; Carroll ir Tober, 2007; Herm, 2004 ir kt.) nuomonėmis, kad hiperaktyvių vaikų nedėmesingumą, impulsyvumą, išsiblaškimą, didelį jautrumą ir dar didesnę judrumą galima vadinti savireguliacijos sutrikimais, susijusiais su neurologinėmis problemomis. Apibūdindamos hiperaktyvumo bruožus, tyrimo dalyvės **išryškino** dėl minėtų bruožų išskylančią labai svarbią problemą – **bendravimo problemą**. Tai pastebėjo kelios tyrimo dalyvės pabrėždamos, kad: *...tokiems vaikams dažnai iškyla ir bendravimo su kitais vaikais problema; Dažnai ieško problemų patys, užkabinėdami kitus vaikus; ...elgesys, [negebėjimas] bendrauti su bendraamžiais bei suaugusiais taip pat išduoda, kad vaikas kitoks*. Analizuojant šiuos atsakymus išryškėjo, kad išvardinti vaikų **hiperaktyvumo požymiai** yra **problemiški, sunkiai suvokiami ir valdomi**.

Tyrimo dalyvės, norėdamos nustatyti pačių vaikų savo elgesio vertinimą, išsiaiškino, kad vaikų nuomonės nėra aiškiai išreikštos, todėl jų negalima laikyti patikimomis: *Dažniausiai tokie vaikai nesupranta savo elgesio trūkumų; Patys vaikai savo blogo elgesio neįvardija; ...jis tik iš kitų pasakytų neigiamų pastabų suvokia, kad elgiasi ar daro kažką negerai; Vaikai patys apie savo elgesį nieko nemano*.

Tyrimo dalyvių pastebėjimai patvirtina, kad hiperaktyvūs vaikai dažnai linkę **teigiamai save vertinti**, nes jiems atrodo, kad elgiasi gerai. Arba **savo elgesio visai nevertina**, nes

nesugeba nurodyti priežasčių (...bet priežasties neįvardija; Dažnai apgailestauja, kad netinkamai elgiasi, tačiau negali pasakyti, kodėl taip daro); **nesuvokia savo elgesio** (Dažnai patys sako: o kas yra? O ką aš padariau? Kas negerai, kas nepatinka?), **neturi nuomonės apie savo elgesį**, nes išgyvena jausmų ir emocijų sumaištį (...praranda bet kokią norą užsiimti, bendrauti su kitais vien dėl pastovių perspėjimų ir nesėkmių; ...būna pikti, irzlūs, pasireiškia nerimas, nuotaikų kaita...). Pastebimi ir **geri bruožai**, nepaisant sunkumų, tik reikia mokėti juos pastebėti (...bet turi ir neblogų bruožų – turi ir gailėsčio, ir moka pagloboti, paguosti...).

Galima daryti išvadą, kad hiperaktyvumas turi daug jį rodančių požymių, tačiau vieniems vaikams jie gali būti labiau išreikšti, kitiems – mažiau. Nepaisant požymių kiekio ir dydžio, jie visi rodo, kad vaikas turi sutrikimą, nes jis negeba įvertinti savo elgesio, negali įvardinti netinkamo elgesio priežasčių. Kadangi daugelis hiperaktyvių vaikų nepastebi ryšio tarp savo poelgių ir pasekmių, be suaugusiųjų pagalbos negali išmokyti suvaldyti savo elgesio, todėl hiperaktyvumui mažinti šalia medikamentinio gydymo pastaruoju metu siūloma pasitelkti įvairias edukologinės krypties priemones, pagalbos būdus, iš kurių efektyviomis laikomos įvairios terapijos (Kučinskienė, 2006; Kriščiūnas, 2008; Corsini, Wedding, 2011).

Kadangi terapijos formos gali padėti sėkmingiau dirbti, tyrimo dalyvės papasakojo, kokius metodus, būdus taiko, ar pasiteisina jų pasirinkta terapijos forma, ką daro, jei ištinka nesėkmė (3 lentelė). Išskirtos dvi kategorijos: terapijos forma (trys subkategorijos) ir nesėkmių galimybė (keturios subkategorijos).

3 lentelė

Terapijos formų taikymas ir siekimas vengti nesėkmių

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Terapijos forma	Žaidimas spalvomis	<i>Vaikai spalvas išmėgina su įvairiausiais įrankiais: pirštu, pagaliuku, plunksna, kempinėle, trintuku ir pan. (A)</i>
	Dailės terapija	<i>Dažniausiai vaikus nuramina rankomis atliekami darbai – ypač piešimas. Pastebėjau, kad vaikams patinka piešti akvareliniais dažais (C)</i>
	Piešimas	<i>...daugiau dėmesio skiriu piešimui, jis svarbus vaiko saviraiškai (D); Bet vis tiek vaikai mielčiausiai piešia (F)</i>
Nesėkmių galimybė	Konfliktinė situacija	<i>...atskirai nuo kitų mokinių aptariame ištikusią nesėkmę, asmeninę ar bendravimo problemą (A)</i>
	Vaikų elgesys	<i>Nesėkmės dažniausiai susijusios dėl vaikų elgesio, bendravimo, kai tenka raminti, drausminti, tada užsiėmimas praktiškai sugriūna (B)</i>
	Pedagogės elgesys	<i>...stengiuosi apmąstyti, ką padariau negerai, gal netinkamai kalbėjau, gal vaiką įžeidžiau ir pan. Nes nuo manęs priklauso, kaip vyksta užsiėmimai, ir ar baigiasi jie sėkmingai (C)</i>

	Kitos problemos	<i>Tiesiog tais atvejais, kai vaikas nenori niekuo užsiimti, nei piešti, nei karpyti, tiesiog pasiūlau eiti į biblioteką, pažaisti prie kompiuterio ar pasiklausyti muzikos ir ateiti tada, kai norės(D)</i>
--	-----------------	--

Išryškėjo reikšminga dailės terapijos vieta tarp kitų meno terapijų, kadangi tyrimo dalyvės organizuoja būtent dailės terapijos užsiėmimus. Tyrimo dalyvės prisipažįsta, kad jos stengiasi kūrybiškai žvelgti į dailės terapiją ir nuolat ieško naujovių, įdomesnių formų, galinčių sudominti vaikus. **Žaidimas spalvomis** yra viena iš priemonių, kuri labai patinka vaikams, nes kartais vaikai ignoruoja spalvų įvairovę ir į pasaulį žvelgia lyg pro juodus akinius (*Vaikams daug pasakoju apie spalvas, linijas; ...aš leidžiu vaikams pažinti spalvas, pajusti jų „skonį“*). **Dailės terapija ir piešimas** – glaudžiai susijusios formos – nes vaikai iš visų jiems siūlomų labiausiai mėgta piešti, todėl pagrindiniu dailės terapijos akcentu (priemone) išlieka **piešimas** (*Esu įsitikinusi, kad vaikams tinka visos meninės išraiškos formos, ypač susijusios su daile; Aš vaikams siūlau įvairias ramias, susikaupimo reikalaujančias veiklas – karpome iš popieriaus, aplikuojame, lipdome. Tačiau daugiau dėmesio skiriu piešimui, nes jis svarbus vaiko saviraiškai. ...kad jie su malonumu užsiimtų, parenku dabar netradicines priemones – ir smėlį ant stiklo pilame, ir spalvotą vandenį ant nespalvoto pilame...*). Dvi tyrimo dalyvės patvirtavo, kad **užsiėmimo neįsprendžia įrėmus** (*...gal tai ir nėra tikras piešimas ar tapymas, bet aš jų [vaikų] nevaržau*).

Susipažinus su tyrimo dalyvių pasakojimais išryškėjo, kad taikydamos įvairias formas, tyrimo dalyvės stengiasi laikytis pagrindinių dailės terapijos principų, būdingų visai meninei raiškai: **laisvumo** (*Vaikai spalvas išmėgina su įvairiausiais įrankiais: pirštu, pagaliuku, plunksna, kempinėle, trintuku ir pan.; Vaikai piešia netgi mandalas. Daug piešiame akvarele, guašu*); **spontaniškumo** (*Stengiuosi taikyti įvairesnes, dar nebandytas technikas, pavyzdžiui, pavyzdžiui, imame ir sugalvojame tą dieną spalvas lieti ant stiklo, ant sudrėkinto popieriaus...*).

Užsiėmimų sėkmę lemia **tinkama aplinka**. Tyrimo dalyvės papasakojo: *Dažnai užsidedame ramiai, negarsiai muziką, kaip foną; Kaip tik užsiėmimas įdomia, mėgstama veikla, malonioje, gražioje aplinkoje, padeda vaikui susivaldyti, nors kurį laiką pabūti ramiai; Visų pirma – stengiuosi sukurti ramiai, saugią aplinką, stengiuosi kalbėti ramiai, nepakeltu tonu. Vaikų palaikymas ir bendravimas* užsiėmimus daro efektyvesniais. Įvairių formų taikymas užsiėmimų metu paremtas **geranoriškumu** (*Jeigu ir reikia pasakyti pastabą, tai vartoju įvairius mažybinius, žaismingus žodžius, pavyzdžiui: „kas čia vis čiulba kaip paukščiukas? Juk dar ne pavasaris“ arba „oi, kaip tu smarkiai bėgioji, dar grindis įlauši, kaip tada bus?“ Žinoma, tokie pokalbiai skirti mažesniems vaikams. Su vyresniais kalbuosi kaip su suaugusiais*); **supratingumu** (*Visada stengiuosi hiperaktyvius [mokinius] pasisodinti arčiau prie savo stalo, atokiau nuo kitų.... Kad galėčiau juos dažniau paskatinti, nuraminti, patarti kaip atlikti užduotis; Pradžioje organizuoju*

keletą individualių užsiėmimų, skirtų pažinčiai su dailinės raiškos priemonėmis. Tuo pačiu geriau susipažįstu su kiekvienu vaiku).

Apibendrinant galima teigti, kad dailės terapijos formų įvairovė, kuria išmaniai naudojasi tyrimo dalyvės, padeda sėkmingiau įtraukti vaikus į veiklą. Tam reikalinga saugi ir patraukli aplinka bei abipusio bendravimo sukūrimas. Dailės terapija nuo kitų kaip tik ir skiriasi savo **specifiniais bruožais: teigiamu kūrybinio proceso poveikiu, kūrybine saviraiška, individualiu kūrybingumo ir savarankiškumo ugdymu, elgesio mokymosi bei sutrikimų mažinimu.**

Bet kurioje veikla yra tikimybė patirti nesėkmę. Dirbant su hiperaktyviais vaikais tokia tikimybė išlieka gana didelė. Nesėkmių galimybes iliustruoja 4 problemų grupės: problemos, kylančios **susidarius konfliktinei situacijai** (*[hiperaktyvūs] vaikai elgiasi neapgalvotai, impulsyviai, nuolat sukeldami sau ir aplinkiniams pavojingas situacijas, užsiėmimų metu negali susikaupti, todėl gresia kilti konfliktui*); problemos, kylančios konkrečiai **dėl vaikų elgesio** (*...kai tenka raminti, drausminti, tada užsiėmimas praktiškai sugriūna*); problemos, kylančios **dėl pedagogės elgesio** (*...stengiuosi apmąstyti, ką padariau negerai, gal netinkamai kalbėjau, gal vaiką įžeidžiau ir pan. Nes nuo manęs priklauso, kaip vyksta užsiėmimai, ir ar baigiasi jie sėkmingai*); **kitos problemos** (*...kai vaikas nenori niekuo užsiimti, nei piešti, nei karpyti, tiesiog pasiūlau eiti į biblioteką, pažaisti prie kompiuterio ar pasiklausyti muzikos ir ateiti tada, kai norės*).

Remiantis tyrimo dalyvių pasakojimais galima daryti prielaidą, kad dailės terapijos užsiėmimai nebus sėkmingi, jeigu vaikai bus verčiami juos lankyti, o per užsiėmimus primygtinai raginami atlikti numatytas užduotis ir nuolat drausminami (*Čia negali būti jokios prievartos ar įpareigojimų. Tik susitarimo keliu galima kažką pasiekti*). Dailės terapijos užsiėmimai hiperaktyviems mokiniams paprastai **suteikia gerų emocijų, jie lengviau susikaupia, mažėja neapgalvotas veržlumas, per didelis aktyvumas**, yra linksmesni. Tyrimo dalyvės dailės terapijos užsiėmimus laiko sėkmingais, o pasitaikančias nesėkmes laiko kaip ir kiekvienos veiklos neatskiriama dalimi, kuri yra tobulėjimo ir veiklos gerinimo variklis.

Dirbant su vaikais yra svarbu, kaip jie jaučiasi ką nors veikdami, todėl tyrimo dalyvių buvo paklausta, *kaip jaučiasi vaikai, su kuriais jos dirba, kokios jų nuotaikos, kas jiems labiausiai patinka ar nepatinka* (4 lentelė). Išskirtos trys kategorijos: *nusiteikimas veiklai* (trys subkategorijos), *pozityviai vertina veiklą* (trys subkategorijos), *negatyviai vertina veiklą* (trys subkategorijos).

Vaikų pojūčiai užsiėmimų metu

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Nusiteikimas veiklai	Gera nuotaika	<i>Pastebėjau, kad vaikai būna gerai nusiteikę tada, kada ir aš esu linksma, jie tada jaučiasi geriau (A)</i>
	Teigiamos emocijos	<i>Vaikai patiria daug teigiamų emocijų, ypač, kai tapo, piešia užsimerkę, piešia pirštais, delnais (B)</i>
	Nuotaikų kaita	<i>Pasitaiko, kad vaikui greitai nusibosta vien piešti, tada stengiuosi pasiūlyti daryti kitą darbėlį, keičiu užduotis, kad jos nesikartotų (D)</i>
Pozityviai vertina veiklą	Galimybė eksperimentuoti	<i>..[jiems patinka] įsiklausyti į savo kūno judesius, pojūčius. Vaikams patinka eksperimentuoti (E)</i>
	Netradicinė veikla	<i>Vaikus visada sudomina netradiciniai darbo būdai, ypač su siurprizo elementais (B)</i>
	Pedagogo dėmesys	<i>...būna patenkinti, kad esi šalia, kad skiri jam dėmesio (D)</i>
Negatyviai vertina veiklą	Nepatinka poelgių viešinimas	<i>...pastovūs priekaištai, pastabos, o ypatingai prieš kitus grupės draugus, nepatinka (A)</i>
	Nepatinka elgesio suvaržymas	<i>Šiems vaikams nepatinka būti įspraustiems į rėmus. Jie nenori būti varžomi (B)</i>
	Nepatinka griežti reikalavimai	<i>Nepatinka, jei imi kalbėti griežtu tonu, reikalauti (D)</i>

Nusiteikimą užsiėmimams parodo **gera nuotaika**, kurią vaikams kelia ir suaugusiųjų nusiteikimas, nes jiems labai reikšminga ir pedagogės nuotaika. Jie labai greitai reaguoja į šalia esančio suaugusiojo nuotaikų pokyčius, todėl tyrimo dalyvės mano, kad: *Reikia gebėti pačiam išlaikyti savitvardą ir ramybę, tada ir vaikai būna ramesni*. Užsiėmimų metu vaikai patyrė **teigiamas emocijas**, galėdami piešti taip, kaip nori, net pirštais. Pozityviai vertinami užsiėmimai su **netradicinėmis priemonėmis**, kai vaikams buvo siūlomos naujos temos, leidžiama **eksperimentuoti**, taikomos įvairios naujovės (*Vaikams reikia kitokių priemonių, jeigu nori sudominti ir pasiekti, kad jie su malonumu užsiimtų; Parenku dabar netradicines priemones – ir smėlį ant stiklo pilame, ir spalvotą vandenį ant nespilvoto pilame...*). Matyti, kad tai, kas patinka veikloje, tuo pačiu yra ir geros nuotaikos bei aktyvumo mažinimo šaltinis: netradicinės veiklos, galimybė eksperimentuoti, *[būtinai]* pedagogo dėmesys.

Pasitaiko, kad vaikai dažnai malonumo nejaučia, jie greitai meta pradėtą darbą, nors jis ir atrodė įdomus. Tokiais atvejais vaikams labai **svarbus** suaugusiųjų **pagyrimas ir palaikymas** (Carroll ir Tober, 2007; Rieman, 2010) Monkevičienė, 2011). Viena iš tyrimo dalyvių pasidžiaugė, kad ji moka pastebėti ir džiaugtis mažiausiais pasiekimais: *...vien tai, kad jie lankosi užsiėmimuose, kurį laiką būna ramūs, yra gerai*. Galima daryti išvadą, kad vaikai, dalyvaudami dailės terapijos užsiėmimuose, išgyvena įvairias nuotaikas ir emocijas, todėl gerai nuotaikai išlaikyti, aktyvumui mažinti tie asmenys, kurie veda dailės terapijos užsiėmimus, **pasitelkia išmonę, netradicines**

priemonės, nebijo naujovių (vaikai gali ne tik piešti, bet ir dekoruoti, susipažinti su puošybos būdais, išmokti dekupažo meno, kurti papuošalus ir žaislus).

Produktyviam kūrybiškumo panaudojimui svarbus **palaikymas, paskatinimas, pagyrimas, pasitikėjimas** vienas kito jėgomis, ir tai sukuria darbingą, kūrybinę atmosferą (*Stengiuosi visada paskatinti, pagirti vaikus už atliktas užduotis; Dažnai išgirstu šiuos vaikus sakant, kad jie nemoka piešti, todėl parenku tokias užduotis, kad jie jaustųsi laisvai, nevaržomai; ...sugalvoju, kad pakelčiau nuotaiką, pavyzdžiui, spalvų dėžutės dugne paslepiu kokį ledinuką, už popieriaus lapų užkišu kokį mažutį saldainiuką ir kas suranda, būna labai nustebęs, apsidžiaugia, skatina ir kitus ieškoti; Jie gerai jaučiasi, kai pagiri, pasakai „šaunuolis“*).

Tai, kas nepatinka hiperaktyviems vaikams, yra būdinga ir kitiems, nes visiems vaikams labai svarbus draugiškas bendravimas su tais, kurie jį supranta ir palaiko. Todėl vaikams nepatinka: **poelgių viešinimas** (...nuolatiniai priekaištai), **elgesio suvaržymas** (*Jie nenori būti varžomi*), **griežti reikalavimai** (...nurodinėjimai, draudimai, griežtos pastabos, grasinimai bausmėmis).

Matyti, kad vengiant negatyvių vertinimų, tyrimo dalyvės nesiekė kažkokių išskirtinių rezultatų, o **koncentravosi į patį procesą**, kurio metu hiperaktyvūs vaikai tiesiog praplečia bendravimo dailės pagalba galimybes – piešiniai ir piešimas tampa tarpininku, padedančiu bendrauti, suteikia galimybę vaikams keisti elgesį ir mažinti aktyvumą saugioje aplinkoje, naudojant dailės priemones.

Kadangi dailės terapijos užsiėmimai yra ir kūrybinis, ir ugdomasis procesas, į jį įsitraukę mokiniai gali patirti daug teigiamų emocijų. Įvairius pojūčius patiria, emocijas ir jausmus dailės terapijos užsiėmimų metu išgyvena ne tik vaikai, bet ir asmenys, kurie organizuoja ir veda tuos užsiėmimus. Todėl tyrimo dalyvių buvo klausta: *Kaip jaučiatės, dirbdamos su hiperaktyviais vaikais, kokias emocijas ir jausmus išgyvenate, ar esate patenkintos atliekama veikla* (5 lentelė). Išskirtos dvi kategorijos: *savijauta* (dvi subkategorijos) ir *emocijos ir jausmai* (trys subkategorijos).

5 lentelė

Pedagogų savijauta užsiėmimų metu

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai
Savijauta	Nepasitikėjimas savimi	<i>Dažnai jaučiausi taip, lyg nieko visai nemoku, nežinau, ką kalbėti, kaip vaikus motyvuoti... (A)</i>
	Nuolatinė įtampa	<i>Dažnai tenka galvoti, kuo juos dar sudominti, ieškoti vis naujų būdų, veiklų (D)</i>
Emocijos ir jausmai	Bejėgiškumo jausmas	<i>...kartais jaučiausi bejėgė koreguoti šių vaikų elgesį (B)</i>
	Bendravimo džiaugsmas	<i>Labai džiaugiuosi, kai randu bendrą kalbą su vaikais, tada man pačiai smagu (C); Reikia padėti tokiems vaikams. Todėl aš čia ir atėjau. Ir esu tikrai patenkinta (G)</i>

	Jausmų kaita	„... kiekvieno susitikimo su tokiais vaikais metu aš pati išgyvenu įvairius jausmus, esu ir susijaudinusi, ir įsitempusi“ (D); iš pradžių labai išsigandau (F)
--	--------------	--

Bendravimas su hiperaktyviais mokiniais dažnai kelia įtampą ir nerimą patiems suaugusiems, nes kartais sunku rasti būdų, kaip jiems padėti ir ką daryti (Zambacevičienė ir Stanaitienė, 2001; Harland, 2005; Rigon, 2008; Žukauskienė, 2012). Analizuojant tyrimo dalyvių atsakymus išryškėjo jų savijautą apibūrinantys teiginiai: **nepasitikėjimas savimi; nuolatinė įtampa**, kurie dažnai gimdo nesivaldymą, nusivylimą ir baimę. Išsamiau apie savo savijautą užsiėmimų metu kalbėjo dvi tyrimo dalyvės: *Kartais pykstu pati ant savęs, nes pastebiu, kad nevaldau savo emocijų, pakeliu balsą – tada hiperaktyvus vaikas elgiasi dar blogiau; Atrodo, viską darau, kad būtų geriau, bet galutiniame variante – nieko gero. Tada jaučiuosi labai blogai.*

Visos tyrimo dalyvės tvirtino, kad nelengva dirbti su hiperaktyviais vaikais. Tą sunkumą jos įžvelgia judresnių, veržlesnių, šnekesnių, veiklesnių, nepaisančių taisyklių vaikų poelgiuose, nes jie yra linkę elgtis neapgalvotai, yra mažiau subtilūs santykiuose su aplinkiniais, negalvoja apie padarinius, rečiau gailisi savo poelgių: *Iš pradžių buvo, žinoma, labai sunku dirbti; Būna sunku valdyti situaciją grupėje...; Sunku dirbti su hiperaktyviais vaikais, nes dažnai gali patirti nesėkmes, išgyventi nusivylimą; Dirbti su hiperaktyviais vaikais yra sudėtinga. Dažnai tenka galvoti, kuo juos dar sudominti. Vaikų elgesys tiesiogiai siejasi su suaugusiųjų savijauta.*

Remiantis tyrimo dalyvių pasakojimais, jų savijauta pradėjus dirbti su hiperaktyviais vaikais nebuvo gera. Ir tai susiję su tuo, kad tyrimo dalyvės negalėjo pamiršti, jog jos dirba su hiperaktyviais vaikais, nuolat apie tai galvojo, negalėjo atsipalaiduoti, elgtis laisvai ir užtikrintai. Tik po kurio laiko įtampa atslūgo, išnyko baimė. Galima daryti prielaidą, kad į hiperaktyvius vaikus reikia žiūrėti kaip ir į visus kitus, nesureikšminti jų dalyvavimo užsiėmimuose. Tyrimo dalyvių pasakojimai apie išgyvenamas emocijas ir jausmus daug pozityvesni: *... smagu dirbti su vaikais, džiaugiuosi bendravimu su jais; Aš esu labai pakanti, todėl manęs šie vaikai neerzina, aš galiu ramiai su jais bendrauti. Kartais tyrimo dalyvės išgyvena jausmų kaitą (ypač bejėgiškumo jausmą). Pasak vienos tyrimo dalyvės, jai pavyko įveikti bejėgiškumą ir nepasitikėjimą savimi, tačiau tam reikėjo nemažų pastangų: Daug domėjausi, skaičiau, lankiau seminarus ir dabar turiu nemažai sukaupusi žinių, kaip dirbti su tokiais vaikais, todėl pasidarė daug lengviau dirbti.*

Pačios tyrimo dalyvės labai stengiasi, kad jų savijauta būtų gera, o neigiamas emocijas stengiasi įveikti **apribodamos savo įtaką vaikams** užsiėmimų metu: *Džiaugiuosi matydama, jei vaikai yra užsiėmę, stengiuosi nesikišti į kūrybinį procesą, nediktuoti, o leisti dirbti taip, kaip vaikas nori. Dar viena tyrimo dalyvė papasakojo, kaip jai pavyksta sutramdyti savo jausmus ir emocijas, nes pastebėjo, kad visi nemalonūs potyriai pradingta, kai tik įsitraukia į veiklą. Tuo ir*

stengiasi kuo dažniau naudotis – stengiasi kuo mažiau kalbėti ir kuo greičiau pasinerti į veiklą: *Stengiuosi neparodyti vaikams, kad esu susijaudinusi ar įsitempusi, o kai pradėdame dirbti, kažkaip viskas pasikeičia – nusiraminu ir jaučiu pasitenkinimą tuo, ką dirbu.*

Labai nudžiugino keturių tyrimo dalyvių mintys apie tai, kad **dailės terapijos užsiėmimai joms teikia pasitenkinimą**: *Džiugina nors ir labai menki, bet teigiami poslinkiai bendraujant su vaikais. Žinoma, savo darbu ir atliekama veikla esu patenkinta, priešingu atveju, čia nedirbčiau, ieškočiau kitokios veiklos; Esu patenkinta tuo, ką dirbu.* Tyrimo dalyvių pasitenkinimą atliekama veikla iliustruoja jų išsakytos mintys: *Vis dažniau tenka patirti teigiamas emocijas ir jausmus; Labai džiaugiuosi, kai vaikai patys dalijasi mintimis apie savo piešinius; Kadangi man pačiai visi su daile susiję darbai yra reikšmingi ir malonūs, todėl noriu ir kitus sudominti, o tuo pačiu ir padėti nugalėti įvairius sunkumus; ...ir atsiliepimai yra geri, ir vaikai yra patenkinti, ypač jie džiaugiasi, kai surengiame jų darbų parodėles, kai kiti pamato jų darbus.*

Apibendrinant galima daryti prielaidą, kad nėra lengva įvardinti tyrimo dalyvių savijautą, emocijas ir jausmus lemiančius veiksnius, tačiau iš pasakojimų matyti, kad jų išgyvenimai nesusiję su pačios terapijos, kaip metodo, taikymo sunkumais, o yra daugiau asmeninio pobūdžio ir glaudžiai susiję su padidintu dėmesiu hiperaktyviems vaikams ir jų elgesiui.

Kiekvienas patyrimas, koks jis bebūtų – teigiamas ar ne visiškai – yra reikšmingas ir jį išgyventi, juo dalintis yra būtina. Kadangi tyrimo dalyvės dirba ne vienos, jos turi galimybę pasidalinti patirtimi su kolegomis, padiskutuoti. Tyrimo dalyvės papasakojo apie *didžiausią patirtą sėkmę ir apie tai, su kuo dalinasi savo džiaugsmiais ir patyrimu* (6 lentelė). Išskirtos dvi kategorijos: *patiriama sėkmė* (trys subkategorijos) ir *dalijimasis patyrimu* (dvi subkategorijos).

6 lentelė

Sėkmių ir patyrimų įvertinimas, dirbant su hiperaktyviais vaikais

Kategorija	Subkategorija	Išrodantys teiginiai
Patiriama sėkmė	Pagalba valdant elgesį	<i>...sutarėme pasidaryti jo elgesio knygėlę, kurioje kaupsiame taškus už gerą elgesį (A)</i>
	Elgesio pokyčiai	<i>Didžiausią sėkmę patiriu, kai pastebiu, jog vaikas iš tiesų keičiasi (B); ...vaikai dirbo labai užsidegę (G)</i>
	Pokyčiai veikloje	<i>Vienas vaikas absoliučiai ignoravo piešimą, ilgai „vargome“ abudu, tačiau kai užduotį atliko iki galo, tada jaučiausi lyg į kalną įkopusi (C)</i>
Dalijimasis patyrimu	Dalijamasi su vaikais	<i>Savo džiaugsmiais ir pasiektais rezultatais pirmiausiai dalinuosi su vaikais (A).</i>
	Dalijamasi su kolegomis	<i>Savo sėkme dalinuosi su kolegomis, dažnai susirinkimuose pasakoju kaip dirbu (B); Esam nedidelis, bet glaudus kolektyvas (F)</i>

Tyrimo dalyvės, kalbėdamos apie patiriamą sėkmę, ją daugiau sieja su vaikų elgesiu ir jo pokyčiais. Jų manymu, kai pavyksta **pagelbėti** vaikams **valdyti elgesį**, tai jau yra pusė darbo sėkmės. Pačia veiksmingiausia priemone, **gebėjimu sumažinti** per didelį vaiko **aktyvumą**, tyrimo dalyvės laiko dailės terapijos užsiėmimus. Tyrimo dalyvės pastebi **elgesio pokyčius** ir džiaugiasi, kad vaikai elgiasi ramiau, yra mažiau judrūs, nekelia problemų, tada, jų manymu, ir užsiėmimas yra sėkmingas: *Ypač malonu, kai atėję į užsiėmimus, vaikai patys ruošiasi veiklai, susiranda priemones, nelaukia, kol paraginsiu, liepsiu; Kitos tyrimo dalyvės sėkmę lygina su **pasisekusi** pačiu dailės terapijos **užsiėmimu**, nes įžvelgia pokyčius pačioje veikloje. Jų manymu, tai yra didelė sėkmė: Džiaugiuosi, kai pavyksta įsigyti tokių priemonių, kokių mums reikia [užsiėmimams] ir įrodyti visiems, kad elgiuosi teisingai; Taip ir prie savo tradicijų truputį priartėjome [gamindami žaisliukus iš šiaudų], pasidžiaugėme visi kartu; Pirmieji [užsiėmimų] džiaugsmas susiję su tuo, kad didžiosioms žiemos šventėms spėjome suburti būrelį vaikų, kurie prigamino begalę įvairiausių papuošalų eglutėms.*

Trys tyrimo dalyvės pabrėžė, kad pasiekimais ir džiaugsmas jos pirmiausiai **dalijasi su vaikais**: *Savo džiaugsmas ir pasiektais rezultatais pirmiausiai dalinuosi su vaikais; Vaikams visų pirma pademonstruoju jų piešinius, kuriuos jie piešė tada, kai pradėjo lankyti užsiėmimus, ir kaip piešė po kurio laiko; Visų pirma su vaikais dalinuosi viskuo – ir džiaugsmas, ir nesėkmėmis. Juk dėl jų dirbu.*

Viena tyrimo dalyvė papasakojo, kad ji, kai pamato akivaizdžius savo darbo rezultatus, apie tai pirmiausiai **praneša kolegėms**: *Savo sėkmę dalinuosi su kolegėmis, dažnai susirinkimuose pasakoju kaip dirbu. Jos papasakojo atvejį, kai vienas vaikas viską piešė niūriomis spalvomis, ir labai ilgai teko su vaiku kalbėtis, aiškintis, kodėl jis taip mato pasaulį, kas „spaudžia jam širdelę“. Ir atėjo laikas, kai vaikas atsivėrė, pasikeitė jo požiūris į aplinką: ...galima akivaizdžiai matyti spalvų skirtumus, kaip iš juodų atspalvių atsiranda šviesios spalvos.*

Tyrimo dalyvės sakė, kad jos su kolegėmis dažniausiai aptaria darbo problemas ir kai pavyksta jas sėkmingai išspręsti: *Dažniausiai sėkmingo darbo rezultatais džiaugiuosi kartu su kolegėmis; Esam nedidelis, bet glaudus kolektyvas, todėl visi džiaugsmas ir bėdos kaip ant delno – nieko neslepame.*

Tyrimo dalyvės apgailestavo, kad **tėvai mažai domisi vaikų užsiėmimais** bei pasiekimais. Tik vienas kitas iš tėvų kartais ateina ir pasidomi arba paklausia, kaip sekasi: *Jeigu atsiranda supratingų tėvų, kviečiu juos pasižiūrėti, kaip vyksta terapijos užsiėmimai; Gaila, tačiau daugumos vaikų tėvai visai nesidomi tuo, kuo vaikai užsiima; Su tėvais sudėtingiau, nes nedaug tėvų domisi vaikų pasiekimais; Kažkodėl abejingi tėvai. Analizuojant tyrimo dalyvių pasisakymus tenka pastebėti, kad patys artimiausi vaikui asmenys, t. y. tėvai, mažai domisi dailės terapijos užsiėmimais, todėl pedagogės stengiasi vaikų pasiekimus aptarti su pačiais vaikais* Tyrimo dalyvės

yra pasiryžusios pasidomėti, kodėl tėvai lieka nuošalyje: gal tai informacijos apie vaikų veiklas stoka, bendravimo su tėvais trūkumas, mažai reklamos apie užsiėmimus ir jų paskirtį ir pan.

Gražų **bendravimą su tėvais** pabrėžė tik dvi tyrimo dalyvės: *Ir tėvais esame patenkinti, nes jie labai dažnai mus aplanko; džiaugiasi, kad pavyko rasti kalbą su tėvais, kad pavyko juo prikalbinti ateiti.*

Remiantis tyrimo dalyvių pasakojimais išsiskyrė užsiėmimų sėkmę lemiantys veiksniai:

- **naujų veiklos būdų paieška:** *...ieškome naujų būdų veikloje, kad vaikams būtų įdomu ir naudinga;*
- **tolerancija ir pakantumas:** *Vaikai labiau įsiklauso ne tik į savo, bet ir į kitų pojūčius, geba juos išreikšti piešdami, tampa ramesni, draugiškesni, geranoriškesni;*
- **bendravimas ir bendradarbiavimas:** *...negalėjau neparodyti tėvams. Jie stebėjosi, o aš džiaugiasi, kad pavyko rasti kalbą su tėvais, kad pavyko juo prikalbinti ateiti;*
- **abipusis pasitikėjimas:** *Manau, kad ir tai galima vadinti sėkme, jeigu vaikas tave priima, pasitiki tavimi, įsileidžia į savo „vidinį pasaulį“.*

Apibendrinant tyrimo dalyvių mintis, atskleidžiančias požiūrį į sėkmę, džiaugsmus ir teigiamus potyrius užsiėmimų metu, galima daryti išvadą, kad visos tyrimo dalyvės pozityviai vertina savo pasiekimus ir sutinka, kad dalijimasis patyrimu ir pasiekimais dar nėra pilnavertis, kadangi šiame procese dar nepakankamai dalyvauja vaikų tėvai.

2.4. Dailės terapijos taikymo mažinant vaikų aktyvumą atvejų analizė

2.4.1. Hiperaktyvaus mokinio savikontrolės palaikymas

I atvejo analizė

Problema. Berniukas Rokas lanko trečią klasę. Šeimoje yra vienintelis vaikas. Mama su tėčiu yra išvykę į užsienį. Berniukas auga pas senelius, kurie jį labai myli ir juo rūpinasi. Rokas labai judrus nuo pat pirmųjų gyvenimo metų. Labai neramus ir impulsyvus, nenustygstantis vietoje, nedėmesingas. Kol dar nelankė mokyklos, vaikas ėjo į darželį, tačiau ten negalėjo ilgai būti, nes jo elgesys išmušdavo iš vėžių visą grupės veiklą – jis mušė kitus vaikus, atimdavo iš jų žaislus, o kai auklėtoja sudrausmindavo, tada jis pabėgdavo iš darželio į namus, nes netoli gyvena. Seneliai Roką atsiėmė iš darželio, jis buvo su seneliu namuose. Net namo kaimynai pradėjo pastebėti, kad vaikas savęs nekontroliuoja – labai anksti ryte išeidavo į lauką, šūkaudavo, rėkaudavo, voliodavosi ant žemės, taip norėdamas atkreipti dėmesį. Arba eidavo prie durų, kur gyvena kiti vaikai, skambindavo, žadindavo, trukdydavo suaugusių žmonių ramybę, ypač savaitgaliais. Ir dabar labai

nori bendrauti su bendraamžiais, bet nemoka. Jis nori lyderiauti, tačiau kiti vaikai jo nepripažįsta. Tada berniukas pyksta, elgiasi agresyviai, įsivelia į muštynes. Nenusėdi namuose, kas kelios minutės vis bėga į lauką ir ieško kuo užsiimti. Kadangi tėvai grįžta kartą per metus, tai visos vaiko auklėjimo problemos tenka seneliams. Jie taip pat susirūpinę dėl vaiko elgesio. Bando ieškoti įvairių būdų kuo vaiką užimti, kad jis nebūtų toks nekontroliuojamas. Vienerius metus berniukas lankė baseiną, tačiau jam ten nepatiko, nes treneris buvo griežtas, reikėjo laikytis drausmės, nebėgioti, atlikti užduotis. Rokas per metus laiko beveik nieko ir neišmoko, jis nepriprato, vanduo jam kelia baimę.

Rokas privengia vyresnių žmonių, su visais sveikinas, atrodo mandagus, tačiau, kai niekas nebemato, elgiasi visai priešingai – tyčiojasi, maivosi, negražiai kalba. Nors jau trečiokas, tačiau sunkiai skaito, jam nepatinka skaityti, labai netvarkingai ir negražiai rašo, pratybų sąsiuviniai prikeverzoti, nešvarūs, sulamdyti. Roko mokytoja patarė seneliams išsiaiškinti, kas yra vaikui, tačiau seneliai sako, kad tai tėvų reikalas, tegu jie sprendžia. Mokytoja patarė leisti vaiką į dienos centrą ir bandyti rasti jam patinkančių užsiėmimų ir draugų.

Apibendrinant pirmąsias vaiko patirtis galima teigti, kad jo elgsena buvo išsiskirianti jau ankstyvoje vaikystėje. Senelė prisiminė, jog berniukas jau mažiukas buvo judrus, dažnai verkdamas, buvo neramus. Tačiau nei tėvai, nei kiti artimieji neižvelgė problemos. Tik darželyje pastebėta probleminio elgesio raiška pradėjo kelti nerimą ir namiškiams. Auklėtojos pasakojimai apie tai, kad Rokas nemoka valdytis, kad jį reikia nuolat stebėti ir negalima paleisti iš akių, nes tuojau kas nors atsitinka, kad jis nemoka bendrauti su kitais vaikais, vaiko artimiesiems atskleidė sutrikimo galimybę.

Mokinio pozityvaus elgesio palaikymas. Dienos centro socialinė pedagogė apibūdina Roką kaip neklusnų, išsiblaškusį, negebantį išlaikyti dėmesio ties viena kuria užduotimi, nes kas keletą minučių jo dėmesys nukrypsta į pašalinius dalykus. Socialinė pedagogė pamatė, kad bus nelengva vaiką įtraukti į veiklas, jam siūlė įvairius užsiėmimus ir stebėjo, kas vaikui patinka, o kas ne. Pedagogė pamatė, kad ilgiausiai išbūna susikaupęs ir ramesnis tada, kai piešia, kažką spalvina. Todėl nuspręsta Rokui taikyti dailės terapijos užsiėmimus. Berniukas sutiko ir neprieštaravo, taip pat sutiko ir vaiko seneliai, kuriems buvo papasakota, į kokią veiklą žadama vaiką įtraukti.

Pati užsiėmimų pradžia buvo gana sunki, nes Rokas dažnai palikdavo neužbaigtus darbelius, jam greitai nusibosdavo, imdavo žvalgytis, nekantrauti, tuojau norėdavo bėgti daryti ką nors kitą. Užsiėmimų vadovė turėjo nuolat priminti, raginti, kad susitvarkytų priemonės, neišmėtytų savo asmeninių daiktų, juos saugotų, nepalikėtų išeidamas į namus. Matėsi, kad Rokas labai nenoriai atlieka užduotis, greitai susinervina, elgiasi impulsyviai. Jei kas nors nepasiseka – viską meta ir nueina arba tiesiog numeta visas priemonės nuo stalo.

Socialinė pedagogė, kartu su užsiėmimų vadove ilgai galvojo, ką daryti, kad Rokas nebūtų toks nevaldomas, kaip sumažinti jo judrumą ir pasiekti, kad jam užsiėmimai būtų įdomūs. Pasikalbėjęs su seneliais išaiškėjo, kad Rokas labai myli šunis, ir namuose turi šuniuką, jam patinka knygos su paveikslėliais apie šunis. Nuspręsta vaikui siūlyti įvairiomis priemonėmis piešti šuniukus, nevaržyti jo laisvės ir vaizduotės.

Mokinio patirtys, mažinant aktyvumą ir bandant įvairias užsiėmimų formas. Iš pokalbio su Roku matyti, kad jam nepatinka eiti į mokyklą, nepatinka mokytis: *nepatinka eiti į mokyklą... ir mokytis nepatinka, kad liepia man nepatinka*. Vaikui nelabai sekasi bendrauti su draugais: *Kartais ateina vaikų iš kito kiemo, bet aš nedraugauju, jie irgi mušasi*. Kadangi Rokas linkęs pats būti lyderiu, jam nepatinka, kad yra stipresnių už jį, todėl gerų, artimų draugų neturi. Pamokos taip pat jam nekelia džiaugsmo, nors mokytoja yra gera, tačiau kartais pyksta, kad yra išdykęs, neklauso. *Nu, gal piešti...* – tai labiausiai patinka Rokui.

Berniukas papasakojo, kad eina į Dienos centrą. Jis nepaaiškino, kas liepė jam ten eiti, tačiau jam ten patinka: *Aha, patinka. Ten įdomu, ne kaip mokykloj. Daug vaikų ateina. Visokius darbus leidžia daryti. Aš jau geriau einu piešti... leidžia su pirštais piešti, terlioti ant popieriaus... mane pamokino kaip spalvas galima sumaišyti. Ir visai kita spalva išėjo*.

Rokui patinka gera vadovė, kuri nepyksta ir visada padeda. Berniukas papasakojo, kad jis piešia šunis, nes turi gražų šuniuką namuose. Tačiau Rokas niekam nerodo savo piešinių: *Aš nerodau niekam piešinių. Paskui juoksis. Nenoriu. Vadinasi, vaikas, nepaisant jo judrumo, yra jautrus, nemėgsta kritikos, nenori sulaukti pajuokos, vengia atvirauti, linkęs į uždarumą. Savo piešinių dar nė karto neparodė net mamai. Gal būt dėl tos priežasties berniukas namuose nepiešia. O užaugęs svajoja būti sportininku. Jo manymu, sportininkai yra labai stiprūs, nieko nebijo, visus gali nugalėti. Po šiomis mintimis slypi arba noras užsiimti tokia veikla, kurioje galima išlieti visą energiją, arba jam labai svarbu būti fiziškai stipriu, kad galėtų apsiginti, nes dabar dažnai pats nukenčia nuo kitų*.

Pagalbos būdai mažinant aktyvumą. Aktyvumui mažinti dailės terapijos užsiėmimų vadovė pasitelkė įvairius būdus, dažniausiai su Roku bendrauja individualiai. Rokui atliekant bet kokią darbelį, taip pat ir piešiant, reikalinga **individuali pagalba**. Veiksmingas asmeninis vadovės su Roku bendravimas, nes tada berniukas nurimsta, jam patinka, kad vadovė būna šalia jo, kalbasi tik su juo vienu, parodo, kaip reikia piešti.

Rokas dažnai užsiėmimų metu vaikšto iš patalpos į patalpą, niekada nepasiklausia, ar galima išeiti, nesusitvarko savo daiktų, priemonių. Dažnai eina prie kitų vaikų ir jiems trukdo, be jokios priežasties tai pastumia, tai atima ką nors. Todėl Roko elgesiui valdyti užsiėmimų vadovė nutarė paskirti jam tokį laiką, kai centre yra mažiau vaikų, tada jis nukreipia dėmesį į piešimą, kai nemato pašalinių dirgiklių.

Vadovė leidžia Rokui įsivertinti savo elgesį pačiam, dažnai jo klausia, kodėl jis taip elgiasi, kodėl skaudina kitus. Berniukas susigėsta, tačiau jo atsakymas būna vienas ir tas pats: *Man neįdomu, ką aš turiu daryti*. Galima sakyti, kad tai gana sunkus atvejis, kai vaikui reikalingas **nuolatinis užimtumas**, nes jis savęs nekontroliuoja.

Vadovė pastebėjusi, kad po kurio laiko vien piešimas tampa neveiksmingas, ieško kitokių formų – piešimą keičia tapymu, spalvų liejimu ant vandens, klausia paties Roko, ką jis norėtų dar išbandyti. Vadovė bent keletą kartų dviese su Roku ėjo į parodų salę žiūrėti parodų. Ji pastebėjo, kad berniukui labai **patinka**, kai jam skiriamas **dėmesys**, su juo bendraujama kaip su suaugusiu, **kai jis pagiriamas**.

Apibendrinimas. Analizuotas atvejis parodė, jog berniuko ugdymas ikimokyklinėje įstaigoje nepasiteisino. Iki mokyklos lankymo vaikui teko būti namuose su seneliais. Mokytojos dėka, vaikas pradėjo lankyti Dienos centrą, kur organizuojamos įvairios veiklos, nukreiptos į vaiko elgesio valdymą, formuojamas pozityvus elgesio palaikymas. Individualus darbas padeda stiprinti berniuko elgesį, savikontrolę, mažina aktyvumą. Berniukui trūksta pačių artimiausių žmonių – mamos ir tėčio – palaikymo, paskatinimo. Pastebima, kad berniukas, lankydamas dailės terapijos užsiėmimus, palengva keičiasi, yra daug draugiškesnis, jau gali nors trumpam susikaupti ir ramiai piešti, nors ilgai išlikti ramus dar negali.

2.4.2. Hiperaktyvaus mokinio elgesio stiprinimas

II atvejo analizė

Problema. Paulius lanko 5 klasę. Jis turi vyresnę seserį. Vaiko tėvų teigimu, jis yra labai judrus ir neklusnus. Tėvai labai myli savo vaiką, juo labai rūpinasi, ypač tėvas, nes labai laukė sūnaus. Tėvas berniukui viską leidžia, namuose pilna įvairiausių žaislų, perka tai, ko vaikas užsimano. Berniukas buvo labai judrus dar nevaikščiodamas, jo nė minutei nebuvo galima palikti vieno. Darželio berniukas nelankė, nes tuo metu mama nedirbo, todėl visą savo laiką galėjo skirti vaikui. Ji įprato visur eiti vaikui iš paskos, nes kitu atveju, galėjo visko atsitikti – vaikas ir gėles išraudavo, ir užuolaidas nutraukdavo, o akvariumą iš viso reikėjo atiduoti kaimynams, nes vaikas nuolat į jį „kėsinosi“. Daugybė žaislų negalėjo vaiko sudominti, jis nuolat buvo irzlus, verkdamas, žaislus mėtydavo, reikalavo mamos dėmesio, naktimis blogai miegojo, o ir dieną užmigdavo pusvalandžiui. Tėvai, norėdami, kad vaikas būtų ramesnis, be skaičiaus pirkto viską, ko jis nori. Pradėjęs eiti į mokyklą, Paulius niekaip negalėjo paklusti taisyklėms, per pamokas vaikščiojo, išeidavo iš klasės, valgė pamokų metu, trukdė klasės draugams ir mokytojai. Tėvai jam leido į mokyklą nešti iš namų įvairius daiktus: žaislus, žaidimus, vėliau – kompiuterį. Vaikas visiškai nemoka elgtis su aplinkiniais dėl emocinių protrūkių – supykęs gali suduoti, užgauti. Negali ramiai

nusėdėti per pamokas, vis kažką veikia, krapštos, kalbina kitus. Nereaguoja į mokytojų pastabas, garsiai atsikalbinėja.

Tėvai nesutiko su pedagogų pastebėjimais, kad vaikas yra hiperaktyvus ir, kad reikia imtis priemonių. Jie buvo įsitikinę, kad aplinkiniai jų nesupranta, mokytojai vaiko nemėgsta dėl kažkokių priežasčių, todėl nori įtikinti, kad vaikas turi kažkokį sutrikimą. Tačiau mokyklos vadovų pastangų dėka Pedagoginė psichologinė tarnyba įvertino ir diagnozavo Pauliui hiperkinezinį aktyvumą ir dėmesio sutrikimą. Tėvams tai buvo didelis smūgis. Teigiama tai, kad jie savo visą energiją nukreipė į pagalbos vaikui priemonių paiešką. Jų manymu, geriausiai turėtų tikt sporto būreliai, kuriuose vaikas galėtų išsišėlti, išsidūkti ir būti ramesnis, geresnis. Taip Paulius pradėjo lankyti futbolo užsiėmimus, paskui krepšinio treniruotes, lauko teniso treniruotes. Tačiau Paulius niekur neįsitvirtino, nes jis neturi potraukio sportui, be to, jam sunkiai sekėsi paklusti treniruočių tvarkai, jam trūko drausmės ir ištvermės. Vėliau Paulius mokėsi groti gitara, bet vėl neišėjo nieko gero, nes reikėjo labai rimtai lankyti pamokas, o berniukas negalėjo ilgai ištverti. Mokyklos socialinė pedagogė patarė tėvams rinktis ramesnius užsiėmimus, nes vaikas ir taip aktyvus. Patarė lankytis Dienos centre, tačiau tėvams nepatiko, jiems centras asocijuojasi su rizikos šeimomis, su vaikais iš tokių šeimų. Tėvai pasirinko Kūrybos namus, kaip naują ir netradicinę instituciją.

Mokinio pozityvaus elgesio palaikymas. Aptariant Pauliaus elgesį pastebėtas emocijų ir elgesio neadekvatumas, neklusnumas, negebėjimas apsispręsti, nuotaikų kaita, nepritapimas prie kitų vaikų. Nors tėvai ir nusprendė, kad Pauliui reikėtų lankytis Kūrybos namuose ir pasirinkti veiklas, kurios patinka, tačiau berniukas ne iš karto sutiko, labai supyko ant tėvų. Kažkur dar eiti po pamokų jis visai nenorėjo, nesuprato, kas tai per namai, kas ten daroma. Pirmą kartą jis ten nuėjo tik kartu su mama. Pirmas įspūdis buvo geras, nes Pauliui patiko, jis tokioje vietoje dar nebuvo buvęs. Kūrybos namų aplinka jam priminė gražius namus, kuriuose niekas nesiruošia jo mokyti ir auklėti. Paulius kartu su mama susipažino su darbuotojomis, bet didelio džiaugsmo neparodė, nes paskui namuose pasakė, kad ten „vienos moteriškės, kaip mokykloje“.

Antrą kartą į Kūrybos namus Paulius vėl ėjo su mama, nes vienas jis nedrįso. Tada jau viena iš darbuotojų pasiūlė Pauliui pasikalbėti apie jo pomėgius, kuo jis norėtų užsiimti, ar jam patinka piešti. Paulius pasakė, kad jam norisi išmokti piešti kompiuterio pagalba.

Mokinio patirtys, mažinant aktyvumą ir bandant įvairias užsiėmimų formas. Tėvams ir pedagogams pastebėjus, kad vaikui niekas neįdomu, jis nuolat blogos nuotaikos, pyksta, nereaguoja į pastabas, kartais nebedaro ir pamokų, nutarta, kad reikia didesnio ir įdomesnio užimtumo. Kalbinamas Paulius sakė, kas mokytis nelabai patinka, nors sekasi neblogai: *Nu gerai sekasi. Mokytis – šiaip sau, nelabai, bet nesu iš paskutiniųjų.* Pastebėta, kad berniukas iš aukšto žiūri į draugus ir draugystę, nes, matyt, yra geros nuomonės apie save: *Visi klasiokai mano draugai, visi nori su manim draugauti. Su tais iš kiemo aš nedraugauju, nė vieno ten protingo, visi*

mažamečiai, durneliai. Santykius su mokytoja apibūdina toks pasakymas: Nu pyksta ant manęs, sako, kad aš nevaldomas, išdykęs, blogas ir dar visoks. Labai patinkančių pamokų Paulius neįvardina, tik sako jam patinka skaičiuoti. Paulius pasakojo apie pagrindinę veiklą po pamokų: Žaidžiu kompiuterinius žaidimus, kartais su dviračiu važinėjuos. Neseniai pradėjau eiti į Kūrybos namus, mokausi piešti. Pauliui patinka, kad ten: Nu leidžia ten viską daryti pačiam, galiu dėžutes apklijuoti, rodė kaip žvakes galima pasidaryti.

Kalbinant Paulių išaiškėjo, ką jis piešia dailės terapijos užsiėmimų metu: *Kosmosą, raketą, visokias planetas, ateivius. Nu man patinka, per televizorių matau rodo apie kitas planetas, žaidimų visokių yra apie marsiečius. Man patinka.* Paulius sakė, kad namiškiams jo piešiniai patinka, jį giria, juo didžiuojasi. Žinoma, Pauliui tai patinka.

Nauji pagalbos būdai mažinant aktyvumą. Kūrybos namų darbuotojos pastebėjo, kad Pauliui užimti reikia tikrai neeilinių veiklų, nes jis visko turi namuose, jį sudominti labai sunku, jis nenustygsta vietoje, nuolat juda, kruta, kažką pradeda daryti, meta, eina toliau. Susipažinęs su Kūrybos namų veiklomis, Paulius nerado kuo įdomiai užsiimti, tai vienus darbelius darė, tai kitus, vis nerimo, vis buvo nusivylęs. Paskui jis pradėjo piešti. Po kiek laiko jis prisipažino, kad jam *labai patinka dirbti kompiuteriu.* Dailės terapijos užsiėmimų vadovė ėmėsi iniciatyvos, kad galėtų padėti Pauliui. Ji susisieko su vienos mokyklos informacinių technologijų mokytoju, kuris moka dirbti kompiuterinės grafikos programa. Mokytojui papasakojo, kad yra berniukas, kuriam sunku valdyti savo elgesį, jis turi padidintą aktyvumą, niekaip neranda veiklos, kuri galėtų padėti sustiprinti jo elgesį. Mokytojo paprašė susitikti su Pauliumi. Susitikimas įvyko, Paulius žiūrėjo, kaip mokytojas piešia kompiuterio pagalba, jam žibėjo akys, jis ilgai negalėjo atsitraukti nuo kompiuterio, o paskui vis klausė, ar gali išmokyti taip pat daryti.

Apibendrinimas. Pastebima tėvų ir mokytojų bendra veikla, siekiant keisti Pauliaus elgesį, mažinti jo aktyvumą. Labai didelė tėvų meilė, perdėtas rūpestis bei lepinimas, nenoras pripažinti, kad berniukas turi sutrikimą, vos neatėmė galimybės berniukui pažinti tokias veiklas, kurios jam žadina smalsumą ir teikia pasitenkinimą, jį veikia raminausiai ir pozityviai. Naujas pagalbos būdas Pauliui labai patrauklus, jis labai susidomėjo, jam patinka.

Galima daryti išvadą, kad aktyvumas gali sumažėti, jeigu vaikas palengva įtraukiamas į įdomias veiklas, jam nenurodinėjama, neverčiama, o tik patariama, pasiūloma, leidžiama pačiam rinktis. Dailės terapijos užsiėmimui įgavus naują formą pastebimi pirmieji rezultatai – Paulius jau sugeba sutelkti dėmesį ir ramiai išbūti ilgesnį laiką.

2.4.3. Hiperaktyvaus mokinio užimtumo paieškos

III atvejo analizė

Problema. Sūnų mama apibūdina kaip išdykusį, nepaklusnų, visus vedantį iš kantrybės vaiką. Mama berniuką augina viena, tačiau vaikas yra mylimas ir viskuo aprūpintas. Berniukas neklusnus, nesugeba užsiimti tinkama veikla laisvu laiku, nesuvokia, kaip turi elgtis pamokų metu, atsakinėja neprašomas ir neklausiamas, komentuoja kitus kalbančius, visur kišasi, viską spėja pamatyti ir išgirsti. Berniukas judrus, nenustygsa vietoje, sunkiai susikaupia, nepaiso klasės taisyklių. Jis bėgioja po klasę, laipioja ant suolų, mēto mokyklinius reikmenis, mēto ne tik savo, bet ir kitų daiktus, neskiria, kur suaugusiųjų daiktai, kur jo. Mama iš pradžių neįtarė jokio sutrikimo, manė, kad vaikas išaugs, kad tai vaikiški kaprizai, vaikas paprasčiausiai išdykęs, nes auga vienas, neturi su kuo žaisti. Emilis lankė darželį. Nors auklėtojos matė vaiko per didelį judrumą, joms kažkaip pavykdavo susitvarkyti. Kadangi Emiliui reikia labai kitų vaikų, tai darželyje jis galėjo patenkinti šį poreikį, nes turėjo žaidimų draugų. Pradėjus lankyti pirmą klasę, mokytoja iš karto mamai pasakė, kad vaikas elgiasi netinkamai, taip neturėtų būti, todėl galima įtarti sutrikimą. Tačiau mama yra kategoriškai prieš tokias kalbas. Ji nesutinka, kad vaiką įvertintų specialistai. Mama sutinka tik su tuo, kad Emiliui reikia kažkuo užsiimti, nes jis neturi ką veikti po pamokų, jam vienam bėgioti po lauką mama neleidžia, todėl vaikas daugiausiai laiko praleidžia namuose, savo kambaryje, o ten prikrečia visokių šunybų. Jis baigia mamą išvesti iš kantrybės, vis kartodamas *o ką aš turiu veikti, o ką man daryti, man neįdomu*. Mama iš rajoninės spaudos sužinojo apie atsidariusius Kūrybos namus. Pasikalbėjo su savo artima drauge, pasitarė ir nusprendė kartu su Emiliu nueiti pažiūrėti, kuo vaikai ten gali užsiimti.

Mokinio pozityvaus elgesio palaikymas. Susidaro įspūdis, kad visą vaiko elgseną lemia jo vienišumas. Jis namuose vienas, neturi draugų. Visą savo energiją jis išlieja mokykloje, nes ten daug vaikų, jis gali bėgioti, žaisti, nors tie žaidimai dažnai baigiasi ašaromis. Namuose jis neturi pavyzdžio, kaip turi elgtis, nes mama tik nori, kad jis būtų ramesnis, todėl vis liepia kuo nors užsiimti, tačiau to padaryti neįmanoma, tam nėra sąlygų. Mamos apsisprendimas rasti vaikui užsiėmimą po pamokų yra pagirtinas. Pirmas apsilankymas Kūrybos namuose Emiliui nelabai patiko, nes ten tiek daug įvairių daiktų, paveikslų, tačiau ne viską leidžia imti, čiupinėti. Patiko tai, kad buvo vaikų, todėl jis iš karto ėmė domėtis, kas ką veikia, ką daro, kokios priemonės, kokie žaislai. Jis iš karto aktyviai apibėgo visas patalpas, pasėdėjo ant vienos kėdės, ant kitos, užlipo ant sofos, apžiūrėjo baldus, pažiūrėjo pro langą. Jį sužavėjo mašinyčių kolekcija, todėl jis ilgai neatsitraukė, vis garsiai pasakojo, kokių jis turi namuose, kokių neturi, kokių norėtų turėti. Darbuotoja, kuri moko vaikus piešti, iš karto nusprendė, kad Emiliui reikia komandinio užimtumo ir surasti bendraminčių, kurie taip pat domisi mašinomis, patinka jas piešti. Viskas būtų gerai, tačiau

Paulius kol kas Kūrybos namuose nenori pasilikti vienas, be mamos, todėl ieškota variantų, koku laiku Emilis galėtų ateiti kartu su mama.

Mokinio patirtys, mažinant aktyvumą ir bandant įvairias užsiėmimų formas.

Pasakodamas apie mokyklą Emilis sako, kad jam patinka mokykloje, ten daug vaikų, tačiau draugų turi tik vieną. Na, o mokytoja nelabai patinka, nes *mokytoja pikta. Ji ant manęs pyksta, kad aš šneku per pamoką, kad nesėdžiu ramiai*. Vadinasi, vaikas mokykloje yra labai judrus, neklusnus, nesilaiko bendrų taisyklių, todėl gauna pastabų. Klausiamas apie patinkančias pamokas, Emilis iš karto pasakė, kad jam *patinka piešti*. Pasiteiravus, kaip jam patinka Kūrybos namuose, ką jis ten veikia, ką patinka jam ten piešti, Emilis atsakė, kad *įvairiausiai piešiu. Man leidžia, duoda visokių spalvėlių. Mašinas, tankus visokius*. Vaikas pasakojo, kad jis piešia ir namuose, piešinius visiems parodo, jam patinka, kad jį pagiria: *Visiems parodau. Visi džiaugiasi ir mane giria, sako – šaunuolis*. Įdomu tai, kad mama, būdama kartu su Emiliu, pamatė savo vaiko elgesį ir galėjo jį palyginti su kitų vaikų elgesiu. Pamatė, kad vaikui reikia nuolat kažką veikti, kad jam būtų įdomu, būtų užsiėmęs, tada būna ir ramesnis, susidomėjęs.

Žodiniai pagyrimai. Kaip papildoma, be piešimo, pagalbos ir paramos priemonė Emiliui nuraminti yra **nuolatinis dėmesys** jo atžvilgius **ir pagyrimai, padėtinimai, paskatinimai**. Užsiėmimų vadovė visada pastebėjusi Emilio pageidautiną elgesį jį garsiai pagiria, pasidžiaugia jo piešinukais, parodo kitiems vaikams. Tačiau Emiliui kartais pagyrimai nepatinka, jis kartais suplėšo savo piešinį, elgiasi impulsyviai. Tada vadovė vienam Emiliui pasako, kad tai nieko tokio, jis nupieš dar gražesnę, dar įdomesnę. Vadovė, pastebėjusi negerą vaiko elgesį, stengiasi nebarti, tiesiog nesusiekinama, todėl viskas greitai praeina ir užsimiršta.

Apibendrinimas. Analizuotas atvejis parodė, kad dėl didelio aktyvumo vaikas nesugeba tinkamai elgtis mokykloje. Namuose jam trūksta dėmesio ir užimtumo, jis nežino, ką veikti. Jaučiamas mamos rūpestis vaiku, nes mama priėmė sprendimą, kad vaikui reikia rasti patinkančią užsiėmimą, kuris padėtų išmokyti tinkamo elgesio, jį domintų ir ramintų. Matyti, kad Emiliui labai reikia mamos palaikymo. Netinkamu elgesiu ir dideliu judrumu jis siekia atkreipti į save dėmesį ir pasakyti, kaip jam neįdomu vienam, kad jis neturi draugų ir kuo užsiimti. Dėl savo didelio judrumo, neklusnumo, vaikas dažnai vadinamas išdykusi. Nerimą kelia iki šiol mamos nenoras pripažinti, kad vaikas turi per didelį aktyvumą. Vaikui reikalinga nuolatinė pagalba, dėmesys ir palaikymas, pagyrimas tiek namuose, tiek kitur. Emiliui mašinų piešimas ir išaugęs draugų ratas padeda įdomiau praleisti laisvą laiką, moko bendravimo, jis nebėra toks judrus ir neramus, nes turi kuo užsiimti.

Atvejų analizė apibendrinimas. Galima teigti, kad kuo anksčiau pastebimas ir išsiaiškinamas vaiko hiperaktyvumas bei suteikiama reikiama pagalba, tuo sėkmingesnis vaiko aktyvumo mažinimas. Tėvai bei kiti vaiko artimieji dažnai tikisi, kad padidėjęs aktyvumas išnyks

savaime, visas elgesio problemas vaikas išaugs. Iš šių trijų atvejų matyti, jog vaikų artimieji nėra pajėgūs vieni įveikti problemų. Dažnai pedagogams tenka įsitraukti į vaikų pozityvaus elgesio palaikymo procesą ir paraginti tėvus. Iš pokalbių su vaikais jaučiamas veiklos trūkumas, o savo netinkamo elgesio dėl judrumo jie niekaip nevertina, nors jaučia, kad aplinkiniams tai nepatinka. Norint mažinti padidintą aktyvumą, būtina pasitelkti išradingumą, nuolat keisti, įvairinti veiklas. Siekiant geresnių aktyvumo mažinimo rezultatų, pagal situaciją taikomas individualus arba komandinis darbas, buvimas šalia, palaikymas, pagyrimas. Taip didėja vaikų savikontrolės galimybės, mažėja aktyvumas.

Išvados

1. Literatūros analizė rodo, kad daugelis autorių, apibūdindami vaikystėje išryškėjančius vaikų elgesio ypatumus bei hiperaktyvių vaikų elgesio problemas, dažniau įžvelgia neigiamus šių vaikų bruožus: šie vaikai yra neramūs, išsiblaškę, kelia daug rūpesčių pedagogams, jie negali paaiškinti savo elgesio, nesuvokia poelgių neigiamos reikšmės, pasižymi nekantrumu, dėl savo impulsyvumo neretai pasako ką nors bloga, netinkamo ir įžeidžia kito žmogaus jausmus, dažnai elgiasi neapgalvotai ir patenka į pavojingas ar kebias situacijas ir panašiai.
2. Nustatyta pozityvi specialistų nuomonė apie dailės terapiją ir jos taikymą, nes tai vienas iš būdų mažinant vaikų hiperaktyvumą. Dailės terapija suprantama kaip meninės raiškos naudojimas vaikų emocinei savijautai ir psichinei sveikatai gerinti, hiperaktyvumui mažinti. Dailės terapija savomis priemonėmis skatina vaikus reikšti savo jausmus, skatina aplinkos pažinimą, formuoja bendravimo įgūdžius, sukuria pilnavertiškumo jausmą, panaikina baimę būti savimi, užsiėmimai ramioje, jaukioje aplinkoje slopina susijaudinimą ir nuramina, procesas veikia atpalaiduojančiai.
3. Atvejų analizės rezultatai atskleidžia pozityvią dailės terapijos reikšmę vaikų hiperaktyvumo mažinimui. Vaikai išmoksta kontroliuoti instinktyvius troškimus, sulaikyti per didelę energiją, mokosi suvokti save suaugusiųjų sukurtoje aplinkoje. Gebėjimas valdyti formuoja vaiko charakterio bruožus, kurie padeda apsisaugoti nuo netinkamo elgesio padarinių. Dailės terapijos užsiėmimų metu vaikai mokosi valdyti emocijas, sukaupti dėmesį, darosi ramesni, draugiškesni. Kiekvieno dailės terapijos užsiėmimo rezultatai siejami ne tiek su menine kūryba, kiek su poveikiu per kitus potyrius: mokantis bendrauti, tinkamai elgtis tarp kitų, išlaikyti emocinę pusiausvyrą.

Literatūra

1. Almonaitienė, J. (2011). *Kūrybingumo ir inovacijų psichologija*. Kaunas: Technologija.
2. Andrašūnienė, M. (2007). *Socialinio darbo terminų žodynėlis*. Vilnius: UAB Ciklonas.
3. Anglickis, M. (2006). Gydymas menu – ar tai įmanoma? *Sveikas žmogus*, 12, 65-66.
4. Balčiauskienė, J. Dailės terapija. www.dterapija.html Žiūrėta 2014 02 26.
5. Balčiauskienė, J., Vaitkevičienė, A. (2011). Meno terapijos galimybės tenkinti ugdytinių specialiuosius poreikius (p.11–20). Sučylaitė, J. (Sud.). *Kūrybiniai metodai reabilitacijoje*. Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos pranešimų medžiaga. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
6. Bišienė, L. (2008). Vaikų hiperaktyvumas: Tėvų patirtis ir pagalba. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*, 2(2), 131-141.
7. Bončkutė-Petronienė, G. (2008). *Įdomioji psichoterapija mokytojams ir tėvams*. Vilnius: Versus aureus.
8. Brazauskaitė, A. (2004). *Vaikų dailės terapinis aspektas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
9. Carrol, L., Tober, J. (2007). *Indigo vaikai*. Vilnius: Alma littera.
10. *Dailė kaip terapija* / Sudaryt. T. Dalley (2004). Vilnius: Apostrofa.
11. Dapkutė, A. *Dailės terapija: būdas kalbėtis* <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2004-09-28-aldona-dapkute-dailes-terapija-budas-kalbetis/6643> Žiūrėta 2014 01 29
12. Davison, G.L., Neale, J.M., Kring, A.M. (2004). *Abnormal psychology*. Wiley.
13. Dovidonytė, A. (2011). *Psichologinių problemų sprendimas be tabletės*. Vilnius.
14. Gečienė, J. (2008). *Hiperaktyvių mokinių gebėjimų ugdymas. Metodinė veikla mokytojo ir mokinio kompetencijoms ugdyti. Iš mokytojų patirties*. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras.
15. Goldstein, S., Goldstein, M. (1998). *Managing Attention Deficit Hyperactivity Disorder in Children*. Canada.
16. Harland, S. (2005). *Hiperaktyvūs ar labai gabūs? Patarimai tėvams*. Vilnius: Presvika.
17. Furst, M. (1999). *Psichologija*. Vilnius: Lumen.
18. Hardt, M., Negri, A. (2001). *Empire*. Cambridge, MA: Harvardt University Press.
19. Herm, S. (2004). „*Sunkūs vaikai*“. *Praktiniai patarimai auklėtojams ir tėvams*. Vilnius: Alma littera.
20. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
21. Juodaitytė, A. (2003). *Vaikystės fenomenas: socialinis-edukacinis aspektas*. Šiauliai: VŠĮ universiteto leidykla.

22. Juodaitytė, A. (2007). Vaikystė kaip socialinė negalė: mitologizuoto diskurso konstravimas ir sklaida socialinėje, pedagoginėje realybėje. *Socialinis darbas*, 6 (1), 104-112.
23. Kievišas, J. (2007). *Meninis ugdymas švietimo institucijoje*. Vilnius: UAB Ciklonas.
24. Koriznienė, S. (2008). *Menų terapijos metodų poreikių analizė socialiniame darbe ikimokyklinio amžiaus vaikams, turintiems kalbos ir komunikacijos sutrikimų*. Magistro darbas. Vilnius.
25. Kriukelienė, L. (2009). *Dailės terapija. Mokomoji knyga*. Kaunas: Vitae littera.
26. Kučinskienė, R. (2006). *Dailės terapija. Seminarų užrašai*. Vilnius: Kronta.
27. Kuginytė-Arlauskienė, I. (2011). *Šiuolaikinė vaikystės samprata*.
<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/> Žiūrėta 2014 04 03.
28. Landsbergienė, A. (2009). *Dėmesio sutelkimo sutrikimas... džiaugtis kūrybiškumu?*
<http://www.vaikystes-sodas.lt> Žiūrėta 2014 03 26.
29. Lebedeva, L. (2013). *Dailės terapija: teorija ir praktika*. Vilnius: Žmogaus psichologijos studija.
30. Leliūgienė, I. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
31. Lesinskienė, S., Karalienė, V. (2008). *Emocinės raidos įtaka tolimesniam vaiko asmenybės vystymuisi*. Vilnius: Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras.
32. Liutkevičiūtė, A. (2010). *Hiperaktyvus vaikas ikimokyklinio amžiaus grupėje: ugdymo modelis ir realijos*. Magistro darbas. Vilnius.
33. Maksimaitytė, G. (2006). *Hiperaktyvūs vaikai mokyklose nepageidaujami*.
<http://www.alfa.lt/straipsnis/74585> Žiūrėta 2014 03 23.
34. Markevičiūtė, V. *Dailės terapija*. www.psichika.eu Žiūrėta 2014 03 24.
35. Maslow, A. (2009). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.
36. Mielke, U. (1997). *Geriau supraskime sunkius vaikus*. Vilnius: Lektūra.
37. Miškinytė, J. (2006). Hiperaktyvumas – amžiaus rykštė ar apgaulė?
<http://www.gyva.lt/articles/view/104> Žiūrėta 2014 04 04.
38. Monkevičienė, O. (2011). Aktyvumo ir dėmesio sutrikimų turintis vaikas grupėje.
<http://www.ikimokyklinis.lt/index.php/straipsniai/specialistams/aktyvumo-ir-demesio-sutrikima-turintis-vaikasgrupeje/> 3790 Žiūrėta 2014 03 10
39. Nasvytienė, D. (2005). *Vaiko elgesio ir emocinės problemos*. Vilnius: VPU leidykla.
40. Pileckaitė – Markovienė M. ir kt. (2004). *Vystymosi psichologija. Vaikystė*. Vilnius: Enciklopedija.
41. Piščalkienė, V., Merkys, G., Bražienė, N. (2007). Socioedukacinio darbo su vaikais, turinčiais aktyvumo ir dėmesio sutrikimą, ypatumai: diagnostinės – eksperimentinės studijos rezultatai. *Socialinis darbas*, 6 (1), 113-125.

42. Plerpienė, V. (2010). *Dailės terapijos taikymas psichikos sutrikimais sergantiems asmenims*. Kn.: Kūrybiški metodai reabilitacijoje. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
43. Ramanauskienė, T. (2008). *Hiperaktyvus vaikas*. Vilnius: UAB Inforastras.
44. Riemann, F. (2010). *Pagrindinės baimės formos*. Vilnius: Alma littera.
45. Rigon, E.(2010). *Nenustygtantis, nenuorama, hiperaktyvus. Gyvenimas su siautėjančiu vaiku*. Vilnius: Baltos lankos.
46. Rogers, C. R. (2005). *Apie tapimą asmeniu*. Psichoterapeuto požiūris į psichoterapiją. Vilnius: Via Recta.
47. Sherratt, D.(2005). *How to support and trach children on the autism spectrum*. LDA, East Road, Cambridge.
48. Snyder, M., Snyder, R. ir kt. (2002). *Vaikas tampa asmenybe. Apie sveikos sąžinės ugdymą*. Vilnius: Žmogaus studijų centras.
49. Staerfeldt, E., Mathiasen, Ch. R. (2000). *Pedagogika ir demokratija*. Vilnius: Aidai.
50. Tamulienė, V. (2001). *Nežymiai sutrikusio intelekto aukštesniųjų klasių mokinių žinios apie grafiką*. Šiauliai: ŠU leidykla.
51. Tougu, A., Soans, K. (2009). *Naujosios kartos vaikai*. Vilnius: Tėvų paramos Valdorfo pedagogikai bendrija.
52. Vaitkevičienė, A. (2008). *Dailės terapijos metodų taikymas neįgaliųjų įdarbinimo situacijoje*. Šiauliai: VšĮ ŠU leidykla.
53. Walsh, K. B. (1998). *Į vaiką orientuotų klasių kūrimas. Knyga mokytojams*. Vilnius: Lietus.
54. Winterhoff, M.(2012). *Tironų mums nereikia. Vien auklėti negana. Išėitys*. Vilnius: Tyto alba.
55. Zambacevičienė, E.P. (2002). *Pagalbos būdai hiperaktyviems vaikams*. Psichikos sveikatos prielaidos. Studijuojantiems psichologiją III. Šiauliai.
56. Zambacevičienė, E.P., Stanaitienė, L. (2001). *Mokyklinės adaptacijos veiksniai*. Vilnius: Pedagogika.
57. Žičkuvienė, E. (2011). Ar vaikas tikrai hiperaktyvus?
<http://www.straipsnis/285?category=20> Žiūrėta 2014 03 02
58. Žydžiūnaitė, V. (2007). *Tyrimo dizainas: struktūra ir strategijos*. Kaunas: Technologija.
59. Žukauskienė, R. (2012). *Raidos psichologija: integruotas požiūris*. Vilnius: Humanitas.

Summary of the master's thesis

An analysis of the *theoretical* value of art therapy in reducing the student's hyperactivity was carried out at work. A research was carried out using an *interview method*, the objective of which was to evaluate the significance of art therapy in reducing hyperactivity. A case study analysis, involving hyperactive pupils, was conducted.

The research involved the participation of 7 (seven) art therapy leading professionals from 4 (four) types of institutions and different cities and 3 (three) hyperactive students.

The *empirical* part assessed the analysis and its significance of art therapy on hyperactivity reduction and the application of art therapy toward reducing children's activity.

Main *conclusions* of the empirical research:

1. During the art therapy involvement, the pupils learn to communicate, to be among others, they have an increase in attention span, and a decrease in hyperactivity and restlessness. Art therapy increases pupil's self-confidence, encourages the expression of feelings, and helps to feel assertive.
2. Specialists, working with pupils who have hyperactivity disorder, tend to initially perceive the negative traits of these children: distraction, impatience, high mobility, lack of focus, inability to evaluate own behavior.
3. Getting to know the pupils, finding out the reason for their behavior, constantly and consistently working, paying particular attention, and by applying an individual approach and personal motivation, positive traits start to show up: creativity, receptivity toward innovation, ability to feel satisfied.
4. Upon the completion of analysis of children's cases, it was determined, that art therapy, directed toward the reduction of hyperactivity, forms the foundation for a positive behavior. The ability to govern shape a child's character traits that help to protect against the consequences of inappropriate behavior. The children learn to be in a team, learn to manage emotions and pay attention. Each art therapy session results relate not so much to artistic creation, as much as to the effect in the following experiences: learning to communicate, behave properly among other things, to maintain emotional balance.

Key words: hyperactivity, therapy, art therapy.

PRIEDAI

Klausimynas suaugusiems

- 1.Kaip Jūs pradėjote dirbti su hiperaktyvumo sindromą turinčiais vaikais? Jūs pati pasirinkote šią grupę, ar Jus paskyrė dirbti su šiais vaikais?
- 2.Kokie požymiai rodo, kad vaikas yra hiperaktyvus? Ką vaikai patys mano apie savo elgesio bruožus?
- 3.Kokius metodus, būdus taikote? Ar pasiteisina Jūsų pasirinkta terapijos forma? Ką darote, jei ištinka nesėkmė?
- 4.Kaip jaučiasi vaikai, su kuriais dirbate? Kokios jų nuotaikos, kas jiems labiausiai patinka ar nepatinka?
- 5.Kaip jaučiatės Jūs, dirbdama su hiperaktyviais vaikais? Kokias emocijas ir jausmus išgyvenate? Ar esate patenkinta atliekama veikla?
- 6.Papasakokite, kokią didžiausią sėkmę patyrėte? Su kuo dalinatės savo džiaugsmiais ir patyrimu – su vaikais, jų tėvais, kolegomis?

Klausimynas vaikams

1. Kaip tau sekasi mokykloje? Ar patinka mokytis?
2. Ar daug turi draugų, kaip sekasi su jais bendrauti?
3. Ar mokytoja gera? Nesipyksti su ja?
4. Kokia pamoka labiausiai patinka?
5. Ką veiki po pamokų?
6. Ar patinka lankyti Dienos centrą (Kūrybos namus)?
7. Ką ten veiki?
8. Ką labiausiai patinka daryti?
9. Kas tau padeda Dienos centre (Kūrybos namuose), kad pavyktų užsiėmimai?
10. Ką mėgsti piešti?
11. O kodėl tikpieši?
12. Ar tavo namiškiams patinka tavo piešiniai?
13. Ar namuose pieši?
14. Kuo galvoji būti užaugęs?

Dalyvė A

Mokytoja

Protokolas Nr. 1

1. Kaip Jūs pradėjote dirbti su hiperaktyvumo sindromą turinčiais vaikais? Jūs pati pasirinkote šią grupę, ar Jus paskyrė dirbti su šiais vaikais?

Centre dirbu jau 5 metai. Dažniausiai tenka dirbti su tokiais vaikais, kurie lanko 1 – 4 klasę. Kai pradėjau dirbti, beveik kasmet pasitaikydavo maždaug po 2-4 hiperaktyvius vaikus. Jų nebūna labai daug, o gal niekas ir nepasirūpina, kad jie galėtų dalyvauti terapiniuose užsiėmimuose. Vaikai keičiasi, išeina į 5 klasę, tačiau visada pasitaiko hiperaktyvių vaikų.

Žinoma, mane paskyrė dirbti šiame centre, kadangi esu šios srities specialistė, taip pat esu įgijusi dailės ir technologijų pedagogikos profesinį bakalaurą. Atrodo keista, kad vis atsiranda hiperaktyvių vaikų. Ar anksčiau jų nebuvo? Manau, kad buvo, tik gal juos kitaip vadino, juk šis sutrikimas tikrai nėra tik dabar atsiradęs. Gal dabar didesnis dėmesys tam skiriamas.

2. Kokie požymiai rodo, kad vaikas yra hiperaktyvus? Ką vaikai patys mano apie savo elgesio bruožus?

Hiperaktyvūs vaikai yra labai judrūs. Dažnai yra nekantrūs, negali sulaukti savo eilės, nekreipia dėmesio į kitus, nesilaiko taisyklių ir trukdo žaisti. Todėl tokiems vaikams dažnai iškyla ir bendravimo su kitais vaikais problema. Tokie vaikai elgiasi neapgalvotai, impulsyviai, nuolat sukeldami sau ir aplinkiniams pavojingas situacijas, užsiėmimų metu negali susikaupti, todėl gresia kilti konfliktui.

Dažniausiai tokie vaikai nesupranta savo elgesio bruožų, trūkumų ir praranda bet kokią norą mokytis, bendrauti su kitais vien dėl pastovių perspėjimų ir nesėkmių. Jiems atrodo, kad jie gerai elgiasi, tik kiti jų nesupranta, juos erzina. Tokie vaikai, net nenusėdi ramiai vietoje, turi ką nors liesti, judinti kojas, sukinėtis, taip trukdydami kitiems ir patys negalėdami susikaupti.

3. Kokius metodus, būdus taikote? Ar pasiteisina Jūsų pasirinkta terapijos forma? Ką darote, jei ištinka nesėkmė?

Visada stengiuosi hiperaktyvius mokinius pasisodinti arčiau savo stalo, atokiau nuo kitų mokinių. Kad galėčiau juos dažniau paskatinti, paraminti, patarti kaip atlikti užduotis. Dažnai užsidedame

ramią, negarsią muziką, kaip „foną“. Sėkmingai taikoma terapijos forma – žaidimas spalvomis. Tai gal nėra tikras piešimas ar tapymas, nes aš leidžiu vaikams pažinti spalvas, pajusti jų „skonį“. Vaikai spalvas išmėgina su įvairiausiais įrankiais: pirštu, pagaliuku, plunksna, kempinėle, trintuku ir pan. Taip išreiškiama vaikų jausmai, nuotaikos, atvaizduojami vidiniai išgyvenimai, skausmas, džiaugsmas, meilė ir t. t. Mums svarbu ne rezultatas, bet pats procesas. Pastebiu, kad vaikams tai patinka.

Ištikus nesėkmei, stengiuosi išvengti konfliktinių situacijų, atskirai nuo kitų mokinių aptariame ištikusią nesėkmę.

4.Kaip jaučiasi vaikai, su kuriais dirbate? Kokios jų nuotaikos, kas jiems labiausiai patinka ar nepatinka?

Dirbdama su tokiais vaikais aš stengiuosi daugiau dėmesio skirti, kai jie gerai elgiasi, o ne visada priekaištauti dėl blogo elgesio. Pastebėjau, kad vaikai būna gerai nusiteikę tada, kada ir aš esu linksma, jie tada jaučiasi geriau. Stengiuosi visada paskatinti, pagirti vaikus už atliktas užduotis. Pastebiu, kad jiems pastovūs priekaištai, pastabos, o ypatingai prieš kitus grupės draugus, nepatinka.

5.Kaip jaučiatės Jūs, dirbdama su hiperaktyviais vaikais? Kokias emocijas ir jausmus išgyvenate? Ar esate patenkinta atliekama veikla?

Iš pradžių buvo, žinoma, labai sunku dirbti. Dažnai jaučiausi taip, lyg nieko visai nemoku, nežinau, ką kalbėti, kaip vaikus motyvuoti... Tokie vaikai atrodė trukdė darbui. Daug domėjausi, lankiau seminarus ir dabar turiu nemažai sukaupusi žinių, kaip dirbti su tokiais vaikais, todėl pasidarė daug lengviau dirbti, matosi teigiami rezultatai, todėl vis dažniau tenka patirti teigiamas emocijas ir jausmus.

6.Papasakokite, kokią didžiausią sėkmę patyrėte? Su kuo dalinatės savo džiaugsmiais ir patyrimu – su vaikais, jų tėvais, kolegomis?

Vienas mokinyss trukdė grupės vaikams susikaupti, atlikinėti užduotis, savo judrumu, nuolatiniu kalbėjimu. Taip pat juo skundėsi ir kiti pedagogai (iš mokyklos). Tai aš jį pasikvietusi pasikalbėjau ir sutarėme pasidaryti jo elgesio knygele, kurioje kaupsime taškus už gerą elgesį. Jei kiek sukaups taškų, tada eisime į parduotuvę pirkti šokolado. Vaikui tas labai patiko ir matėsi teigiamas rezultatas, todėlėjome į parduotuvę nusipirkti šokolado. Savo džiaugsmiais ir pasiektais rezultatais pirmiausiai dalinuosi su vaikais. Taip pat daug bendrauju su tėveliais ir kolegomis. Visada

aptariame įvairias situacijas, iškilusias problemas, su kolegėmis ieškome naujų būdų veikloje, kad vaikams būtų įdomu ir naudinga.

Interviu trukmė: 50 min.

Dalyvė B

Socialinė pedagogė

Protokolas Nr. 2

1. Kaip Jūs pradėjote dirbti su hiperaktyvumo sindromą turinčiais vaikais? Jūs pati pasirinkote šią grupę, ar Jus paskyrė dirbti su šiais vaikais?

Dirbu su grupe, kurioje yra įvairių vaikų. Hiperaktyvumo sindromą turintys vaikai į mano grupę ateina paskirti. Aš jau žinau, kad bus tokių vaikų, nes sąrašai sudaromi pavasarį, todėl rudenį žinau, kokie vaikai susirinks. Kiekvienais metais atsiranda po vieną, du, tris vaikus, turinčius hiperaktyvumo sindromą. Centre pradėjau dirbti prieš šešis metus, terapijos metodus pradėjau taikyti tada, kai pastebėjau, jog vaikus tai veikia teigiamai.

2. Kokie požymiai rodo, kad vaikas yra hiperaktyvus? Ką vaikai patys mano apie savo elgesio bruožus?

Šie vaikai sunkiai susikaupia, būna nevaldomi, nereaguoja į drausminimus. Kai kurie būna pikti, irzlūs, pasireiškia nerimas, nuotaikų kaita. Dažnai ieško problemų patys, užkabinėdami kitus vaikus. Hiperaktyvūs vaikai dažnai pasprunka iš užsiėmimų, būna staigių judesių, blaškosi, bėga nuo kitų vaikų, negali ramiai žengti nė žingsnio.

Patys vaikai savo blogo elgesio neįvardija. Paklausus žino, kad elgiasi blogai, bet priežasties neįvardija.

3. Kokius metodus, būdus taikote? Ar pasiteisina Jūsų pasirinkta terapijos forma? Ką darote, jei ištinka nesėkmė?

Nesėkmės atveju stengiuosi pasitelkti turimas žinias ir situaciją išspręsti be konfliktų. Dažnai taikau individualiai pasirinktus metodus, kurie tiktų konkrečioje situacijoje. Tam, kad pasikeistų vaiko elgesys ir bent iš dalies sumažėtų hiperaktyvumas, dažnai tą (individualų) metodą terapijos metu taikau ir pradžioje visų užsiėmimų ir pabaigoje. Tokiu būdu piešiniuose atsispindi visi išgyvenimai ir išgyvenimų pokytis. Pradžioje organizuoju keletą individualių užsiėmimų, skirtų pažinčiai su dailinės raiškos priemonėmis. Tuo pačiu geriau susipažįstu su kiekvienu vaiku.

Terapinės formos vyksta per dailę – piešimą. Vaikai piešia netgi mandalas. Kartais taikau grupinius piešimus. Daug piešiame akvarele, guašu. Hiperaktyviems vaikams spalvos patinka.

Nesėkmės dažniausiai susijusios dėl vaikų elgesio, bendravimo, kai tenka raminti, drausminti, tada užsiėmimas praktiškai sugriūna.

4.Kaip jaučiasi vaikai, su kuriais dirbate? Kokios jų nuotaikos, kas jiems labiausiai patinka ar nepatinka?

Šiems vaikams nepatinka būti įspraustiems į rėmus. Jie nenori būti varžomi. Vaikai patiria daug teigiamų emocijų, ypač, kai tapo, piešia užsimerkę, piešia pirštais, delnais. Tuo pačiu siūlau įsiklausyti į savo kūno judesius, pojūčius. Vaikams patinka eksperimentuoti. Hiperaktyvūs vaikai sunkiai susikaupia tikslingai veiklai, jie nori spontaniškumo, jiems labiausiai patinka greitas rezultatas. Dažnai išgirstu šiuos vaikus sakant, kad jie nemoka piešti, todėl parenku tokias užduotis, kad jie jaustųsi laisvai, nevaržomai. Svarbu procesas, o ne rezultatas.

5.Kaip jaučiatės Jūs, dirbdama su hiperaktyviais vaikais? Kokias emocijas ir jausmus išgyvenate? Ar esate patenkinta atliekama veikla?

Su hiperaktyviais vaikais dirbti labai sunku, kartais jaučiuosi bejėgė koreguoti šių vaikų elgesį. Būna sunku valdyti situaciją grupėje tarp kitų vaikų, kurie tokio sindromo neturi. Kartais pykstu pati ant savęs, nes pastebiu, kad nevaldau savo emocijų, pakeliu balsą – tada hiperaktyvus vaikas elgiasi dar blogiau. Būna taip, nors ir susidraugaujame, ir dėmesį rodau, o vis tiek iš vaiko sulaukiu neigiamos reakcijos. Tada ieškau tinkamų būdų, kaip pačiai apsiraminti – dažniausiai stengiuosi pabūti viena ir nusiraminti.

Džiaugiuosi matydama, jei vaikai yra užsiėmę, stengiuosi nesikišti į kūrybinį procesą, nediktuoti, o leisti dirbti taip, kaip vaikas nori.

Piešinius aptariame dažniausiai kartu visa grupė gerdami arbatą, ir labai džiaugiuosi, kai vaikai patys dalijasi mintimis apie savo piešinius.

6.Papasakokite, kokią didžiausią sėkmę patyrėte? Su kuo dalinatės savo džiaugsmiais ir patyrimu – su vaikais, jų tėvais, kolegomis?

Didžiausią sėkmę patiriu, kai pastebiu, jog vaikas iš tiesų keičiasi. Taikydama dailės terapiją džiaugiuosi, nes pastebiu, kad vaikai darosi labiau tolerantiški ir pakantūs vieni kitiems. Vaikai labiau įsiklauso ne tik į savo, bet ir į kitų pojūčius, geba juos išreikšti piešdami, tampa ramesni, draugiškesni, geranoriškesni.

Savo sėkme dalinuosi su kolegomis, dažnai susirinkimuose pasakoju kaip dirbu. Vaikams visų pirma pademonstruoju jų piešinius, kuriuos jie piešė tada, kai pradėjo lankyti užsiėmimus, ir kaip piešė po kurio laiko. Tada galima akivaizdžiai matyti spalvų skirtumus, kaip iš juodų atspalvių atsiranda šviesios spalvos. Jeigu atsiranda supratingų tėvų, kviečiu juos pasižiūrėti, kaip vyksta terapijos užsiėmimai. Gaila, tačiau daugumos vaikų tėvai visai nesidomi tuo, kuo vaikai užsiima.

Interviu trukmė: 40 min.

Dalyvė C

Socialinė darbuotoja

Protokolas Nr. 3

1. Kaip Jūs pradėjote dirbti su hiperaktyvumo sindromą turinčiais vaikais? Jūs pati pasirinkote šią grupę, ar Jus paskyrė dirbti su šiais vaikais?

Įstaigos administracija paskyrė mane dirbti mūsų centro padalinyje su vaikais, tarp kurių būna ir hiperaktyvių vaikų. Kadangi turiu specialų išsilavinimą, centre organizuoju dailės terapijos užsiėmimus vaikams. Į šiuos užsiėmimus vaikai yra nukreipiami.

2. Kokie požymiai rodo, kad vaikas yra hiperaktyvus? Ką vaikai patys mano apie savo elgesio bruožus?

Tokie vaikai sunkiai nustygsta vietoje, nesukaupia dėmesio ilgesniam laikui ar vienai veiklai, reikalauja pastovaus ar periodiško dėmesio atliekamam darbui, užduočiai atlikti. Nesugeba laikytis nustatytų taisyklių, dažnai jas pažeidinėja, ignoruoja. Iš šono žiūrint atrodo, kad hiperaktyvus vaikas viską daro tyčia ir tam, kad supykdytų, įskaudintų, suerzintų kitus.

Kalbantis su tokiu vaiku, jis tik iš kitų pasakytų neigiamų pastabų suvokia, kad elgiasi ar daro kažką negerai, tačiau negali paaiškinti netinkamo elgesio priežasčių. Dažnai apgailestauja, kad netinkamai elgiasi, tačiau negali pasakyti, kodėl taip daro.

3. Kokius metodus, būdus taikote? Ar pasiteisina Jūsų pasirinkta terapijos forma? Ką darote, jei ištinka nesėkmė?

Manau, kad vieni iš dažniausiai naudojamų metodų apskritai yra tokie – tai pozityvaus elgesio palaikymo, kurie padeda išvengti ir mažina netinkamo elgesio apraiškas. Prie tokių metodų galiu priskirti dailės terapiją. Kaip tik užsiėmimas įdomia, mėgstama veikla, malonioje, gražioje aplinkoje, padeda vaikui susivaldyti, nors kurį laiką pabūti ramiai. Dažniausiai vaikus nuramina rankomis atliekami darbai – ypač piešimas. Pastebėjau, kad vaikams patinka piešti akvareliniais dažais. Stengiuosi taikyti įvairesnes, dar nebandytas technikas, pavyzdžiui, spalvų liejimas ant stiklo, ant sudrėkinto popieriaus.

Jei ištinka nesėkmė, stengiuosi daryti neilgą pertraukėlę – valandos, dviejų, kartais ir likusią užsiėmimų dalį perleidžiu kitai kolegei, o pati stengiuosi apmąstyti, ką padariau negerai, gal

netinkamai kalbėjau, gal vaiką įžeidžiau ir pan. Nes nuo manęs priklauso, kaip vyksta užsiėmimai, ir ar baigiasi jie sėkmingai.

4.Kaip jaučiasi vaikai, su kuriais dirbate? Kokios jų nuotaikos, kas jiems labiausiai patinka ar nepatinka?

Vaikai, turintys hiperaktyvumo požymių, kai atlieka patinkančias veiklas, būna susikaupę, susidomėję tuo, ką daro. Ypač, kai daro kažką naujo, neįprasto – piešiame pirštais, štampuojame, piešiame ant stiklo. Vaikus visada sudomina netradiciniai darbo būdai, ypač su siurprizo elementais. Tai aš pati tokius sugalvoju, kad pakelčiau nuotaiką, pavyzdžiui, spalvų dėžutės dugne paslepiu kokį ledinuką, už popieriaus lapų užkišu kokį mažutį saldainiuką ir kas suranda, būna labai nustebęs, apsidžiaugia, skatina ir kitus ieškoti. Jie gerai jaučiasi, kai pagiri, pasakai „šaunuolis“. Nepatinka vaikams įsakmus tonas, kai jiems komanduojama, griežtai nurodinėjama ir reikalaujama. Tada jie „pasišiaušia“ ir daro viską atvirkščiai.

5.Kaip jaučiatės Jūs, dirbdama su hiperaktyviais vaikais? Kokias emocijas ir jausmus išgyvenate? Ar esate patenkinta atliekama veikla?

Sunku dirbti su hiperaktyviais vaikais, nes dažnai gali patirti nesėkmes, išgyventi nusivylimą, nepasitikėjimo savimi jausmą, ypač kai matai, jog stengiesi, dirbi, nori, kad vaikais keistusi, būtų geresnis, o rezultato nesulauki.

Labai džiaugiuosi, kai randu bendrą kalbą su vaikais, tada man pačiai smagu. Džiugina nors ir labai menki, bet teigiami poslinkiai bendraujant su vaikais. Žinoma, savo darbu ir atliekama veikla esu patenkinta, priešingu atveju, čia nedirbčiau, ieškočiau kitokios veiklos.

6.Papasakokite, kokią didžiausią sėkmę patyrėte? Su kuo dalinatės savo džiaugsmiais ir patyrimu – su vaikais, jų tėvais, kolegomis?

Dažniausiai sėkmingo darbo rezultatais džiaugiuosi kartu su kolegomis. Su vaikų tėvais rečiau, bet pasitaiko – vienas vaikas absoliučiai ignoravo piešimą, ilgai „vargome“ abudu, tačiau kai užduotį atliko iki galo, tada jaučiausi lyg į kalną įkopusi ir negalėjau neparodyti tėvams. Jie stebėjosi, o aš džiaugiausi, kad pavyko rasti kalbą su tėvais, kad pavyko juo prikalbinti ateiti.

Interviu trukmė: 37 min.

Dalyvė D

Metodininkė

Protokolas Nr. 4

1. Kaip Jūs pradėjote dirbti su hiperaktyvumo sindromą turinčiais vaikais? Jūs pati pasirinkote šią grupę, ar Jus paskyrė dirbti su šiais vaikais?

Mūsų įstaigoje taip nėra, kad vaikai būtų pasirenkami ar paskiriami. Kadangi esame specifinė įstaiga (kultūros centras), pas mus renkasi įvairaus amžiaus lankytojai, o vaikai į dailės terapijos užsiėmimus yra nukreipiami iš bendrojo lavinimo mokyklų, ikimokyklinių įstaigų. Rudens- žiemos metu renkamės tik savaitgaliais, o vasarą dirbame kiekvieną dieną. Susideriname, kaip mums visiems patogiau.

Į kultūros centrą atėjau dirbti savo noru, kadangi man visada patiko būti tarp žmonių. Vadinasi, ir su vaikais dirbu savo noru, o ne kieno paskirta, kadangi turiu atitinkamą išsilavinimą – pedagoginį su menine kryptimi.

2. Kokie požymiai rodo, kad vaikas yra hiperaktyvus? Ką vaikai patys mano apie savo elgesio bruožus?

Kad vaikas yra hiperaktyvus, rodo jo kitoks elgesys, bendravimas su bendraamžiais bei suaugusiais taip pat išduoda, kad vaikas „kitoks“ – jis nežino kada ir ką galima sakyti suaugusiam žmogui, „rėžia“ ką galvoja tiesiai į akis, bendraamžius ignoruoja, laiko juos „žemesniais“ už save. Trūksta dėmesio bet kokiai veiklai, nesusikaupia, dažnai kyla konfliktai.

Vaikai patys apie savo elgesį nieko nemano. Kiek aš pati matau, jie tik trauko pečiais ir nesupranta, kodėl drausmini, ramini, prašai netriukšmauti, nebėgioti ir pan. Dažnai patys sako: o kas yra? O ką aš padariau? Kas negerai, kas nepatinka?

3. Kokius metodus, būdus taikote? Ar pasiteisina Jūsų pasirinkta terapijos forma? Ką darote, jei ištinka nesėkmė?

Stengiuosi vaikus užimti netradiciškai. Visų pirma – stengiuosi sukurti ramią, saugią aplinką, stengiuosi kalbėti ramiai, nepakeltu tonu. Jeigu ir reikia pasakyti pastabą, tai vartoju įvairius mažybinius, žaismingus žodžius, pavyzdžiui: „kas čia vis čiulba kaip paukščiukas? Juk dar ne

pavasaris“ arba „oi, kaip tu smarkiai bėgioji, dar grindis įlauši, kaip tada bus?“ Žinoma, tokie pokalbiai skirti mažesniems vaikams. Su vyresniais kalbuosi kaip su suaugusiais.

Esu įsitikinusi, kad vaikams tinka visos meninės išraiškos formos, ypač susijusios su daile. Aš vaikams siūlau įvairias ramias, susikaupimo reikalaujančias veiklas – karpome iš popieriaus, aplikuojame, lipdome. Tačiau daugiau dėmesio skiriu piešimui, jis svarbus vaiko saviraiškai. Užsiėmimų metu gerėja ištvermė, dėmesys.

Negaliu sakyti, kad patyriau kažkokių nesėkmių. Tiesiog tais atvejais, kai vaikas nenori niekuo užsiimti, nei piešti, nei karpyti, tiesiog pasiūlau eiti į biblioteką, pažaisti prie kompiuterio ar pasiklausyti muzikos ir ateiti tada, kai norės. Čia negali būti jokios prievartos ar įpareigojimų. Tik susitarimo keliu galima kažką pasiekti.

4.Kaip jaučiasi vaikai, su kuriais dirbate? Kokios jų nuotaikos, kas jiems labiausiai patinka ar nepatinka?

Manau, kad vaikai jaučiasi pakankamai gerai. Nors jų nuotaikos greitai keičiasi, tačiau vien tai, kad jie lankosi užsiėmimuose yra gerai. Pasitaiko, kad vaikui greitai nusibosta vien piešti, tada stengiuosi pasiūlyti daryti kitą darbėlį, keičiu užduotis, kad jos nesikartotų. Mažesniems padedu pati, atsisėdu šalia, kalbinu, tada jie nusiramina, būna patenkinti, kad esi šalia, kad skiri jam dėmesio.

Nepatinka, jei imi kalbėti griežtu tonu, reikalauti. Reikia gebėti pačiam išlaikyti savitvardą ir ramybę, tada ir vaikai būna ramesni.

5.Kaip jaučiatės Jūs, dirbdama su hiperaktyviais vaikais? Kokias emocijas ir jausmus išgyvenate? Ar esate patenkinta atliekama veikla?

Dirbti su hiperaktyviais vaikais yra sudėtinga. Dažnai tenka galvoti, kuo juos dar sudominti, ieškoti vis naujų būdų, veiklų. Žodžiu, kiekvieno susitikimo su tokiais vaikais metu aš pati išgyvenu įvairius jausmus, esu ir susijaudinusi, ir įsitempusi. Stengiuosi to neparodyti vaikams, o kai pradedame dirbti, kažkaip viskas pasikeičia – nusiraminu ir jaučiu pasitenkinimą tuo, ką dirbu. Kadangi man pačiai visi su daile susiję darbai yra reikšmingi ir malonūs, todėl noriu ir kitus sudominti, o tuo pačiu ir padėti nugalėti įvairius sunkumus.

6.Papasakokite, kokią didžiausią sėkmę patyrėte? Su kuo dalinatės savo džiaugsmiais ir patyrimu – su vaikais, jų tėvais, kolegomis?

Džiaugiuosi, kai per tam tikrą laiką pasikeičia vaikų elgesys. Ypač malonu, kai atėję į užsiėmimus, vaikai patys ruošiasi veiklai, susiranda priemones, nelaukia, kol paraginsiu, liepsiu. Nemažai vaikų yra individualistų, kuriems patinka dirbti atskirai nuo kitų, nerodyti, ką daro, slepia savo piešinius. Su tokiais vaikais dirbu ir aš individualiai, niekada nereklamuojau jų darbų, kol jie patys nenori to daryti, pasikalbame irgi atskirai. Manau, kad ir tai galima vadinti sėkme, jeigu vaikas tave priima, pasitiki tavimi, įsileidžia į savo „vidinį pasaulį“.

Visų pirma su vaikais dalinuosi viskuo – ir džiaugsmiais, ir nesėkmėmis. Juk dėl jų dirbu. Na, jeigu iškyla darbinių problemų, tai kreipiuosi į kolegas, su jais tariamės kaip gerinti užsiėmimus, ką naujo įtraukti į veiklas, kaip patenkinti visų poreikius. Su tėvais sudėtingiau, nes nedaug tėvų domis vaikų pasiekimais, tik vienas kitas kartais apsilanko, jeigu parodą surengiame ar koks kitas renginys vyksta. Kažkodėl abejingi tėvai.

Interviu trukmė: 56 min.

Protokolas Nr. 5

Dalyvė E

Socialinė darbuotoja

1. Kaip Jūs pradėjote dirbti su hiperaktyvumo sindromą turinčiais vaikais? Jūs pati pasirinkote šią grupę, ar Jus paskyrė dirbti su šiais vaikais?

Anksčiau dirbau kitoje įstaigoje – senelių globos namuose, tačiau kai pastatė dienos centrą, direktorė man pasiūlė, ar nenorėčiau eiti dirbti su vaikais, nes turiu meninių gabumų, taip pat išmanau ir socialinį darbą.

Centre dirbu su įvairiais vaikais, kurie ateina patys. Pastebėjau, kad yra vaikų su „problemomis“ – išdykę, nevaldomi, „neina susikalbėti“. Iš pradžių norėjau tokių atsisakyti, nedirbti su tokiais. Paskui konsultavausi su psichologe, tai man pasakė, kad šie vaikai yra hiperaktyvūs ir reikia bandyti jiems padėti.

2. Kokie požymiai rodo, kad vaikas yra hiperaktyvus? Ką vaikai patys mano apie savo elgesio bruožus?

Jau ir sakiau, kad vaikai iš pirmo žvilgsnio atrodo išdykę, dar labai užsispyrę, išsiblaškę, neatidūs, nedėmesingi, o jų temperamentas liejasi per kraštus. Nespėji sužiūrėti, žiūrėk, jis jau nedirba to, ką liepei, o eina nuo vieno prie kito, trukdo kitiems, komentuoja, atima priemones ir t.t. Nelabai jiems prie širdies tokie užsiėmimai, kur reikia ilgai sėdėti vienoje vietoje ir susikaupti.

Patys jie sunkiai supranta savo elgesį, nors dažnai pripažįsta, kad kažką negerai padarė, žada daugiau taip nesielti, bet labai lengvai žada, lengvai ir vėl toliau savo daro. Sunkiai jie susitvarko su savo elgesiu.

Bet turi ir neblogų bruožų – turi ir gailesčio, ir moka pagloboti, paguosti...

3. Kokius metodus, būdus taikote? Ar pasiteisina Jūsų pasirinkta terapijos forma? Ką darote, jei ištinka nesėkmė?

Bandau įvairius būdus, naudoju muziką, ji kurį laiką padeda, nukreipia dėmesį į ramesnę būseną, įvairius vaidmenų žaidimus žaidžiame, bet aktyviems vaikams tai nelabai patinka – jiems tuojau nusibosta, jie nori vadovauti, reguliuoti eigą. Taikau dailės terapijos užsiėmimus, nes man ir pačiai ši veikla prie širdies.

Iš pradžių nelabai sekėsi, nes naudoju įprastas, tradicines priemones – akvarelę, guašą, spalvotus pieštukus, kreideles. Pastebėjau, kad hiperaktyviems vaikams reikia kitokių priemonių, jeigu nori sudominti ir pasiekti, kad jie su malonumu užsiimtų, parenku dabar netradicines priemones – ir smėlį ant stiklo pilame, ir spalvotą vandenį ant nespalsvoto pilame... Taigi, savo nesėkmes bandau ištaisyti ieškodama įvairovės, vis kažką nebandyto siūlau.

4.Kaip jaučiasi vaikai, su kuriais dirbate? Kokios jų nuotaikos, kas jiems labiausiai patinka ar nepatinka?

Jų nuotaikos būna įvairios. Manau, kad tai priklauso nuo daug ko – ir nuo namų, ir nuo mokyklos aplinkos. Būna, kad ateina labai piktas vaikas, jam viskas negerai, niekuo nesudominsi, o jeigu bandai drausminti, tai iš karto „pasišiaušia“, kartais elgiasi agresyviai, gali užgauti, suduoti kitam vaikui.

Bet galiu pasakyti, kad hiperaktyvūs vaikai turi ir nuoširdumo, ir meilės, gali padėti mažesniui už save, tik reikia tas geras nuotaikas pagauti ir išnaudoti.

Žinoma, šiems vaikams patinka, kad atkreipi į jį dėmesį, pagiri, pasikalbi su juo, kad neatstumi. Jų pasitikėjimą lengva prarasti, jeigu barsi ir drausmini ištiesai, tai nebus jokio rezultato. Užsisklęs savyje ar dar labiau išdykaus ir erzins visus.

5.Kaip jaučiatės Jūs, dirbdama su hiperaktyviais vaikais? Kokias emocijas ir jausmus išgyvenate? Ar esate patenkinta atliekama veikla?

Aš esu labai pakanti, todėl manęs šie vaikai neerzina, aš galiu ramiai su jais bendrauti. Gal čia mano charakterio bruožas, tačiau tikrai blogų jausmų neišgyvenu. Atvirkščiai – esu patenkinta tuo, ką dirbu, nes ir atsiliepimai yra geri, ir vaikai yra patenkinti, ypač jie džiaugiasi, kai surengiame jų darbų parodėles, kai kiti pamato jų darbus.

6.Papasakokite, kokią didžiausią sėkmę patyrėte? Su kuo dalinatės savo džiaugsmiais ir patyrimu – su vaikais, jų tėvais, kolegomis?

Didžiausia savo darbo sėkmė galiu vadinti tai, kad sugebėjau suburti tokius skirtingus vaikus į grupę ir labai normaliai su jais užsiimti. Nepasitaikė kažkokių didelių konfliktų. Jei galima vadinti sėkmę, tai džiaugiuosi, kai pavyksta tokių priemonių, kokių mums reikia ir įrodyti visiems, kad elgiuosi teisingai.

Turiu šalia puikią kolegę, su kuria dirbame nuo pirmos dienos, tai su ja kartu dalinamės visais džiaugsmais, kartu sprendžiame ką daryti toliau, ką įdomesnio sugalvoti. Pasitaiko, kad pavyksta pasikviesti vieną kitą mamą, kad ateitų, pažiūrėtų, ką daro vaikai. Bet tai retai būna.

Interviu trukmė: 52 min.

Protokolas Nr. 6

Dalyvė F

Įstaigos savininkė

1. Kaip Jūs pradėjote dirbti su hiperaktyvumo sindromą turinčiais vaikais? Jūs pati pasirinkote šią grupę, ar Jus paskyrė dirbti su šiais vaikais?

Mano darbo pradžia labai įdomi. Kurį laiką dirbau darbus, visai nesusijusius su menais, teko siūti, megzti, dirbti pardavėja, paskui kirpėja. Tačiau vieną kartą atėjo supratimas, kad aš dirbu visai ne tuos darbus, kuriuos galėčiau daryti. Aš turiu aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą, pedagoginę kvalifikaciją. Ir atkreipiau dėmesį į tai, kad mūsų mieste nėra kuo užsiimti vaikams. Na, yra įstaigos, kuriose moko, tai ir muzikos mokykla, ir sporto bei rekreacijos centras, dailės mokykla. Tačiau, tai yra mokyklos ir pats žodis pasako viską. Aš norėjau visai kito, kad vaikai turėtų kūrybos, užsiėmimo laisvę...

Radau bendraminčių, todėl įkūriau Kūrybos namus ir esu šių namų savininkė. Vadinasi, manęs niekas nepaskyrė, aš pati save paskyriau šiam darbui, pasirinkau tokią veiklą.

Kūrybos namai nėra skirti kokiai specialiai vaikų grupei. Čia mamos dažniausiai pačios atveda savo vaikus. Yra keli hiperaktyvūs vaikai, kuriuos specialiai mamos atvedė čia, kad jie turėtų užimtumą, išmokytų bendrauti su kitais vaikais. Taip ir teko su tokiais vaikais susipažinti, anksčiau nebuvau iš arti susidūrusi.

2. Kokie požymiai rodo, kad vaikas yra hiperaktyvus? Ką vaikai patys mano apie savo elgesio bruožus?

Nereikia būti specialistu, kad pamatytum vaiko hiperaktyvumą. Aš pati iš pradžių išsigandau ir pasimečiau, kai pirmokėlis berniukas pradėjo „eiti sienom“. Pas mus ir baldai gražūs, ir daug paveikslų, įvairių šviestuvų, vazų ir panašiai, ir pamačiau, kad visa tai gali greitai subyrėti į šukes - berniukas laipiojo ant kėdžių, šokinėjo ant sofos, viską lietė, kilnojo, visai negirdėjo, ką jam sakau. Kai pavyko šiek tiek nuraminti, paklausiau, ar tu taip ir namuose darai, tai vaikas nuleido galvą ir nieko nesakė. Po valandėlės vėl viskas kartojosi iš naujo. Supratau, kad turėsime daug vargo, jei norėsime kažką pasiekti.

Čia jau tik individualus darbas gali padėti, šalia tokio vaiko reikia nuolat būti, su juo dirbti, užsiimti, pastebėti jo elgesio menkiausius pokyčius, kad galėtum užbėgti už akių.

3.Kokius metodus, būdus taikote? Ar pasiteisina Jūsų pasirinkta terapijos forma? Ką darote, jei ištinka nesėkmė?

Na, mano Kūrybos namuose (sakau *mano, nes tai tikrai mano sukurti namai*) vaikai gali užsiimti daug kuo – jie gali išbandyti tradicines ir netradicines meno kūrimo technikas: piešti, tapyti, dekoruoti, susipažinti su puošybos būdais, išmokti dekupažo meno, kurti papuošalus ir žaislus, įsigilinti į spalvų pasaulį. Mokom, kaip pačiam galima pagaminti originalią dovanėlę brangiam žmogui – tėtei, mamai, sesutei, močiutei ir pan.

Bet vis tiek vaikai mieliausiai piešia. Todėl nevaržom jų pasirinkimo, kviečiam į pagalbą tapybos dėstytoją iš kitos institucijos, kuri mielai užsiima su vaikais. Aš ir pati dirbu su vaikais, mokau juos piešimo paslapčių.

Tai va, tiems patiems judriausiems labiausiai tinka piešimas, kitų darbų atlikti dėl kruopštumo jiems ne visada pavyksta, iš karto pyksta, nervinasi, todėl ir neverčiam to daryti.

Nesėkmių neįmanoma išvengti. Kaip sakiau, dirbti su labai aktyviais vaikais tikrai sudėtinga, o mes šiuo metu tik trys darbuotojos, todėl galvojama, kad reikėtų ir ketvirto žmogaus, nes daug laiko reikia skirti individualiems užsiėmimams.

4.Kaip jaučiasi vaikai, su kuriais dirbate? Kokios jų nuotaikos, kas jiems labiausiai patinka ar nepatinka?

Pas mus vaikams labai patinka, nes jie iš įprastos aplinkos patenka lyg į nežemišką erdvę, kur aplinkui lėlės, papuošalai, paveikslai, naujam gyvenimui atgimę baldai. Čia tikras svajonių kampelis, kuriame vaikas pats gali kurti stebuklą, apie kurį gal būtų seniai svajojo, bet nedrįso garsiai kalbėti.

Iš pradžių vaikams būna nedrąsu tokioje aplinkoje, gal būtų jie anksčiau nematė tiek meno kūrinių vienoje vietoje, neįsivaizdavo, kokių gali būti spalvų, neįprastų formų baldų ir pan.

Bet manau, kad jiems patinka čia būti. Jiems labiausiai patinka, kad yra nevaržomi, jiems nieko neliepiama, jiems tik siūloma. Žinoma, žiūrime, stebime, kas vaikui patinka, prie ko jis linksta, tada individualiai bandome pakalbinti, patarti, padėti padaryti vieną ar kitą darbėlį. Mes vaikams nuolat kartojame, kokie jie visi gabūs, talentingi, kaip jie viską gali padaryti, kokie jų darbeliai mieli, kokie jie brangūs jų tėveliams, kaip jie džiaugiasi jų padarytomis dovanėlėmis.

Kiek pastebėjau, vaikams nepatinka, kai tik imi jiems piršti savo nuomonę – tada jie užsisiklėndžia, daro kažką atmetinai arba visai nieko nebedaro.

5.Kaip jaučiatės Jūs, dirbdama su hiperaktyviais vaikais? Kokias emocijas ir jausmus išgyvenate? Ar esate patenkinta atliekama veikla?

Kaip jau sakiau anksčiau, iš pradžių labai išsigandau, nes nežinojau, kaip reikės su tokiais aktyviais vaikais dirbti. Gerai, kad jų ateina ne tiek daug, todėl manau, kas suradau geriausią išeitį – dirbti individualiai, aišku, neatskiriant nuo kitų vaikų, reikia, kad visi bendrautų tarpusavyje.

Suprantu, kad aš negaliu pykti ar būti nepatenkinta, nes tie vaikai nekalti, tai vis tiek yra sutrikimas, kurį reikia bandyti kažkaip įveikti.

O taip, aš esu labai patenkinta tuo, ką darau. Ir galvoju, kad ta veikla neturėtų nublankti ar išnykti, nes maži kūrybos stebuklai daro didelius darbus.

6.Papasakokite, kokią didžiausią sėkmę patyrėte? Su kuo dalinatės savo džiaugsmiais ir patyrimu – su vaikais, jų tėvais, kolegomis?

Kadangi namai duris atvėrė praėjusių metų pabaigoje, todėl kažkokių didelių pasisėkimų dar neturime. Pirmieji džiaugsmiai buvo susiję su tuo, kad didžiosioms žiemos šventėms spėjome suburti būrelį vaikų, kurie prigamino begalę įvairiausių papuošalų eglutėms.

Na, o pavasario šventėms jau ruošimės atsakingiau – galvojame surengti vaikų darbėlių parodėlę, pakviesti mamytės ir tėčius, kitus artimuosius pasibūti kartu prie arbatos ar kavos puodelio. Norime kurti tikrus namus ir savo klientus (ar kaip kitaip juos bevardintume) norime vadinti namiškiais, o ne svečiais.

Ar įmanoma ką nors nuveikti be kolegų? Esam nedidelis, bet glaudus kolektyvas, todėl visi džiaugsmiai ir bėdos kaip ant delno – nieko neslepame. Ir tėvais esame patenkinti, jie labai dažnai mus aplanko.

Interviu trukmė: 1 val. 10 min.

Protokolas Nr. 7

Dalyvė G

Dėstytoja

1. Kaip Jūs pradėjote dirbti su hiperaktyvumo sindromą turinčiais vaikais? Jūs pati pasirinkote šią grupę, ar Jus paskyrė dirbti su šiais vaikais?

Galima sakyti, aš į šią veiklą įsitraukiau pakviesta padirbėti. Mane susirado kūrybingos moterys ir pasiūlė vesti dailės užsiėmimus įvairaus amžiaus vaikams.

Aš vaikų nesirinkau, pradėjau dirbti su tais, kurie atėjo į Kūrybos namus. Šių namų darbuotojos mane perspėjo, kad yra keli vaikai, kurie turi padidintą aktyvumą. Aptarėme, kaip reikėtų dirbti su jais, kad nebūtų sumaišties, kad vaikams patiems būtų įdomu ir jie gerai jaustųsi. Nusprendėm pasižiūrėti, kaip jiems seksis, kaip jie elgsis ir tada padirbėti gal atskirai.

2. Kokie požymiai rodo, kad vaikas yra hiperaktyvus? Ką vaikai patys mano apie savo elgesio bruožus?

Aš jau su hiperaktyviais vaikais per savo darbo praktiką buvau susidūrusi, žinojau, kad jiems labai sunku ilgai išbūti vienoje vietoje, jie labai judrūs, nenurimstantys vietoje, jie turi vis kažką veikti, daug kalba, nesiklauso kitų, dažnai išprovokuoja nemalonas situacijas, kuriose patys nukenčia.

Vienas kitas ir šiuose Kūrybos namuose yra, ir kiek supratau, mamos pačios juos čia atvedė, tikėdamos, kad užimtumas, įvairios nestandartinės veiklos juos sudomins ir apramins, sumažins jų judrumą.

3. Kokius metodus, būdus taikote? Ar pasiteisina Jūsų pasirinkta terapijos forma? Ką darote, jei ištinka nesėkmė?

Kadangi aš esu tapybos dėstytoja, turiu gerus piešimo pradmenis, tai ir čia vaikams vedu piešimo, tapybos užsiėmimus. Žinoma, čia pradžiamokslis, nes vaikams daug pasakojau apie spalvas, linijas, kaip reikia žiūrėti į piešinį, paveikslą, kaip jį matyti, ką įsivaizduoti ir pan. Bandom ir įvairias piešimo priemones, pradedant pačiu paprasčiausiu pieštuku ir baigiant akvarele ar aliejiniais dažais. Manau, kad mano vedamų užsiėmimų forma yra priimtina vaikams ir pasiteisina. Piešdami vaikai būna susikaupę, ramūs, įsijaučia į atliekamą darbą, nenori, kad juos kas trukdytų, stengiasi gerai atlikti darbą.

Kurie judresni, na ne visada pasiseka, kartais nieko nenupiešia, nieko nepadaro arba numeta nepabaigę. Stengiuosi būti kantri, nes šių namų tikslas – vaikams jausti laisvę ir būti tokiems, kokie yra. Nesėkmės atveju siūlau viską palikti kaip yra, o užbaigti, kai norės, kai bus gera nuotaika.

4.Kaip jaučiasi vaikai, su kuriais dirbate? Kokios jų nuotaikos, kas jiems labiausiai patinka ar nepatinka?

Mano pastebėjimu, čia vaikai jaučiasi laisvi ir nesuvaržyti. Manau, kad tam turi reikšmės labai graži ir jauki aplinka, kokios namuose nėra. Yra daug įvairių įdomių ir gražių daiktų, kuriuos galima pačiupinėti, jai grožėtis, bandyti padaryti kažką panašaus. Tokioje aplinkoje ir labai judrūs vaikai tampa ramesni, aš manau, kad jiems patinka ir darbuotojų elgesys, nuoširdus bendravimas, jokio „muštro“ ar įsakymų, nurodymų. Viskas daroma tam, kad vaikas jaustųsi pakylėtas nuo kasdienybės, nuo įprastų užsiėmimų.

Nepastebėjau, kad jie būtų kažkuo nepatenkinti.

5.Kaip jaučiatės Jūs, dirbdama su hiperaktyviais vaikais? Kokias emocijas ir jausmus išgyvenate? Ar esate patenkinta atliekama veikla?

Aš jaučiuosi gerai, nes manęs nestebina joks vaikų elgesys, aš pati užauginau vaikus, turiu anūkų, žinau, kad vaikams labiausiai patinka tai, kad suaugusieji suranda laiko pabūti su jais, kartu kažką veikti. Tai pati geriausia poveikio priemonė.

Man kartais tiesiog gaila labai aktyvių vaikų, nes jie patys nesupranta, kad yra kitokie. Todėl negaliu nei pykti, nei piktintis. Reikia padėti tokiems vaikams. Todėl aš čia ir atėjau. Ir esu tikrai patenkinta.

6.Papasakokite, kokią didžiausią sėkmę patyrėte? Su kuo dalinatės savo džiaugsmiais ir patyrimu – su vaikais, jų tėvais, kolegomis?

Manau, kad mano didžiausia sėkmė, kad per trumpą laiką pavyko išmokyti vaikus iš šiaudelių pasidaryti žaisliukų Kalėdinei eglutei. Visų pirma nusipiešėme, kokius norėtume matyti žaisliukus, paskui darėme. Gal ne visai tobuli jie išėjo, bet vaikai dirbo labai užsidegę, kiti iš viso pirmą kartą matė šiaudą ir nežinojo ką su juo veikti. Daugelis vaikų nustebo, kad tokiais žaislais galima puošti eglutes, jų įsivaizdavime tik įvairūs pigūs parduotuvių blizgučiai. Taip ir prie savo tradicijų truputį priartėjome. Pasidžiaugėme visi kartu – ir vaikai, ir tėveliai, ir darbuotojos.

Interviu trukmė: 1 val.

Protokolas Nr. 8

Rokas, 3 klasės mokinys

1. Kaip sekasi mokykloje? Ar patinka mokytis?

Nelabai, nežinau... nepatinka eiti į mokyklą... ir mokytis nepatinka, kad liepia man nepatinka.

2. Ar daug turi draugų, kaip sekasi su jais draugauti?

Mokykloj daug turiu... namuose nedaug. Mūsų name nėra vaikų, nu, yra, vienas toj pačioj laiptinėj, bet jis mušasi. Man nepatinka. Kartais ateina vaikų iš kito kiemo, bet aš nedraugauju, jie irgi mušasi.

3. Ar mokytoja gera, nesipyksti su ja?

Gera mokytoja, jauna, gražiai apsirengusi. Man patinka. Aš nesipykstu, bet mokytoja kartais ant manęs pyksta. **Kodėl pyksta mokytoja?** Nu, kad neklausau, kad esu išdykęs.

4. Kokia pamoka tau labiausiai patinka?

Nežinau, nė viena nepatinka, nu, gal piešti...

5. Ką veiki po pamokų?

Einu į lauką žaisti. Paskui su kompiuteriu žaidžiu. Dar einu į Dienos centrą.

6. Ar patinka lankytis Dienos centre?

Aha, patinka. Ten įdomu, ne kaip mokykloj. Daug vaikų ateina.

7. Ką ten veiki?

Visokius darbus leidžia daryti. Ir karchyti, ir lipdyti. Dar visokius žaidimus žaidžiam, šokam, dainuojam.

8. Ką labiausiai patinka daryti?

Aš jau geriau einu piešti. Ten visokių spalvų turi, visokių dažų, leidžia su pirštais piešti, terlioti ant popieriaus. Nu, paskui nusiplaunam rankas.

9. Kas tau padeda Dienos centre, kad gerai padarytum visus darbelius?

Ten yra vadovė. Labai gera. Ji nepyksta. Ji mane pamokino kaip spalvas galima sumaišyti. Ir visai kita spalva išėjo.

10. Ką mėgsti piešti?

Man patinka šunis piešti.

11. O kodėl tik šuniukus pieši?

Kad namuose turim šuniuką. Jis labai gražus, baltas, biški su geltonom dėmėm. Man mama jį nupirko. Aš vedu jį pasivaikščioti.

12. Ar seneliams patinka tavo piešiniai?

Aš nerodau niekam piešinių. **O kodėl?** Paskui juoksis. Nenoriu.

13. O mamai su tėčiu ar parodai?

Dar nerodžiau.

14. Ar namuose pieši?

Ne, nepiešiu.

15. Kuo galvoji būti užaugęs?

Būsiu sportininkas. Imtynininkas. **Kodėl sportininkas?** Sportininkai yra stiprūs, jie nieko nebijo, visus gali nugalėti.

Pokalbio trukmė: 40 min.

Protokolas Nr. 9

Paulius, 5 klasės mokinys

1.Kaip sekasi mokykloje? Ar patinka mokytis?

Nu gerai sekasi. Mokytis – šiaip sau, nelabai, bet nesu iš paskutiniųjų.

2.Ar daug turi draugų, kaip sekasi su jais draugauti?

Visi klasiokai mano draugai, visi nori su manim draugauti. Su tais iš kiemo aš nedraugauju, nė vieno ten protingo, visi mažamečiai, durneliai. **Kodėl taip sakai?** Nu, kad taip yra, ką aš žinau.

3.Ar mokytoja gera, nesipyksti su ja?

Nesakysiu teisybės. Nu pyksta ant manęs, sako, kad aš nevaldomas, išdykęs, blogas ir dar visoks.

4.Kokia pamoka tau labiausiai patinka?

Patinka dirbti su kompiuteriu, bet per pamokas niekas neleidžia. Patinka skaičiuoti.

5.Ką veiki po pamokų?

Nieko. Žaidžiu kompiuterinius žaidimus, kartais su dviračiu važinėjuos. Neseniai pradėjau eiti į Kūrybos namus, mokausi piešti.

6.Ar patinka lankytis Kūrybos namuose?

Šiaip sau.

7.Ką ten veiki?

Juk sakiau, mokaus piešti ten. Dabar žada pamokinti piešti kompiuteriu, ten tokią programą turi.

8.Ką labiausiai patinka daryti?

Ar ten? Nu leidžia ten viską daryti pačiam, galiu dėžutes apklijuoti, rodė kaip žvakes galima pasidaryti.

9.Kas tau padeda, kad gerai padarytum visus darbelius?

Tai ten yra vadovė. Kai ko nesuprantu, tai galiu paklausti.

10.Ką mėgsti piešti?

Kosmosą, raketas, visokias planetas, ateivius. **O kodėl tai pieši?** Nu man patinka, per televizorių matau rodo apie kitas planetas, žaidimų visokių yra apie marsiečius. Man patinka.

12.Ar namiškiams patinka tavo piešiniai?

Sako, kad patinka, sako, kad man pavyksta. **Mamai su tėčiu ar parodai?** Daugiausiai tėčiui parodau, nes jam irgi apie kosmosą patinka. Mama sako, kad čia fantazijos.

14.Ar namuose pieši?

Kartais piešiu, kai užaina noras. Kai neturiu ką veikti.

16. Kuo galvoji būti užaugęs?

Nežinau dar. Gal verslininku, vadovu koku, turėsiu savo firmą.

Pokalbio trukmė: 32 min.

Protokolas Nr. 10

Emilis, 1 klasės mokinys

1.Kaip sekasi mokykloje? Ar patinka mokytis?

Gera. Aga, patinka.

2.Ar daug turi draugų, kaip sekasi su jais draugauti?

Vieną draugą turiu, kartu sėdim. Labai draugaujam. Vaikų daug mokykloj.

3.Ar mokytoja gera, nesipyksti su ja?

Mokytoja pikta. Ji ant manęs pyksta, kad aš šneku per pamoką, kad nesėdžiu ramiai. **O kodėl tu šneki, juk negalima?** Nežinau.

4.Kokia pamoka tau labiausiai patinka?

Piešti patinka.

5.Ką veiki po pamokų?

Žaidžiu namuose.

6.Ar patinka lankytis Kūrybos namuose?

Aga, patinka.

7.Ką ten veiki?

Įvairiausiai piešiu. Man leidžia, duoda visokių spalvelių.

8.Ką labiausiai patinka daryti?

Man labiausiai patinka piešti.

9.Kas tau padeda Kūrybos namuose, kad gerai padarytum visus darbelius?

Mama man padeda. Mes ateinam kartu. Vadovė padeda, kur mokina piešti.

10.Ką mėgsti piešti?

Mašinas, tankus visokius.

11.O kodėl tik mašinytes pieši?

Turiu daug mašinyčių, žinau, kaip jos visos atrodo.

12.Ar tau patinka tavo piešiniai?

Aga, patinka.

13.O mamai su tėčiu, seneliams ar parodai?

Visiems parodau. Visi džiaugiasi ir mane giria, sako – šaunuolis.

14.Ar namuose pieši?

Aga, piešiu. **Irgi mašinytes?** Aga.

15. Kuo galvoji būti užaugęs?

Būsiu piešėjas.

Pokalbio trukmė: 25 min.

